

Memòria

Intervenció arqueològica i consolidació d'estructures del castell de Montclús

(Sant Esteve de Palautordera, Vallès Oriental)

Setembre – novembre de 2003

Iván Salvadó Jambrina

Aïda Alarcos Ballart

C/ Vallmanya nº 24
08461 - Sant Esteve de Palautordera
Tel/fax: 93 848 31 95
c.e. estrats@estratsgpc.com
www.estratsgpc.com

Gestió del Patrimoni Cultural, S.L.

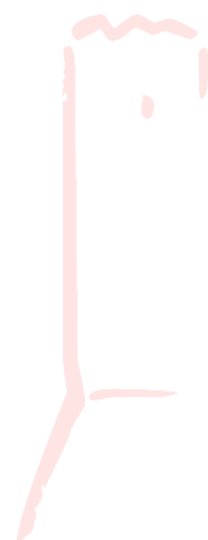
Arqueòleg director

Iván Salvadó Jambrina

Restauradora

Aïda Alarcos Ballart

A Sant Esteve de Palautordera, desembre de 2005

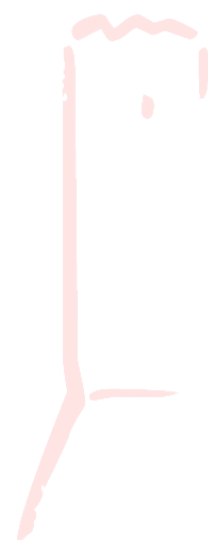

Índex

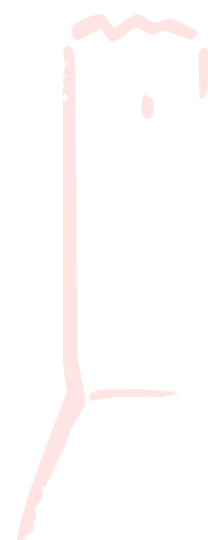
Fitxa tècnica	pàg. 05
Motius de la intervenció	pàg. 07
Localització	pàg. 08
Marc geogràfic i geològic	pàg. 09
Antecedents històrics i arqueològics	pàg. 12
Descripció del castell	pàg. 19
Metodologia	pàg. 21
Desenvolupament dels treballs arqueològics	pàg. 23
Informes tècnics:	
Conservació - Restauració	pàg. 33
Conclusions i interpretació	pàg. 45
Bibliografia	pàg. 52

Annexos

Annex 1. Fitxes	
1.1 Fitxes d'unitats estratigràfiques	pàg. 56
1.2 Fitxes d'estructures	pàg. 73
Annex 2. Inventari de materials arqueològics	
2.1 Inventari material arqueològic	pàg. 101

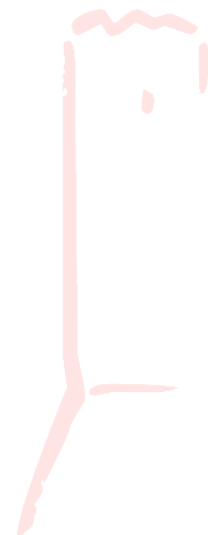

2.2 Fitxes numismàtiques	pàg. 111
2.3 Inventari restes faunístiques i malacològiques	pàg. 114
Annex 3. Làmines de material arqueològic	pàg. 124
Annex 4. Documentació fotogràfica	pàg. 136
Annex 5. Planimetries	pàg. 150

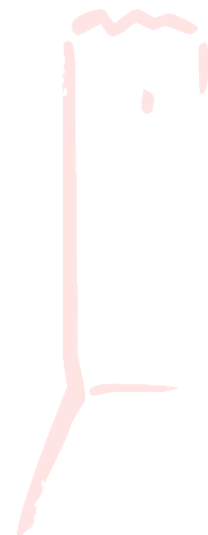

Fitxa tècnica

Nom de la intervenció:	Castell de Montclús
Municipi:	Sant Esteve de Palautordera
Comarca:	Vallès Oriental
Coordenades:	31TDG528196
Alçada:	370 m
Tipus de jaciment:	Assentament militar / Castell
Tipus d'intervenció:	Preventiva
Tipus d'activitat:	Excavació i consolidació
Resultat de la intervenció:	Estructures ibèriques. Documentació de les fases medievals del castell (segles XII - XV), als Àmbits F i G.
Cronologia:	Segles II – I aC i XI - XV
Dates de la intervenció:	Del 10 de setembre al 10 d'octubre de 2003 i del 27 d'octubre al 7 de novembre de 2003
Arqueòleg director:	Iván Salvadó Jambrina
Arqueòleg auxiliar:	Pablo Martínez Rodríguez

Auxiliars d'arqueòleg:	Adriana Geladó Prat, Albert Parada Vilaplana, Artur Agustí Nadal, Marcel Olivé Taché, Mireia Crespo Selfa
Direcció treballs de restauració:	Aïda Alarcos Ballart
Obra de paleta i treball de pedra:	Miquel Pinazo
Dibuix de camp:	Iván Salvadó Jambrina
Estudi de fauna:	Montse Piñeiro Costan
Infografia:	Adriana Geladó Prat, Iván Salvadó Jambrina, Marcel Olivé Taché
Coordinació i redacció del projecte:	Lluís Vila i Bonamusa
Propietari de la finca:	Manuel Adroer
Règim jurídic de la finca:	Privat
Promoció i finançament:	Parc Natural del Montseny, Xarxa de Parcs Naturals, Diputació de Barcelona Ajuntament de Sant Esteve de Palautordera, Caixa Laietana
Número d'expedient:	437 K121 N690
Protecció existent:	BCIN

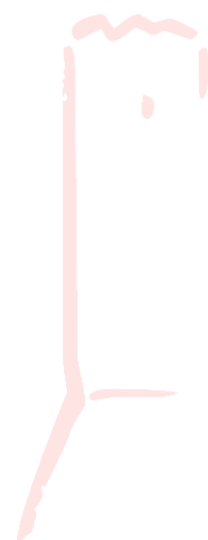

Motius de la intervenció

L'any 1995, en una iniciativa endegada per l'empresa d'arqueologia Estrat scp, es va proposar l'inici de les actuacions per recuperar i condicionar l'estructura arquitectònica del castell de Montclús i per aprofundir en el seu coneixement històric. Aquesta iniciativa va ser atesa amb interès per l'Ajuntament de Sant Esteve de Palautordera, per la Diputació de Barcelona i pel propietari, el senyor Manel Adroer. Aquest projecte té per objectiu la recuperació i condicionament d'aquest important conjunt monumental d'època medieval i la creació d'un itinerari d'interès històric i arqueològic a la conca mitja alta de la Tordera, concretament entre els municipis de Sant Esteve i Mosqueroles.

Per portar a terme aquest projecte, a l'any 1999, es va elaborar i redactar el Pla Director de Rehabilitació del Castell de Montclús, executat per Adell Associats i Estrat scp. Amb la redacció d'aquest Pla Director, es van establir les pautes a seguir durant els següents anys.

Des de l'any 1996 s'han efectuat intervencions arqueològiques d'excavació, de consolidació d'estructures, de neteja i d'adequació de l'entorn. Aquestes han estat finançades per l'Ajuntament de Sant Esteve de Palautordera i el Parc Natural del Montseny (Diputació de Barcelona) i la intervenció d'aquest any també a comptat amb el finançament de Caixa Laietana.

Localització

Terme Municipal: Sant Esteve de Palautordera

Comarca: Vallès Oriental

Context: El castell de Montclús es troba a la zona nord del municipi. La carretera d'accés és la BV-5301. A l'alçada de la barriada de Santa Margarida, km 1'200, cal girar a l'est, vers la casa de can Marc. Des d'aquest lloc, es travessa la Tordera per enfilar-se al turó on es troba l'assentament ibèric i el castell de Montclús.

Coordenades UTM: 31TDG528196

Alçada: 370 m

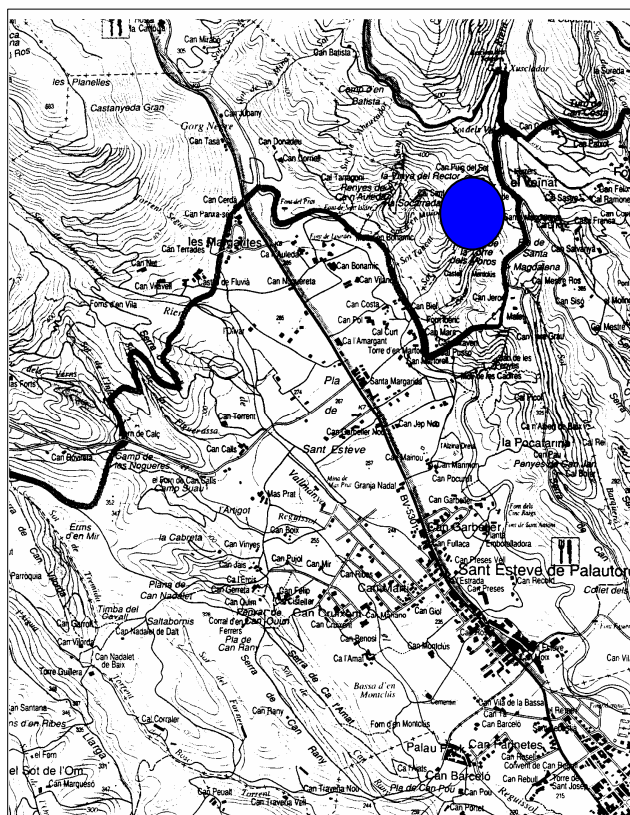

Fig. 1. Diputació de Barcelona. Mapa Montseny, Parc Natural, 1994. E:1/ 25.000.

Marc geogràfic i geològic

El municipi de Sant Esteve es localitza al nord-est de la comarca del Vallès Oriental, en el vessant de ponent del Montseny, damunt una terrassa fluvial de la Tordera, que es compartida amb el terme municipal de Santa Maria de Palautordera. El castell es troba situat al turó conegut com El Serrat dels Moros, és un turó de 370 m d'alçada respecte el nivell del mar i per la vessant nord té un accés difícil. Es comunica amb el municipi de Mosqueroles a través d'un corredor estret, voltat per espadats a banda i banda. Per llevant i migdia destaca un espadat que origina unes parets pràcticament verticals de més de 30 m de desnivell. L'accés idoni al castell s'ha d'efectuar per la zona de ponent, on els pendents són més suaus. El castell aprofita una fortificació natural i gaudeix d'una situació estratègica que queda confirmada pel pas del riu Tordera a ponent, de la torrentera anomenada Sot d'en Puig al nord, i de la del Sot Gran a llevant (GARRIGA, S. i VILA, L. 1998, 5).

Aquest conjunt de factors geogràfics posen de relleu les qualitats defensives i estratègiques del castell, que gaudeix d'un ampli control visual sobre la via natural que travessa la vall alta de la Tordera, en direcció la comarca d'Osona. Cal destacar també la seva bona visibilitat en relació a d'altres castells de la comarca.

El Vallès és una plana situada a la Depressió Prelitoral, en la que ens trobem amb argiles i gresos arsènics de formació miocènica que passen gradualment a argiles grogues i fosques cap al sud. Les arcoses són el producte de la meteorització, transport i sedimentació del granit de la serralada Prelitoral. Litològicament consisteix en abundants grans de quars, feldespat (completament caolinitzats) i en menor proporció miques. Presenten intercalacions de nivells conglomeràtics grisos amb matriu sorrenca sense cimentar, també de formació miocènica. Els còdols són de pissarra, quars, calcària, roques granítiques, quarsita i gres. Cap a la part superior disminueixen els còdols calcaris i augmenten els de pissarra i quars.

Al sud de la Depressió Prelitoral ens trobem la Serralada Litoral que geològicament està formada de forma majoritària per granodiorites.

La Depressió Prelitoral queda emmarcada nítidament entre la serralada litoral i un seguit de formacions muntanyoses: massís del Montseny, Sant Llorenç de Munt, Guillerics,... i esdevindrà ja des de la prehistòria i època clàssica una de les vies de pas o camins documentats per a traslladar-se des de l'Empordà cap a la Catalunya central-sud i viceversa. Les altures són constants i baixes, entre 200-300 metres sobre el nivell del mar. Pel sud la Serralada Litoral tanca l'accés al mar amb petits turons com Céllecs (534 m) o Montalt (594 m) i els passos que hi ha des de la depressió cap al litoral segueixen petites rieres o rius.

De les muntanyes que lliguen aquesta Depressió Prelitoral pel nord tenim: de nord a sud el massís del les Guillerics amb el punt més elevat de Sant Miquel de Solterra amb 1204 m. Més cap al sud i seguint la línia marcada tenim la Serra del Montseny amb pics com el Turó de l'Home (1712 m) o Matagalls (1700 m). Baixant cap el sud-oest ens trobem amb un dels camins que trenquen aquesta línia de muntanyes i que posa en contacte la Depressió Prelitoral amb la plana de Vic, aquesta via de pas, ja esmentada abans, segueix el riu Congost cap el nord i esdevindrà una important via de comunicació en època romana. A l'oest d'aquest riu tenim els Cingles de Bertí, amb turons com Puiggraciòs (807 m), i tancant aquesta línia de relleu muntanyenc i abans d'arribar al Llobregat trobem la Serra de l'Obac i Sant Llorenç de Munt, amb el punt més alt a la Mola amb 1101 m. o el Montcau amb 1053 m.

Hidrogràficament la comarca del Vallès oriental està ben beneficiada amb diverses rieres com les de Tenes, Cànoves, Caldes o Mogent que seran afluents de rius una mica més grans com el Congost i el Besòs. Aquestes rieres i rius seran els camins i vies de pas que travessaran les serralades i línies de muntanya, com a exemple el Besòs i el Tordera per a la Serralada Prelitoral, o en relació amb el riu Congost i la plana de Vic.

El clima d'aquesta àrea es mou entre el de tipus mediterrani litoral i el mediterrani de muntanya mitjana, dins la zona del Montseny. Els hiverns acostumen a ser suaus, no gaire freds i una mica humits, amb els estius calorosos i secs.

Per a la flora de la comarca del Vallès oriental ens trobem a l'esquerra la distribució de la superfície arbrada comarcal ocupada per les diferents espècies. La superfície corresponent a cada espècie s'ha determinat a partir del nombre d'estacions on l'espècie és dominant. A la dreta trobem el nombre de peus (en milers) de les diferents espècies. Les existències s'han determinat a partir de totes les estacions on és present l'espècie.

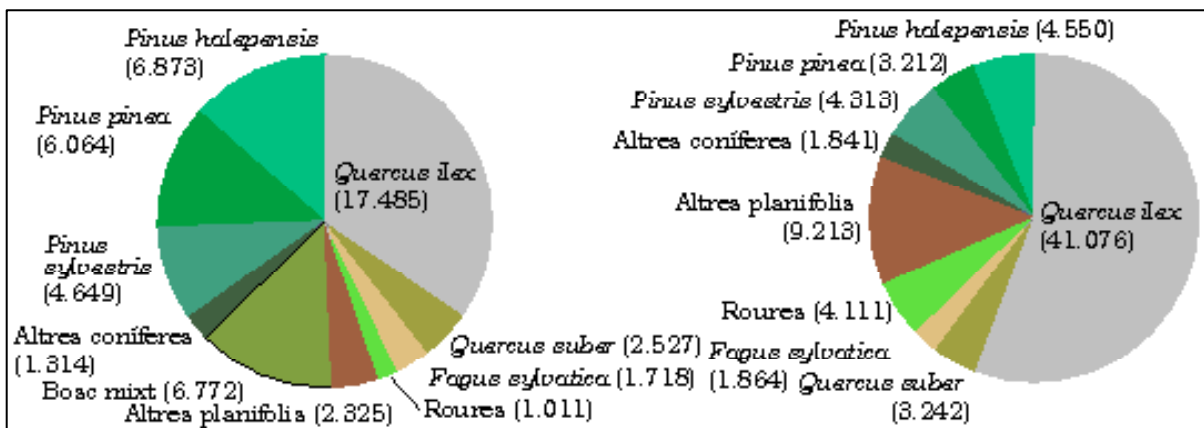

Fig. 2. Flora arbòria del Vallès Oriental. (S.I.G. del Departament de Medi Ambient de la Generalitat de Catalunya)

A destacar que en superfícies arbrada el *Pinus halepensis* i el *Pinus pinea* són força representats, mentre en el nombre de peus és el *Quercus ilex* (alzina) el que es troba sobre representat, deixant a la resta en menys de la meitat i força igualats respectivament.

La vegetació que trobem al turó d' El Serrat del Moros és de tipus mediterrani, característica de la zona, a excepció de la primera terrassa del turó on s'observa una plantació artificial d'eucaliptus. Malauradament, aquest tipus d'arbre està produint un fort empobriment dels minerals del subsòl, tot afectant la capa vegetal del sotabosc i agreujant-ne el procés d'erosió.

Síntesi històrica i antecedents arqueològics

Síntesi històrica

Es té constància documentalment d'una fortificació situada a la vessant meridional del Montseny al cim de les Agudes. En aquesta fortalesa hi residia *Oto Acutensi*, senyor de Sesagudes, a l'any 1018 (GARRIGA, S. i VILA, L. 1998, 9). A finals del segle XI els senyors de Sesagudes establiren la seva nova residència en la fortificació de Miravalls que es troba a can Cervera, prop del poble del Montseny (VILA, L. 2001, 20).

El castell de Montclús no prengué veritable importància fins ja entrat el segle XIII. És en aquest moment quan els senyors de Sesagudes abandonaren el castell de Miravalls i s'instal·laren sota la protecció dels murs de Montclús (PLADEVALL I FONT, A. 1991, 410). Entre els anys 1230 i 1263 Guillem, fill de Guillem Umbert de Montseny i de Ramona i besnét de Guillem Umbert I de Sesagudes (1070-90), va instal·lar-se a la vall i va adoptar el cognom Montclús. Amb l'establiment definitiu de la residència al nou castell tots els habitants de la demarcació es veieren obligats a complir amb les exigències feudals, com ara fer la guerra quan calgués protegir el castell, construir murs, fossats, etc. (GARRIGA, S. i VILA, L. 1998, 9).

El terme del que disposaven els senyors de Montseny era força extens, pràcticament eren senyors de tota la vessant meridional del massís del Montseny. Els seus dominis estaven formats per les parròquies de Sant Julià del Montseny, de Sant Esteve de la Costa, de Sant Cristòfol de Fogars, Sant Marçal, Sant Joan de Campins, Santa Maria i Sant Esteve de Palautordera, Mosqueroles, Pertegàs, Vilalba Sasserra, Vallgorguina, Olzinelles i Tapioles. El 1356 s'hi va afegir el terme de Vilardell, si bé no en disposaven de tots els drets (GARRIGA, S. i VILA, L. 1998, 9).

A l'inici de la segona meitat del segle XIII, Guillem de Montclús es va casar amb Gueralda de Cabrera, filla del vescomte Guerau V. En Riambau II, fill de Guillem i Gueralda, va heretar els castells de Montclús, de Miravalls i de les Agudes; el seu germà, Gueraldó, va ingressar com a frare a l'ordre dels Hospitalers (CÁTALA I ROCA, P. i BRASÓ I VAQUÉS, M. 1969, 274-275). Riambau II va tenir disputes amb poderosos veïns, uns d'aquests van ser els Hospitalers de la comanda de Sant Celoni, i va cercar protecció en el seu oncle, Ramon de Cabrera (CÁTALA I ROCA, P. i BRASÓ I VAQUÉS, M. 1969, 275).

No gaires anys després de la mort d'en Guillem, en concret l'any 1275, el seu fill, Riambau II de Montclús, traspassà, per mitjà de *donationes et venditiones*, els seus dominis del Montseny i de la conca del riu Tordera al seu oncle Ramon de Cabrera, senyor d'Anglès i de Brunyola. A partir d'aleshores el castell va estar regit per un batlle que tenia la representació del senyor i s'ocupava de mantenir l'ordre i la convivència entre els habitants del terme. A través de diverses successions familiars, els territoris del Montseny van passar a unir-se al vescomtat de Cabrera. Amb aquesta unió la pràctica totalitat del Montseny restà sota el seu domini jurisdiccional. Si bé el màxim exponent de poder d'aquestes terres el representava el castell de Montsoriu, el centre administratiu residia a Hostalric (GARRIGA, S. i VILA, L. 1998, 9).

L'any 1328 Bernat I de Cabrera, hereu de Ramon, adquirí per herència de la Marquesa d'Empúries-Cardona el vescomtat de Cabrera i incorporà a aquest la seva baronia de Montclús (PLADEVALL I FONT, A. 1991, 410), anomenant-la no com a terme del castell de Montclús, sinó pels ja existents castells de les Agudes i Miravalls. Bernat I ja feia anys que governava el vescomtat de la Marquesa, amb el títol de vescomte de Montsoriu. Al poc temps, va deixar el títol vescomtal al seu fill Bernardí, futur Bernat II de Cabrera, Gran privat del rei Pere "el cerimoniós". Anys després, aquest va caure en desgràcia i a l'any 1364 va ser decapitat (CÁTALA I ROCA, P. i BRASÓ I VAQUÉS, M. 1969, 276).

Un cop confiscats els béns de Bernat II, la seva vídua, Timbor de Fenollet, va poder conservar les rendes i la jurisdicció del Montseny i del terme del castell de Montclús (CÁTALA I ROCA, P. i BRASÓ I VAQUÉS, M. 1969, 276).

El vescomtat retorna a la casa de Cabrera a finals de l'any 1372, sota la figura de Bernat IV de Cabrera, però la baronia de Montclús continuà sota poder de la seva àvia Timbor, qui l'any següent traspassà els seus drets al nét (CÁTALA I ROCA, P. i BRASÓ I VAQUÉS, M. 1969, 276).

A l'any 1377 Bernat IV de Cabrera reconeix que els territoris que havien estat dels castells de les Agudes i Miravalls els tenien en feu els Hospitalers. El 1403, Bernat IV de Cabrera compra la vila de Sant Celoni i els altres drets als Hospitalers i així quedà finalitzada la dependència feudal del castell de Montclús i territori del Montseny a l'orde de l'Hospital de Sant Joan de Jerusalem. (CÁTALA I ROCA, P. i BRASÓ I VAQUÉS, M. 1969, 276).

Durant el segle XV trobem referències al castell de Montclús, sempre amb relació a la família Cabrera. Per exemple al 1445, el senyor del castell, fill de Bernat IV, s'enunciava: "*Bernat Johan de Cabrera, Comte de Modicha [Mòdica], vescomte de Cabrera e de Bas, e senyor dels termens de Sent Celoni e de Montclús*" (CÁTALA I ROCA, P. i BRASÓ I VAQUÉS, M. 1969, 276-277).

Al segle XVII, en concret a l'any 1632, el castell continua constant als documents com a propietat dels Cabrera. En l'actualitat, la propietat de l'edifici pertany a la família Adroer.

A més dels senyors de Montclús els dominis d'aquestes terres estaven en mans del monestir de Sant Cugat que en disposava de molts béns i possessions, drets i tributs. Els abats del monestir eren els que triaven i presentaven al bisbe de Barcelona els sacerdots que havien de regir les esglésies de Santa Maria i Sant Esteve. L'abat gaudia del domini senyorial o de propietari però no podia disposar del dret d'administrar justícia ni tampoc podia

fer respectar les paus i treves com tampoc imposar-les. (GARRIGA, S. i VILA, L. 1998, 9).

Els dominis d'aquestes terres es trobaven compartits també per altres senyors. Si bé no tan poderosos, la seva presència fou motiu de moltes disputes. A través de la documentació i de les llegendes són coneguts els enfrontaments que va haver entre els senyors de Montclús i els de Palau (actual castell de Fluvià). Aquests tenien la seva residència i propietats dins la demarcació del castell de Montclús, gaudien de diversos drets senyorials i, a més, presidien la quadra de Campins que era de les més extenses de Catalunya. Aquest conjunt de factors van ser l'origen de molts conflictes, la virulència dels quals va restar en la memòria popular, tal com es pot llegir a través de la llegenda de *La Dama de Montclús* (GARRIGA, S. i VILA, L. 1998, 9-10).

No va ser fins el 1345 quan es signà la pau definitiva entre Bernat III de Cabrera i Pere de Palau. En aquest acord en Pere de Palau, senyor de la *domus* de Palau, reconeixia que els vassalls de la quadra de Campins havien de prestar jurament i homenatge al baró de Montclús, però no estaven obligats a les servituds feudals (ADROER I TESIS, A. i CABESTANY I FORT, J.- F. 1987, 13-14).

Antecedents arqueològics

Les primeres evidències arqueològiques trobades al turó de Montclús corresponen a les restes d'un assentament ibèric. Aquestes troballes superficials van ser fetes per arqueòlegs i aficionats durant la primera meitat del segle XX. Aquestes troballes van despertar l'interès dels investigadors per aquest jaciment i Josep Estrada el va enregistrar en la publicació del Museu de Granollers que porta per títol *Síntesis arqueológica de Granollers y sus alrededores*. En aquesta publicació, Josep Estrada l'emmarca dins del grup

d'assentaments ibèrics existents a partir del segle IV aC i abandonats cap al segle I aC (MONREAL I TEJADA, L. 1987, 150).

La primera intervenció arqueològica documentada al Turó de Montclús, és la que va portar a terme Lluís Monreal Agustí a l'any 1957. Es va fer una cala d'uns 5 m² d'extensió i d'un metre i mig de profunditat. El resultat d'aquesta intervenció va ser la documentació d'una sitja i la recuperació d'abundant material arqueològic. D'aquest material recuperat destacaven: fragments de ceràmica de tradició hallstàtica; fragments de ceràmica típicament ibèrics, entre els quals destaca una pàtera amb decoracions en relleu i empremtes digitals; pesos de teler, algunes amb signes ibèrics; ceràmiques campanianes datades ja al segle II aC; el material metàl·lic recuperat va ser escàsíssim (escòria de ferro, un fragment de bronze en forma de punta de fletxa i uns *glans* de plom o projectils de fona romans. Lluís Monreal Agustí va acotar més la cronologia del jaciment i va situar la seva fundació al segle III aC produint-se la seva decadència dins del segle I dC (MONREAL I TEJADA, L. 1987, 151-152).

A finals dels anys 70, Lluís Monreal i Tejada va dur a terme una campanya de neteja d'un forn ceràmic ibèric, ja conegut. Segons aquest va aparèixer l'estructura quasi completa, amb la doble cambra de combustió dividida per un gran pilar, i a sobre, encara es conservava una bona part de la coberta de la cambra de cocció. (MONREAL I TEJADA, L. 1987, 152-153). Dissortadament, poc temps després, el forn fou parcialment destruït per uns desconeguts. Actualment només se'n conserva la part inferior corresponent al fogar.

L'any 1981, Xavier Valcárcel García publicà un article a la revista Reguissol, de Sant Esteve de Palautordera, on informava de la troballa fortuïta uns anys enrere d'una torre dins del recinte del poblat ibèric de Montclús i prop del castell. Si bé primer era un túmul de pedres, en apartar-les amb l'ajut d'uns companys es va perfilar el diàmetre i l'interior de dita torre. El diàmetre interior era de 2'40 m i les parets tenien un gruix d'uns 60cm. Destaca la presència en la paret interior d'una sèrie de forats de 15 x 15 cm sense cap disposició

regular i per tant sembla difícil que puguin correspondre a cap element de suport com unes bigues o una escala. Segons l'autor podria ser que la torre fos en una determinada època un colomer. Esmenta també la troballa de dos fragments de ceràmica del segle XV (VILA I BONAMUSA, L. 2001, 7).

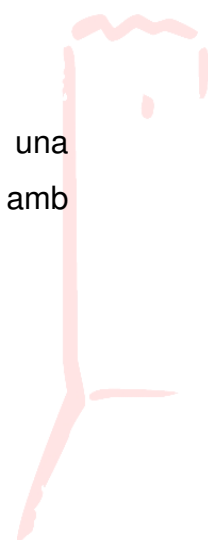
L'any 1994, es va dur a terme una excavació d'urgència dirigida per l'arqueòleg Lluís Vila i Bonamusa, provocada per l'eixamplament d'un camí forestal que afectava la mateixa zona arqueològica excavada per Lluís Monreal Agustí l'any 1957. Aquesta intervenció, finançada per l'Ajuntament de Sant Esteve, va donar com a resultats, la documentació de dues noves sitges farcides de materials ibèrics, datables entre finals del segle II aC i la 1ª meitat del segle I aC.

El jaciment ibèric apareix documentat dins l'Inventari del Patrimoni Arqueològic de Catalunya, elaborat i revisat pel Servei d'Arqueologia de la Generalitat els anys 1983 i 1992, respectivament. El tipus de jaciment correspon a un poblat ibèric, amb una cronologia aproximada que oscil·la entre els segles IV - I aC.

El projecte de recuperació del Castell de Montclús va néixer l'any 1996 a partir de la iniciativa de l'equip d'arqueòlegs format per Estrat scp, que amb el suport de l'Ajuntament de Sant Esteve i de la Diputació de Barcelona, definiren un Pla d'actuacions arqueològiques i de restauració.

1996: Campanya de neteja de la vegetació de l'entorn del recinte sobirà i de l'interior del castell.

1997: S'arranjaren, de forma parcial, els principals accessos i s'instal·là una escala de relliga, fet que va permetre accedir a l'interior del recinte sobirà amb major facilitat i seguretat.

1998: En aquesta intervenció, dirigida per Lluís Vila i Bonamusa (Estrat scp), s'intervingué a l'interior del recinte principal. Es van excavar els àmbits A, B i parcialment l'àmbit C. També es delimità el perímetre de la torre Mestra. Finalment es resseguiren diversos murs desconeguts fins aleshores, fet que va proporcionar nous elements per entendre millor la distribució arquitectònica dels espais interns del castell.

1999: En aquesta segona intervenció, també dirigida per Lluís Vila i Bonamusa (Estrat scp), es continuà intervenint a l'interior del recinte sobirà. Els resultats de la campanya van permetre posar al descobert un mur interior d'1'5 m d'amplada que tancava els àmbits de residència i definia el pati d'armes. A la zona sud del recinte sobirà es procedí a la neteja de la vegetació, fet que va posar al descobert una potent estructura de defensa que hauria protegit el recinte principal.

1999-2000: Elaboració i redacció del Pla Director de Rehabilitació del Castell de Montclús, executat per Adell Associats i Estrat scp.

2000: En aquesta intervenció, dirigida per Josep Pujades i Cavalleria i Carme Subiranes Fàbregas, es va excavar parcialment a l'interior del recinte sobirà (àmbits E, F i G).

2001: En una primera fase, també dirigida per Josep Pujades i Cavalleria i Carme Subiranes Fàbregas, es va portar a terme la continuació de l'excavació de l'àmbit E.

En la segona fase, dirigida per Mònica Mercado (Estrat scp), es va dur a terme la neteja general de la vegetació del recinte sobirà i de la zona sud del fossat, així mateix es va procedir a la consolidació de les diverses estructures excavades a les campanyes dels anys 1999, 2000 i 2001.

Descripció del castell

Els antecedents del castell de Montclús es troben en el de Sesagudes i en el de Miravalls. La primera referència documental del castell consta del segle XIII, si bé hom creu que el seu origen podria remuntar-se com a mínim al segle XI. Arqueològicament encara no s'ha pogut documentar aquest origen romànic de la fortalesa, però per les relacions muràries i per la tipologia constructiva d'alguns murs, pensem que la torre mestra i el mur MR-1 podrien formar part del primer edifici, possiblement bastit al segle XI.

El castell té dos recintes, el jussà, del que se'n conserven restes del seu perímetre, i el Sobirà, del que en destaquen els murs perimetrals i una poderosa torre cilíndrica, assentada sobre una base en talús. A la part inferior del talús s'observa una canalització que conduiria l'aigua recollida cap una cisterna.

L'actual recinte sobirà és de planta quadrada, aquesta és el resultat de les diverses transformacions que a patit el castell durant els segles. Conserva tres dels seus murs perimetrals, el quart, on possiblement s'hi trobaria la porta d'accés, va desaparèixer en motiu de la forta erosió d'aquell costat del turó. Un anàlisi més exhaustiu dels paraments conservats, permet destacar l'existència de diferències en la tècnica constructiva. El mur nord i oest són més gruixuts que el sud i presenten la mateixa tècnica constructiva (còdols lligats amb morter de calç). En el mur oest en destaquen dues grans obertures que s'atribueixen a dos grans finestrals construïts en el moment de

Foto 1. Vista externa del recinte sobirà.

transformació del castell en palau. La fàbrica del mur localitzat al sud és de factura més rústega i no presenta arrebossat a les façanes. D'aquest mur en destaca l'existència de tres espitlleres.

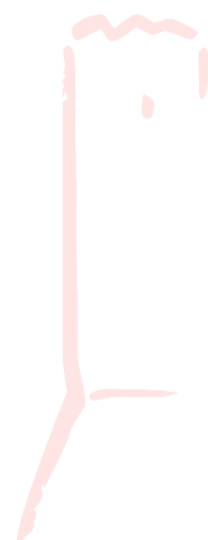
La distribució dels espais interns, durant el segle XIV, era de forma perimetral en relació al pati central, on hi destaca la torre mestra. L'anàlisi del parament del mur sud i les dades obtingudes a través de les cotes de profunditat permeten afirmar que el recinte sobirà en una de les seves fases disposava de dues plantes separades per un pis de fusta sostingut per bigues.

Un altre element constructiu que en destaca del castell és la potent torre cilíndrica que es conserva a l'angle nord-oest del recinte sobirà. La base, com la resta del recinte, és en talús; construïda tècnicament com els murs nord i oest. Per accedir-hi al seu interior cal fer-ho pel camí de ronda del mur oest. L'interior de la torre es troba dividit en dos pisos. Un de baix, que presenta una gran alçada i es cobert per una volta de pedra i un altre a l'alçada del camí de ronda, aquest presenta dues obertures, una d'elles una tronera. Al centre d'aquest espai es troba una gran obertura d'accés a la planta baixa.

Dins el recinte jussà en destaca l'antiga capella de Santa Margarida, d'una sola nau i amb absis semicircular, avui es troba pràcticament destruïda. A pocs metres d'aquesta es troba la *fovea* retallada per l'erosió que pateix l'espadat.

Foto 2. Vista interior del recinte sobirà amb la torre mestra parcialment consolidada.

Metodologia

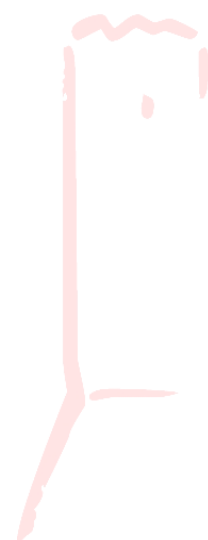
A l'actual campanya s'ha intervingut en els àmbits F i G, que ja van ser començats a excavar l'any 2000, en concret s'han acabat d'exhaurir els nivells arqueològics de l'àmbit F i s'ha acabat de treure l'enderroc de gran part de l'àmbit G. A l'àmbit F s'han excavat els diversos estrats arqueològics de forma manual fins assolir els substrats geològics. Per dur a terme aquesta tasca s'han seguit els mètodes arqueològics tradicionals, basats en el registre de les dades a través del model de fitxa proposat per E.C Harris-Carandini.

Encara que es tracta d'un jaciment on ja s'havien realitzat quatre campanyes anteriorment, es va creure oportú, per tal d'evitar possibles confusions, no continuar el mateix sistema de registre utilitzat fins el moment. A les anteriors intervencions arqueològiques les unitats estratigràfiques (UE) s'iniciaven a 01 en cadascun dels àmbits. En aquesta intervenció les UEs s'han numerat correlativament, iniciant la numeració a 300, sense tenir en compte en quin àmbit s'han documentat. Les UEs que ja havien estat excavades en campanyes anteriors s'han substituït per UEs, numerades correlativament, que iniciaven la seva numeració a 100 i a l'igual que les anteriors no s'ha tingut en compte en quin àmbit s'han documentat (per exemple, la UE 04 de l'àmbit F ha estat substituïda per la UE 100).

Pel que fa a les estructures muràries s'ha mantingut el mateix sistema de registre utilitzat en campanyes anteriors. S'han designat amb les sigles MR i, tot seguit, se li ha atorgat un dígit per diferenciar-lo de la resta (Per exemple, a l'estructura murària que defineix el mur núm. 28 li corresponen les sigles MR-28). Les noves estructures muràries aparegudes, durant aquesta intervenció (2003), han estat numerades correlativament a partir de l'últim mur documentat en la campanya de l'any 2001 (en aquest cas a partir de MR-27). Els altres fets constructius, documentats fins ara com: canalització (CN), escala (ESC), estructures (ES), llar (LI) i paviments (PV), s'han numerat correlativament com a UEs, sense utilitzar les dues sigles del davant. Els fets constructius, ja documentats en anteriors campanyes, també s'han substituït per números

d'UEs. En el cas de la documentació de fets pertanyents a una mateixa acció, s'han utilitzat unitats d'activitat (UA) que recullen les diverses UEs que en formen part. S'han designat amb les sigles UA i, tot seguit, se li ha atorgat un dígit per diferenciar-lo de la resta (per exemple, a la primera unitat d'activitat documentada, formada per les UEs 323 i 324, li corresponen les sigles UA 1).

Tots els estrats i estructures han estat topografiats i documentats fotogràficament. El registre topogràfic de les restes ha estat dut a terme a partir de plantes de detall i seccions de la seqüència estratigràfica documentada a escala 1:20. La seva digitalització ha estat realitzada en Corel Draw.10 i la dels dibuixos del material arqueològic recuperat amb Freehand.10.

Desenvolupament dels treballs arqueològics

La intervenció arqueològica i de restauració, portada a terme al castell de Montclús durant la campanya de l'any 2003, tenia com a objectius principals: la finalització de les tasques iniciades durant la intervenció de l'any 2000 a l'àmbit F, la continuació de les tasques iniciades durant la intervenció de l'any 2000 a l'àmbit G i la restauració dels paraments interns i externs de la torre mestra.

Àmbit F

Els treballs d'excavació a l'àmbit F, s'iniciaren a partir de la cota on s'havia finalitzat la intervenció de l'any 2000, dirigida per Josep Pujades i Cavalleria i per Carme Subiranas Fàbregas. En el transcurs d'aquella intervenció, es van exhumar, total o parcialment, algunes de les estructures que delimitaven l'àmbit (mur MR-15 i parament intern del mur MR-8) i algunes estructures internes construïdes durant les diferents fases d'ocupació del castell.

Els límits de l'àmbit F van ser construïts en dues fases, la més moderna de les quals (segle XV) s'assenta sobre els murs més antics (segle XII). La fase del segle XV es troba delimitada per tres grans murs. Per la part sud l'àmbit es troba tancat pel mur MR-8. Es tracta d'un mur d'1 metre d'amplada orientat en direcció est-oest i construït amb pedres mitjanes sense desbastar, tipus còdols. Aquestes estan col·locades formant filades irregulars. Les pedres estan lligades amb un morter de calç força degradat, fet pel qual en molts casos no es detecta. Aquest mur s'adossa al mur MR-7 i fa de paret mitgera entre els àmbits E i F.

Pel costat oest, l'àmbit es troba tancat pel mur MR-7. Aquest mur, de característiques formals i constructives clarament diferenciades a les del mur MR-8, es troba orientat en direcció nord - sud i la seva amplada és d'1,30 m. Es troba construït amb pedres sense desbastar de diverses mides, col·locades sense formar filades i lligades amb morter de calç de molt bona qualitat. Aquesta estructura travessa el castell en direcció nord - sud. Es tracta d'un mur

planificat dins del pla constructiu portat a terme durant la meitat del segle XIV i construït contemporàniament a la muralla oest i nord del castell. La seva funció era la de fer de façana dels espais situats entre el mur MR-7 i la muralla oest.

Pel costat nord, l'àmbit es troba tancat pel mur MR-15. Aquest mur, orientat d'est a oest i de 80 cm d'amplada, és de característiques formals i constructives idèntiques a les del mur MR-8, dada que ens fa pensar en la seva contemporaneïtat. Aquest mur fa de paret mitgera entre els àmbits F i G i el seu extrem oest fa de brancal de l'accés que comunica aquests dos àmbits. L'altre brancal està format per la cantonada del mur MR-16 que, orientat de nord a sud, delimita l'anomenat àmbit G per la seva part oest.

La fase més antiga de l'àmbit F (segle XII), es troba delimitada per dos murs. Per la part sud l'àmbit es troba tancat pel mur MR-30. Es tracta d'un mur d'1 m d'amplada orientat en direcció est-oest i construït amb pedres mitjanes sense desbastar, tipus còdols. Aquestes estan col·locades formant filades irregulars i alguns còdols es troben col·locats en "plec de llibre". Les pedres estan lligades amb morter de calç de gran duresa de tonalitat groguenca i de granulometria petita i mitjana. L'estructura murària MR-30 es troba trencada per la construcció del mur MR-7 i serveix de fonament del mur MR-8.

Pel costat nord, l'àmbit es troba delimitat pel mur MR-31. Aquest mur, d'orientació est-oest i de 80 cm d'amplada, és de característiques formals i constructives idèntiques a les del mur MR-30, formant part del mateix projecte constructiu. El mur MR-31, al igual que el mur MR-30, es troba trencat per la construcció del mur MR-7 i serveix de fonament del mur MR-15.

Totes les estructures anteriorment citades, a excepció del mur MR-7, es van veure afectades, com tota la zona est del castell, per un gran esllavissament produït en un moment indeterminat. Aquest esllavissament va destruir totes les estructures i tota l'estratigrafia de la zona est del turó. Per tant, desconeixem el tancament est de les dues fases constructives de l'àmbit F.

Pel que fa a les estructures exhumades a l'interior de l'àmbit durant la campanya de l'any 2000, destaca la documentació d'un mur (MR-14) en forma de banqueta. Aquesta estructura s'adossa, en tota la seva llargada, als murs MR-15 i MR-31. Juntament amb la localització d'aquesta es van documentar tres estructures de forma quadrada, construïdes amb pedra i calç, al fons de les quals hi havia un fragment de ceràmica que els hi feia de base. Els tres elements (UEs 320, 321 i 322) es trobaven situats al llarg de la banqueta més o menys a la mateixa distància. La interpretació que fan d'aquesta estructura Josep Pujades i Carme Subiranes es la següent: les estructures quadrades, probablement es tractarien de bases o encaixos per sostenir una estructura de grans dimensions, probablement una menjadora de fusta, que estaria encaixada dins d'aquests tres elements (PUJADES I CABALLERÍA, J. I SUBIRANAS FÀBREGAS, C. 2003, 17).

Nosaltres tambéensem que aquestes estructures estaven relacionades amb unes corts per els cavalls. Però no que aquestes fossin encaixos o bases per sostenir una menjadora de fusta. Pensem que es tractaria dels recipients (salers) per posar les boles de sal pels cavalls. En aquest cas la menjadora de fusta aniria encaixada en el parament del mur MR-8. Aquesta distribució la trobem documentada avui dia en masos d'època moderna amb origen medieval, com és el cas de Ca L'Agustí (Tagamanent). En aquest mas les estructures, per posar les boles de sal, eren d'unes dimensions semblants a les de l'àmbit F, però estaven construïdes cada una amb un sol bloc de pedra treballat i la menjadora de fusta estava penjada a les parets.

L'excavació de l'àmbit F (l'any 2000) es va iniciar amb l'extracció del nivell superficial (UE 104). Un cop extreta la capa vegetal, es va procedir a excavar l'estrat d'enderroc (UE 102) de l'última fase d'ocupació de l'àmbit. Aquest estrat tenia una potència, en el punt més alt, de 2,70 m. Sota l'estrat d'enderroc dels murs MR-15 i MR-8 es va excavar l'enderroc de teules (UE 103). Aquest estrat ocupava tota la superfície de l'àmbit F i estava format bàsicament per teules barrejades amb terra. Cal destacar que la major part de teules es concentraven prop de l'estructura MR-14 i que a diferència d'altres enderrocs, aquest no era tant concentrat.

Pel material recuperat, durant la seva excavació, caldria datar cronològicament aquest enderroc en un moment indeterminat dins la primera meitat del segle XV. En concret, cal destacar 2 fragments de verd i manganès, 3 fragments de manganès i 2 fragments de blava de Barcelona.

L'últim estrat excavat, a l'àmbit F, durant la campanya de l'any 2000 va ser la UE 100. Aquest estrat de terra també ocupava tota la superfície de l'àmbit, guanyant potència cap al costat oest.

Les tasques d'excavació portades a terme durant la campanya de l'any 2003, es van iniciar amb l'excavació de la part est de l'àmbit. Aquesta zona, situada al costat del penya-segat, no s'havia excavat durant la campanya de l'any 2000 i es va extreure el que restava de les UEs 104, 102, 103 i 100. Un cop igualat tot l'àmbit, es va excavar la UE 307, aquesta correspon a la fase d'amortització formada un cop es va espoliar el paviment de l'àmbit. Sota el mur MR-14 i a la cantonada que forma aquest amb el mur MR-15, es van documentar les restes conservades del possible paviment (UE 331) que tindria l'àmbit al segle XV. Aquest estava construït amb pedres planes sense treballar, tipus còdols, lligades en sec. A la zona situada més a l'est es va documentar un altre paviment (UE 308) construït amb terra piconada, que podria tractar-se d'una reparació del paviment de pedres (UE 331). El paviment possiblement va ser espoliat i totes les seves pedres van ser extretes, a excepció de les que van quedar protegides sota l'estructura MR-14. Un cop desmuntat el paviment es va anar formant l'estrat UE 307. Amortitzades per aquest es van documentar cinc estructures negatives, interpretades com forats de pal (UEs 311, 313, 315, 317 i 329). Aquests es trobaven situats paral·lelament al mur MR-14 i estaven retallant tota l'estratigrafia de les fases anteriors, fins arribar al substrat geològic. Cal destacar la documentació, dins del forat UE 317, de quatre pedres col·locades verticalment a les parets de l'estructura, la funció d'aquestes seria la de falcar millor un pal de fusta. Encara desconeixem la funcionalitat d'aquestes cinc estructures negatives, però caldria plantejar, com a hipòtesi de treball, la possibilitat de que aquests pals sostinguessin una coberta de teules, tipus porxo, que protegiria el menjar dels cavalls de la climatologia. Això potser també explicaria el fet de que les teules de l'estrat UE 103, es concentressin

bàsicament al voltant del mur MR-14 i que, a diferència d'altres enderrocs de teulades documentats al castell, era molt poc potent.

També sota la UE 307 es va documentar una altra estructura negativa (UE 334). Aquesta va documentar-se davant del brancal est de l'accés entre els àmbits F i G i en el seu interior es va trobar un fragment de teula que li feia de base. La funció d'aquesta estructura, també podria estar relacionada amb els altres encaixos per sostenir pals.

També coberts per la UE 307 es van documentar estrats i estructures pertanyents a les fases anteriors al segle XV. En concret, durant la campanya de l'any 2000 es va documentar part del coronament d'un mur (MR-26) que travessava l'àmbit en direcció nord - sud. El coronament d'aquest mur, en la seva part més alta, possiblement va ser reutilitzat com a part del paviment de pedres planes (UE 331) que segurament cobria tot l'àmbit al segle XV.

Un cop excavada la UE 100, es va documentar la rasa de fonamentació (UE 105) feta per construir el mur MR-7. Aquesta rasa ja va ser documentada durant la campanya d'excavació de l'any 2001 a l'interior de l'àmbit E. Com ja s'ha dit anteriorment, el mur MR-7 va ser construït durant les obres que volien transformar la fortalesa en palau, portades a terme durant la segona meitat del segle XIV. L'excavació del farciment de la rasa de fonamentació del mur MR-7, ens ha proporcionat materials ceràmics que confirmen la cronologia proposada per a la seva construcció, en concret un fragment de plat tallador decorat en verd i manganès i un fragment d'escudella decorat en blau, de producció valenciana. Aquesta rasa retalla tota l'estratigrafia anterior fins arribar al substrat geològic i en la seva part superior és més ample. En el seu interior també es va documentar la banquetta de fonamentació del mur (MR-7). Es tracta d'una banquetta que sobresurt en planta uns 25 cm del mur i a l'igual que aquest està sòlidament construïda.

A partir d'aquest moment ens trobem amb els estrats d'abandonament de la fase construïda possiblement al segle XII. Aquests estrats són les UEs 300, 345 i 328. La UE 300 s'entregava al mur MR-26 i s'extenia des d'aquest en

direcció a l'est de l'àmbit. L'estrat UE 345 només ocupava el petit espai situat entre el mur MR-26 i la rasa de fonamentació (UE 105) del mur MR-7. La UE 328 es va documentar sota la UE 300 i estava amortitzant directament el paviment UE 344.

Un cop excavats aquests estrats es van enregistrar els nivells d'utilització de l'àmbit F en aquesta fase. Cal destacar la documentació de la solera de tres llars (UEs 323, 338 i 340). La UE 323 es va documentar situada al mig de l'àmbit. És tractava de la llar de dimensions més reduïdes i estava amortitzada per un petit estrat de cendres (UE 324). Les UEs 338 i 340 es trobaven situades contra els murs MR-30 i MR-26, respectivament. Aquestes dues llars eren de dimensions molt més grans i la seva solera estava formada per terres cremades i endurides pel contacte directe amb el foc. Ambdues estaven amortitzades per estrats de cendres i carbons. Entre els focs 2 i 3 es va documentar un estrat (UE 342), aquest va ser interpretat com un abocador format durant l'ús dels focs 2 i 3. En la seva excavació es van recuperar fragments de ceràmica de cuina i una gran quantitat de restes òssies de fauna.

El mur MR-26 feia de paret mitgera de l'àmbit F en la seva fase més antiga. Es tractava d'un mur construït amb pedres allargades sense treballar, lligades en sec i d'uns 40 cm d'amplada. S'adossava al mur MR-30 i no tenia contacte físic amb el mur MR-31, perquè entre tots dos hi havia un accés. Aquest accés va ser tapiat amb posterioritat amb una estructura de pedres sense treballar lligades en sec (UE 336).

Cobert per tots aquests estrats es va documentar el paviment de l'àmbit (UE 344), que ocupava tota la seva superfície de l'àmbit. El substrat geològic tenia un fort desnivell cap a l'oest, per tant en aquesta zona l'estratigrafia es conservava en un millor estat i tenia una major potència. En el sector est, on el substrat geològic apareixia a cotes més altes, el paviment UE 344 s'assentava directament sobre aquest (a mesura que ens apropem cap a l'oest el desnivell és molt més pronunciat). El paviment UE 344 s'entregava als murs MR-30 i MR-31 i passava per sota del mur MR-26. Es tractava d'un paviment molt dur format per una capa molt prima de calç líquida. Es va documentar una petita

preparació de terra piconada, en les parts on no s'assentava directament sobre el substrat geològic.

Els murs MR-30 i MR-31 delimitaven els costats nord i sud de la fase més antiga de l'àmbit F. Aquests murs formaven part d'un àmbit molt més gran que s'extenia cap al est i cap a l'oest. Cap a l'est, va quedar escapçat per l'esllavissament del turó i cap a l'oest va quedar tallat per la construcció del mur MR-7. S'haurà d'esperar a futures intervencions per poder documentar la continuació de l'àmbit cap a l'oest. Aquests murs es van construir sincrònicament amb el paviment UE 344. La banqueteta de fonamentació de tots dos s'adaptava al desnivell que presentava el substrat geològic, per tant, aquesta guanyava en potència a mesura que avançava cap a l'oest. La fonamentació d'aquests murs va ser construïda amb una doble tècnica. En la zona est, es van excavar al substrat geològic simplement unes rases de fonamentació (UEs 325 i 353), que a mesura que anaven cap a l'oest seguien el desnivell del terreny i retallaven a la UE 354. En aquesta zona, a partir de la cota superior de l'estrat UE 354 cap amunt, es van construir els fonaments en alçat. Mostres d'aquest procés constructiu són les restes d'una línia de morter de calç que sobresurt del mur i s'assenta sobre l'estrat UE 354. Un cop construïts els fonaments dels dos murs, es va procedir a anivellar el terreny per tal de salvar el gran desnivell existent. Per portar a terme aquest anivellament es va utilitzar terra amb graves (UE 346). Un cop finalitzades les feines d'anivellació es va procedir a construir el paviment (UE 344) que faria la funció de nivell de circulació de l'àmbit.

Integrat dins el paviment UE 344 es va documentar una estructura de morter de calç (UE 347). Es tractava d'un llit de morter de calç d'uns 8 cm de gruix amb una lleugera inclinació formant cubeta i la superfície llisa. Es molt probable que es tractés de restes d'una pastera d'alguna fase anterior.

Coberts pels nivells medievals es van documentar restes ibèriques. Sota l'estrat d'anivellació medieval UE 346, en va aparèixer un altre (UE 354) que contenia ceràmica ibèrica i s'adaptava al desnivell del substrat geològic. Un cop excavat es va documentar, retallant el substrat geològic, una estructura negativa (UE

356) que creuava l'àmbit de sud a nord. Aquesta estructura, va ser interpretada com una rasa feta per construir una canalització. La rasa estava farcida per un primer estrat de terra (UE 355) amb material ceràmic ibèric. Un cop excavat l'estrat, va aparèixer la coberta de la canalització (UE 348), feta amb còdols grans, allargats i plans, lligats en sec. Sota aquesta es va documentar el sediment (UE 351) que l'amortitzava. Aquesta canalització estava retallant el substrat geològic i presentava una secció en forma de mitja canya, feia una forta pendent cap el sud i en el punt on el mur MR-30 li passava per sobre, quedava tapiada per la seva fonamentació. Durant la campanya de l'any 2001, dins de l'àmbit E, es va documentar la continuació d'aquesta canalització, que quedava tallada per la construcció de la muralla sud del castell. Aquesta estructura només va ser excavada fins descobrir la seva coberta de pedres.

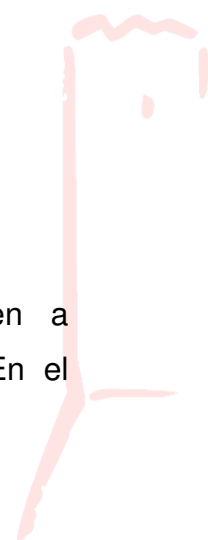
Una altra estructura ibèrica documentada durant la campanya d'excavació present va ser la UE 349. Es tractava d'una sitja excavada al substrat geològic, situada en la seva major part sota els murs MR-14 i MR-15. Aquesta estructura negativa es trobava escapçada per les grans transformacions que van afectar al turó durant la construcció del castell. Per la seva difícil situació, només es va poder excavar una petita part del seu rebliment.

A la zona est de l'àmbit, a tocar del penya-segat, es va trobar una altra estructura negativa, possiblement ibèrica, excavada al substrat geològic. Aquesta no es va poder excavar ni documentar en planta degut a la perillositat que presentava la seva excavació.

Amb l'excepció d'aquesta estructura negativa situada al costat del penya-segat, la resta de la zona, coneguda com a àmbit F, es pot considerar arqueològicament exhaurida.

Àmbit G

Els treballs d'excavació a l'àmbit G, situat al nord de l'àmbit F, s'iniciaren a partir de la cota on s'havia finalitzat la intervenció de l'any 2000. En el

transcurs d'aquella intervenció, es van exhumar total o parcialment algunes de les estructures que el delimitaven (murs MR-15, MR-16 i part de MR-18).

L'àmbit G estava delimitat per quatre murs. Per la part sud l'àmbit es trobava tancat pel mur MR-15. Com s'ha dit anteriorment, aquest mur feia les funcions de paret mitgera entre l'àmbit F i G.

Pel costat oest l'àmbit es trobava tancat pel mur MR-16. Aquest mur, d'orientació nord-sud i de 80 cm d'amplada, era de característiques formals i constructives similars a les dels murs MR-15 i MR-18, fet que ens fa pensar en la seva contemporaneïtat. A la seva part central s'hi van documentar les restes d'una porta que permetia l'accés entre l'àmbit G i el petit pati que s'obria a la zona oest durant la fase del segle XV. Aquest accés va ser tapiat amb pedres sense treballar disposades irregularment i lligades en sec (MR-29). El mur, en la seva cantonada sud, feia de brancal de l'accés entre els àmbits G i F.

Pel costat nord l'àmbit es trobava delimitat pel mur MR-18; aquest mur, d'orientació est-oest i de 70 cm d'amplada, era de característiques formals i constructives similars a les dels murs MR-15 i MR-16 i feia les funcions de paret mitgera entre els àmbits G i H. Durant la campanya de l'any 2000 es va documentar una petita part del seu coronament, la resta de la seva longitud s'ha documentat durant aquesta campanya. En el seu parament s'obria un accés que comunicava els àmbits G i H.

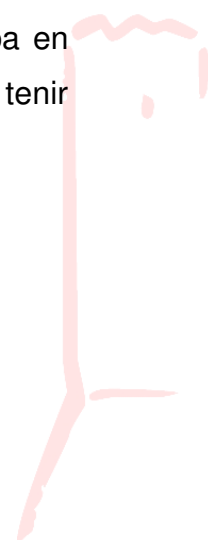
Tancant el costat est de l'àmbit G, i a tocar del penya-segat, es troba el mur MR-32. Aquest mur va aparèixer molt arrasat, de fet sembla que la part documentada pertany a la seva banquetta de fonamentació. Té orientació nord-sud i està construït amb pedres irregulars, tipus còdols, lligades amb morter de calç de bona qualitat. Fins que no disposem de més dades sobre aquesta estructura plantejem, com hipòtesi, la possibilitat que formés part del primitiu recinte del segle XI, que envoltaria la torre mestra i que, durant la fase del segle XV, va ser reaprofitat com a paret est de l'àmbit G.

A l'interior de l'àmbit G també es van documentar estructures. La més important de totes la torre mestra, que es situa més o menys a la part central de l'àmbit i ordena el seu espai intern.

L'excavació de l'àmbit G, durant la campanya de l'any 2000, es va concentrar entre l'espai delimitat pels murs MR-15, MR-16 i MR-17. Aquest últim mur, va ser documentat en campanyes anteriors i es tractava d'un mur força modern, ja que es trobava construït sobre l'enderroc de l'àmbit. En aquesta zona es va rebaixar tot l'estrat superficial (UE 104) i part del nivell d'enderroc (UE 101).

Durant la campanya d'excavació de l'any 2003, les feines que s'han realitzat a l'àmbit G han consistit en acabar d'extreure el nivell d'enderroc (UE 101) que el cobria, per tal de conèixer tots els seus límits. Aquest nivell d'enderroc estava format bàsicament per pedres i, talment la resta d'àmbits del castell, presentava una gran potència, en la seva part més alta era de 1,50 m. Un cop extret l'enderroc, es van documentar: un mur (MR-28), que feia de compartimentació interna de l'àmbit, construït amb pedres sense treballar, lligades en sec. La seva amplada ens es desconeguda, ja que l'enderroc que el cobria encara no ha estat excavat. Adossat a aquest mur i a la torre mestra, va aparèixer una estructura (UE 303) construïda amb pedres sense treballar, tipus còdols, lligades en sec. Adossada a aquesta, i també a la torre mestra, es va documentar una altra estructura (UE 302) de característiques formals i tipològiques iguals a la UE 303. La funció d'aquestes dues estructures encara ens és desconeguda, si bé, en aparença, semblen banquetes. Ambdues i el mur MR-28 pertanyen a la fase d'ocupació més moderna de l'àmbit G.

L'àmbit G es va deixar d'excavar a la cota superior de l'estrat UE301. Tenint en compte que la intervenció arqueològica, en aquest àmbit, encara es troba en una fase inicial, no podem treure gaires conclusions sobre l'ús que va tenir aquest espai dins del conjunt del castell durant el segle XV.

Informes tècnics: Conservació – Restauració

Aïda Alarcos Ballart

Restauració - consolidació estructural de la torre mestra

Fitxa tècnica

Tipus d'intervenció: Revestiment murari intern i extern

Projecte arquitectònic: L'any 1998 es presentà el Pla Director a la comissió de patrimoni.

Intervencions anteriors: Els anys 1998-99 es fa una primera fase de restauració - consolidació fent el rebliment interior d'un metre de gruix amb pedres procedents dels enderroc del castell lligades amb ciment Pòrtland. Es va deixar mig metre, tan a l'interior com a l'exterior, per ser folrat seguint els cànons de construcció originals. Al 2001 es començà a folrar l'exterior de la torre.

Direcció dels treballs: Aïda Alarcos Ballart, Restauradora d'arqueologia, ESTRATS, SL.

Obra de paleta

i treball de pedra: Miquel Pinazo

Direcció arqueològica: Iván Salvadó, ESTRATS, SL

Dates de realització: Octubre 2003

Descripció de l'element

Al Castell de Montclús hi trobem l'anomenada Torre Mestra situada dins el recinte sobirà del mateix. Aquesta pertany a la primera fase constructiva del recinte, datada al segle XI.

Planta: circular

Diàmetre extern: 7,5 m

Diàmetre intern: 3,25 m

Alçat màxim extern conservat: 5 m

Alçat màxim intern vist: 3 m

Alçat intern real: 5 m

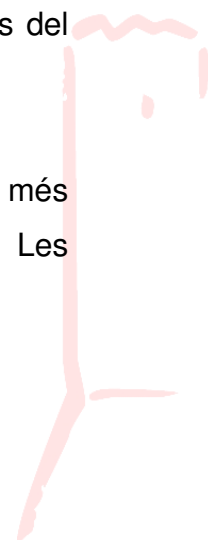
Construcció / tècnica: Filades de maçoneria de 20 a 50 cm de gruix, construïda amb pedres lligades amb morter de calç. És un parament llis només interromput pels forats de bastida. Construïda majoritàriament amb còdols sense carejar. El gruix del mur és de 2 m.

En zones puntuals s'observa la tècnica anomenada de "plec de llibre", sense seguir una repetició ordenada i els forats de bastida originals segueixen una repetició bastant ordenada: en vertical, cada 2 m i en horitzontal, cada 1,5 m aproximadament.

Fases anteriors de reconstrucció - consolidació

1ª Fase: l'any 1998-99 es va efectuar el projecte de reconstrucció i consolidació de la torre fent un interior murari d'un metre de gruix, més consistent amb ciment Pòrtland i pedres extretes dels mateixos enderrocs del castell.

2ª Fase: es va fer el folrat parcial d'aquelles parts internes i externes més afectades, seguint les tècniques constructives i els materials originals. Les feines s'iniciaren l'any 2001.

3ª Fase: . Les obres s'han dut terme durant el mes d'octubre del 2003.

S'ha finalitzat el folrat intern i extern seguint els criteris utilitzats en les fases anteriors. S'ha procurat evitar un cobriment massa horitzontal per aconseguir un efecte de torre trencada, ja que l'alçat real es desconegut.

Criteris i objectius

El projecte i la intervenció s'han dut a terme per la necessitat de finalitzar la restauració estructural de la torre començada l'any 1998 i garantir l'estabilitat murària. L'estat de conservació era deficient i va ser la causa de plantejar una intervenció que permetés recuperar la importància de les restes i el seu aspecte original.

La intervenció directa de conservació - restauració que s'ha dut a terme, ha estat una operació amb la finalitat de perllongar i mantenir el major temps possible els materials amb que està constituïda l'obra.

S'ha procurat seguir unes pautes on la metodologia abarqui la doble polaritat estètica e històrica per a la bona transmissió al futur.

L'actuació ha permès la recuperació i rehabilitació de la torre com a element històric que manté el record de talaia privilegiada, i s'ha buscat la recuperació original del conjunt, la seva consolidació i endegament de l'entorn.

Els criteris redactats i aprovats per la UNESCO, 1981, 1979 i 1956, la publicació de ICCROM, 1982 i els concilis europeus sobre els principis bàsics internacionals que s'han d'aplicar al patrimoni arqueològic, i en aquest cas arquitectònic, són els principis bàsics que hem tingut en compte alhora de fer la proposta de restauració pertinent.

- La reintegració ha de ser reconeixible (invisible des de la distància en que es contempla el conjunt i immediatament reconeixible des d'una visió més pròxima).

- La restauració ha de fer possible intervencions futures.
- Documentació exhaustiva de l'obra abans de la intervenció que permeti assegurar una reconstrucció que no pugi ser erròniament interpretada.
- La intervenció ha de reduir-se al mínim.
- Conservació - restauració tècnica amb informació científica.
- Diferenciació entre els elements conservats i els afegits.
- Tenir en compte la relació del monument i el context on es troba.

Estat de conservació i causes de les alteracions

El parament original es trobava afectat pels biodeteriogens causant importants pèrdues de morter, desprendiments de material, canvis cromàtics i esquerdes puntuals.

La ubicació de la torre enmig d'una zona boscosa l'exposa a certs agents d'alteració com:

- Temperatures extremes segons les diferents estacions.
- Agents meteorològics: són molt agressius, incrementen l'erosió i la pèrdua de material, sobretot en els morters que es troben considerablement afectats i disgregats.
- Els substrates calcaris són més favorables per a la colonització de líquens, accelerant el procés de ruïna. El transport i acumulació de partícules, provocat per l'erosió, ajuden també a la proliferació de plantes superiors i fongs. Aquests afecten greument als morters i a l'estabilitat estructural de la construcció, ja que les arrels de plantes

superiors han fet via entre els morters, disgregant-los i creant esquerdes en els paraments, causant canvis de volum, retenció d'aigua, alteracions cromàtiques, creixement propi i penetració.

- L'estat d'abandó i de desús que pateix el castell incrementa els danys i l'alteració de les estructures muràries.

L'excavació arqueològica portada a terme aquest any, a la part exterior de la torre, ha descobert aproximadament un metre més del seu alçat. El seu parament està ben conservat sota terra, ja que no ha patit les agressions i erosions externes. Aquest conserva la quantitat de morter que originàriament lligava els materials constructius i mostra la important pèrdua de morter en el parament exposat a la intempèrie.

En forats puntuals o en els deixats per les bastides, les plantes superiors s'han desenvolupat, perforant els morters, les pèrdues dels quals són importants.

Descripció del procés del folrat 2003

El procés de restauració estructural dut a terme a la torre ha començat amb una documentació gràfica exhaustiva de l'estat de l'obra abans de la intervenció.

S'ha eliminat la vegetació que proliferava a través d'esquerdes, forats i per l'entorn de l'estructura, així com per terres i acumulacions de sediments provocats per l'erosió.

S'ha fet una selecció de materials seguint les tècniques antigues, aprofitant les pedres del mateix enderroc de la torre i utilitzant morter de calç. La col·locació de les pedres ha procurat seguir l'aspecte estructural de l'original.

La part original conservada s'ha diferenciat de la part sobreelevada amb una primera capa de morter tenyit amb pigment vermellós.

Per donar major consistència al morter i assegurar la seva efectivitat s'ha afegit al morter de calç una baixa proporció de ciment Pòrtland.

S'ha procurat una fidel imitació de gruixos, textures i disposició de les pedres per aconseguir la unitat estètica pertinent.

La coronació de la torre s'ha fet lleugerament esglaonada per evitar falses lectures, doncs l'alçada real d'aquesta és desconeguda.

Materials utilitzats

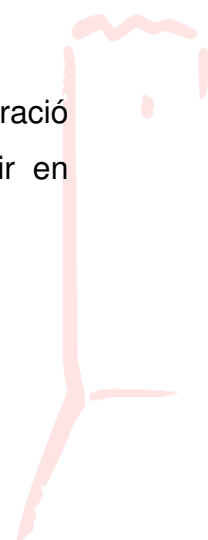
- Pedres de l'enderroc del mateix castell.
- Calç Hidràulica "Incarcal".
- Àrids.
- Ciment Pòrtland. "Cemex".
- Terres minerals selectes. ."Conesland".Almagra 17.
- Pigment. Bayferrox Hobbycolor.Rojo 130. Bayer. Pigment inorgànic en pols d'alt poder colorant amb resistència total a l'intempèrie, rajos UV.

Les proporcions en volum de l'aglomerant i agregat que integren el morter tenen una relació de 1: 2.

Condicions post - tractament

Les restes es poden tornar a veure afectades pels mateixos agents d'alteració atmosfèrics i d'erosió naturals. Un cop acabada la intervenció cal tenir en compte:

- Control cada tres mesos per observar possibles canvis.

- Extreure la vegetació cada cop que sigui necessari.
- Sensibilitzar al públic de la importància de la conservació de les restes del castell.

Documentació fotogràfica

Foto 3. Torre mestra abans d'intervenir. Un cop excavat l'estrat d'enderroc que la cobria. Any 1998.

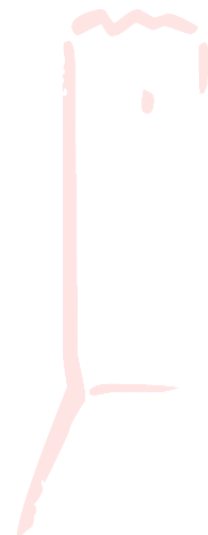

Foto 4. *Reconstrucció interior. Any 1998.*

Foto 5. *Procés del folrat intern. Any 2003.*

Foto 6. *Procés del folrat extern. Any 2003*

Foto 7. *El criteri de diferenciació de l'original i l'afegit s'ha fet en forma de cinta de color amb el mateix morter usat per la intervenció tenyit amb pigment inorgànic roig resistent a la intempèrie i als raigs U.V., Es tracta d'un criteri ja utilitzat en diferents jaciments arqueològics i que ha donat bons resultats. Any 2003.*

Foto 8. Forat de bastida original. Any 2003.

Foto 9. Forat de bastida reconstruït. Any 2003.

Foto 10. Foto final. Any 2003.

Foto 11. Foto final. Any 2003.

Conclusions i interpretació

A la zona intervinguda durant la present campanya, s'han pogut documentar sis fases o moments d'ocupació diferents.

1) Fase ibèrica

Com hem comentat anteriorment, el turó de Montclús ha estat ocupat des d'època ibèrica. Restes disperses per tot el turó han estat documentades des de principis del segle XX.

A la campanya d'aquest any, s'han exhaurit els nivells arqueològics situats dins de l'espai conegut com àmbit F. Durant aquestes tasques es van documentar estructures i estrats que contenien ceràmiques adscrites dins del període ibèric, en concret, dues estructures negatives, una canalització i diversos estrats d'amortització.

De les dues estructures negatives documentades només es va poder excavar, en part, l'estructura UE 349. Es tractava d'una sitja, excavada en el substrat geològic, totalment escapçada. Part de la seva secció i la pràctica totalitat de la seva planta ens són desconeguts, ja que els murs MR-15 i MR-14 la cobrien en pràcticament tota la seva superfície. La part que es va excavar ens va proporcionar dades bàsiques per poder datar la seva amortització. Es van recuperar fragments de ceràmica comuna oxidada ibèrica, juntament amb petits fragments de *tegula* plana. Aquest fet ens marca un *terminus post quem*, per l'amortització d'aquesta estructura, posterior a l'arribada dels romans a la Península. Per tant, proposem una cronologia per a la colmatació d'aquesta sitja compresa entre finals del segle III aC i el segle I aC.

L'altra estructura negativa, presumptament de datació ibèrica, no es va poder excavar per mesures de seguretat. Aquesta es trobava retallant al substrat geològic i estava situada al costat del penya-segat, que al mateix temps la

seccionava. De moment no tenim més dades sobre aquesta estructura, però possiblement es tracti d'una altra sitja.

L'altra tipus d'estructura ibèrica documentada en aquesta campanya va ser una canalització. Aquesta es trobava (a l'igual que les sitges) excavada al substrat geològic, formant una rasa d'entre 50 i 70 cm d'amplada segons el lloc, orientada de nord a sud. La canal per on circulava l'aigua tenia una secció de mitja canya i el propi substrat geològic li feia de parets i de llit. La seva coberta estava formada per lloses planes de mesura mitjana i gran, tipus còdols, lligades en sec. Per evitar infiltracions dins la canalització, les juntes entre lloses estaven tapades amb petites pedres encaixades. La construcció d'aquesta estructura, talment la seva amortització, cal situar-la entre els segles III a.C i I a.C. Respecte a la seva funció, encara no podem determinar-la, però podria tractar-se d'una canalització de recollida d'aigües pluvials, que possiblement connectava amb una cisterna, o d'una claveguera d'evacuació d'aigües brutes provinent d'algun edifici, ara per ara desconegut.

Les escasses dades que tenim sobre la presència ibèrica al turó de Montclús, no ens permeten conèixer amb més claredat de quin tipus d'assentament es tractava.

2) Fase segle XI

Durant aquesta campanya d'excavació pràcticament no s'ha documentat cap estrat arqueològic atribuïble a aquesta cronologia. La inexistència d'estrats datables cronològicament dins d'aquesta fase, podria ser explicada per les successives alteracions del subsòl efectuades en fases d'ocupació posteriors. A l'àmbit F només podríem incloure dins d'aquesta fase l'estructura UE 347. Aquesta possiblement es tractava de les restes d'una pastera per fer-hi morter de calç, que probablement estaria relacionada amb el moment de construcció de la torre mestra.

En el cas de l'àmbit G, no es va finalitzar l'excavació, per tant, no es pot descartar la possibilitat de que en aquest àmbit encara es conservin estrats d'aquesta fase.

Si bé no tenim cap estrat atribuïble dins d'aquestes cronologies, si se'n conserven estructures que, tenint en compte les seves relacions amb la resta de murs del castell i per les seves característiques tècniques i tipològiques, podrien correspondre a aquesta fase. Aquestes corresponen als murs MR-1, MR-32 i a la torre mestra, conservats als àmbits H i G, respectivament. El castell d'aquesta fase, probablement en un principi estaria format per la torre, situada a la part més alta del turó. Aquesta estaria envoltada per un petit recinte fortificat que la protegiria. Fins que s'acabin d'excavar en la seva totalitat els àmbits G i H, i com a hipòtesis, plantejem la possibilitat que els murs MR-1 i MR-32, que fan cantonada entre ells, formessin part del primitiu recinte fortificat del castell. Aquests murs, van ser reutilitzats amb posterioritat com a parets dels diferents edificis que es van anar bastint en les successives reformes que ha sofert el castell al llarg del temps.

3) Fase segle XII

Probablement durant el segle XII, sembla que en el castell es van portar a terme importants reformes estructurals, amb l'objectiu de convertir la primitiva fortalesa en un castell més còmode per viure.

D'aquest moment es va documentar un edifici de planta rectangular (Edifici 4), del qual només coneixem els seus límits nord i sud (murs MR-31 i MR-30). Com hem dit anteriorment, el límit est ens és desconegut, ja que va ser destruït per l'esllavissada que va afectar aquesta zona del turó. Aquest edifici tenia un mur (MR-26) que li feia de paret mitgera, dividint-lo en dos espais comunicats entre sí per un accés. També es va documentar el paviment (UE 344) que va ser construït sobre una anivellació de terra i grava (UE 346), regularitzant així la seva cota. Les restes arqueològiques documentades durant el transcurs de la seva excavació ens fan pensar que aquest edifici hauria estat un lloc d'hàbitat. Entre les restes documentades destaquen tres llars de foc

(UE 323, UE 338 i UE 340) i un petit abocador (UE 342) generat durant l'ús d'aquestes.

Cal destacar que durant l'excavació de l'estrat d'anivellació (UE 346) del paviment UE 344, no es va recuperar cap material arqueològic que ens pogués donar una cronologia clara del moment de construcció d'aquest edifici (edifici 4). Els materials recuperats van ser fragments de ceràmica comuna oxidada i de ceràmica comuna grollera, en la seva majoria informes, que no ens van permetre acota més la cronologia.

4) Fase segona meitat del segle XIV

És en aquest moment quan el castell pateix una gran transformació i s'inicien les obres per convertir-ho en un castell-palau. És construeixen les muralles nord i oest, i la torre cantonera situada entre tots dos murs. Paral·lel a la muralla oest, es va construir un gran mur (MR-7) que feia de tanca dels àmbits situats entre la muralla i aquest. Aquesta reforma, que per motius que ara ens són desconeguts, mai va arribar a finalitzar-se, va comportar una nova reforma arquitectònica de l'interior del castell. El nivell de circulació, en alguns llocs, es va pujar més d'un metre respecte al del segle XIII i la zona delimitada pels murs MR-1, MR-7, MR-32 i per la muralla sud del castell es va convertir en un pati central obert, ordenat al voltant de la torre mestra. Aquesta reforma va acabar de seccionar horitzontalment i vertical els murs MR-30 i MR-31.

A l'espai excavat durant la campanya del 2003, i en concret a la zona coneguda com a àmbit F, es va documentar una part del mur MR-7 i la seva rasa de fonamentació (UE 105) que retallava tota l'estratigrafia i estructures de les fases anteriors. Dins del farciment (UE 106) es van recollir materials ceràmics que confirmen les cronologies proposades per a la construcció d'aquest mur, en concret un fragment de plat tallador decorat en verd i manganès i un fragment d'escudella decorat en blau, de producció valenciana.

5) Fase primera meitat del segle XV

Després de l'inacabat projecte constructiu, iniciat a la segona meitat del segle XIV, se'n prengué un nou projecte d'obres que comportà una nova reordenació dels espais interns del castell. A la zona situada al voltant de la torre mestra, que durant l'anterior reforma feia les funcions de pati (pati 1), es van construir nous edificis que significaren el seu cobriment. D'aquest moment data la construcció dels murs que actualment delimiten els àmbits F i G.

Es va construir un nou edifici (Edifici 1) al voltant de la torre mestra. Aquest estava delimitat pels murs MR-1, MR-32, MR-15 i MR-16 i integrava al seu interior els àmbits G i H i la torre mestra. Amb aquesta nova construcció, la torre mestra va acabar definitivament integrada en el nou edifici. La construcció combinava murs preexistents (MR-1, MR-32 i la torre mestra) amb murs de nova planta (MR-15, MR-16 i MR-18). Enmig del mur MR-16 s'obria un accés que comunicava aquest edifici amb el nou pati obert (pati 2), que es trobava situat a la zona oest del castell. L'altre accés obert als murs de l'edifici 1, es trobava situat a la cantonada dels murs MR-15 i MR-16 que li feien de brancals. Aquest accés comunicava l'edifici amb l'àmbit F.

L'àmbit F quedava situat a la zona que restava lliure entre l'Edifici 1 i l'Edifici 2 (aquest últim, delimitat pels murs MR-8 i la muralla sud del castell). A aquest espai (Edifici 3), delimitat pels murs de nova construcció MR-8 i MR-15 i pel preexistent MR-7, es van realitzar uns rebaixos del terreny i això va fer que el nivell de circulació tornés a baixar de cota respecte al de la fase anterior. Amb aquestes obres part de la fonamentació del mur MR-7 va quedar vista i esdevingué límit oest d'aquest nou espai. Aquest àmbit, o alguna part, possiblement estava pavimentat amb còdols plans, lligats en sec. Sobre aquest, i adossat al mur MR-15 es va construir la banqueta MR-14 i cinc forats de pal practicats al terra que podrien tenir la funció d'encaixos per pals de fusta que possiblement aguantarien una petita coberta de teules que protegiria de la pluja les menjadores pels cavalls.

Per les restes arqueològiques documentades durant el transcurs de l'excavació i per les característiques constructives de l'Edifici 3, podem dir que la seva funció seria la de cors. Aquest espai estaria semi-obert, només cobert a la zona de les menjadores. El seu costat oest s'obriria l'accés al pati 2 i la diferència de cota entre tots dos espais possiblement es salvaria a partir d'una rampa de fusta. Aquest accés facilitaria la circulació entre el pati 2 i les cors, i evitaria haver de circular per dins de l'edifici 1, espai aquest últim, possiblement de caire més senyorial. Tot això explicaria perquè el mur MR-7, que va ser desmuntat en la seva part nord fins a la cota de circulació del pati 2, no va patir la mateixa sort en aquesta zona. En aquest lloc es conserven els brancals d'un accés obert durant la seva construcció que durant la fase del segle XV es va reutilitzar com a lloc de pas entre el pati 2 i les quadres (Edifici 3).

Durant l'excavació arqueològica d'aquests edificis (edificis 1 i 3) no es van trobar restes materials atribuïbles a cronologies posteriors a la meitat del segle XV, per tant, a l'igual que en d'altres zones del castell, l'abandonament final de l'edifici 1 i de les cors (Edifici 3) es produiria en un moment situat a mitjans d'aquest segle.

6) Fase segles XVI-XVIII

Un cop el castell va ser pràcticament abandonat i va perdre les seves funcions senyorials i defensives, es va convertir en un gran edifici en runes, que de forma progressiva es veuria afectat per l'espoliació i per l'acció dels agents naturals. Algunes zones del castell van ser reutilitzades com a lloc d'hàbitat en moments puntuals. Foren ocupacions parcials i temporals del castell relacionades possiblement amb les tasques del camp.

Restes arqueològiques relacionades amb aquesta fase, documentades a la zona excavada en aquesta campanya, es troben sobre l'enderroc dels àmbits G i H. En concret, es tracta del mur MR-17. Aquest mur, d'orientació nord – sud, estava construït a base de pedres irregulars tipus còdols, lligades en sec i ja es va documentar durant campanyes anteriors.

Bibliografia

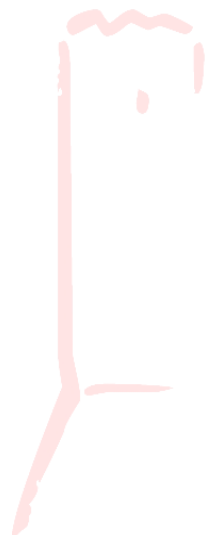
- ADROER I TESIS, A. i CABESTANY I FORT, J. - F. (1987): "El castell de Fluvià" a *Monografies del Montseny n°2*, Edicions CEDEL, Viladrau (Girona).
- CÁTALA I ROCA, P. i BRASÓ I VAQUÉS, M. (1969): "Castell de Montclús", *Els castells catalans*, Vol. II, Rafael Dalmau, Editor, Barcelona, 2ª edició, novembre de 1991.
- DIPUTACIÓ DE BARCELONA, (1994): *Mapa Montseny, Parc Natural*. Escala 1: 25.000.
- GARRIGA, S. i VILA, L. (1998): *Memòria de les campanyes d'intervenció arqueològica al Castell de Montclús, 1998 (Sant Esteve de Palautordera, Vallès Oriental)*, Memòria científica, dipositada al Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya. Sant Esteve de Palautordera. (Inèdit).
- MONREAL I TEJADA, L. (1987): "Montclús, poblat ibèric i castell medieval" a *Monografies del Montseny n°2*, Edicions CEDEL, Viladrau (Girona)
- LLOBET, S. (1988): "El Vallès" a *Geografia de Catalunya*, Vol. III, col. Geografia Comarcal-2. Ed.Aedos, Barcelona.
- PLADEVALL I FONT, A. (1991): "Castell de Montclús", *Catalunya romànica*, Vol. XVIII, Fundació Enciclopèdia Catalana, Barcelona.
- PUJADES I CAVALLERIA, J. I SUBIRANES FÀBREGAS, C. (2003): *Memòria de la intervenció arqueològica al castell de Montclús, (Sant Esteve de Palautordera, Vallès Oriental)*, Memòria científica, dipositada al Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya. (Inèdit).
- SALVADÓ JAMBRINA, I. I ALARCOS BALLART, A. (2003): *Informe de la intervenció arqueològica i la consolidació d'estructures del castell de Montclús*,

municipi de Sant Esteve de Palautordera (Vallès Oriental). Del 15 de setembre al 7 de novembre de 2003. Informe, dipositat al Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya. Sant Esteve de Palautordera. (Inèdit).

- *Sistema d'informació geogràfica (SIG) del Departament de Mediambient de Generalitat de Catalunya. WWW.gencat.es/mediamb/sig.*

- VILA, L. (2001): "intervencions a Montclús", *La sitja del llop*, nº22, Barcelona.

- VILA I BONAMUSA, L. (2001): *Memòria de l'inventari dels materials arqueològics de l'oppidum ibèric de Montclús, (Sant Esteve de Palautordera, Vallès Oriental)*, Memòria científica, dipositada a l'Ajuntament de Sant Esteve de Palautordera. (Inèdit).

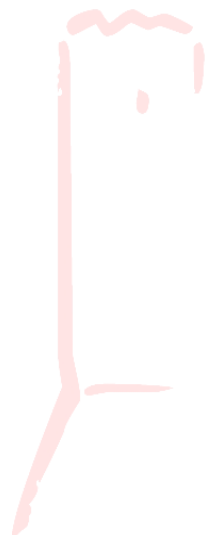

Annexos

Annex 1.

Fitxes

1.1. Fitxes d'unitats estratigràfiques

Jaciment	Municipi	Any	Àmbit	UE
CM	SANT ESTEVE DE PALAUTORDERA	2003	F	100
Definició	Color			Consistència
Estrat d'amortització	Vermell			Tova
Descripció				
Estrat vermell, de textura sorrenca, amb presència de graves de tamany petit. Apareix molt material arqueològic i alguns fragments de material constructiu. Correspon a l'estrat 04 de l'Àmbit F de les anteriors campanyes.				
Interpretació				
Estrat d'amortització de la fase del segle XV				
Igual a		En contacte amb		
S'adossa a	MR-7, MR-14, MR-15, MR-30	Se li adossa		
Cobreix a	105, 106, 300, 306, 307, 333, 345, MR-26, MR-31	Cobert per	103	
Reomple a		Tallat per		
S'assenta a		Se li assenta		
Cronologia				
Segona meitat del segle XV.				

Jaciment	Municipi	Any	Àmbit	UE
CM	SANT ESTEVE DE PALAUTORDERA	2003	G	101
Definició	Color			Consistència
Enderroc	Blanquinós / marró claret			Tova
Descripció				
Estrat d'enderroc en un 70 % format per pedres de totes mides tipus còdols, la majoria són esquistos sense treballar o només en alguna de les seves cares. El 30% restant és terra de textura molt sorrenca amb moltes restes de morter desfet. Correspon a l'estrat 02 de l'Àmbit G de les anteriors campanyes.				
Interpretació				
Es tracta de l'enderroc dels murs MR-15, MR-16, MR-18, MR-32 i de la torre mestra .				
Igual a	102	En contacte amb		
S'adossa a	MR-15, MR-16, MR-18, torre mestra	Se li adossa		
Cobreix a	301, 302, 303, MR-28	Cobert per	104	
Reomple a		Tallat per		
S'assenta a		Se li assenta		
Cronologia				
Segles XVI-XVII.				

Jaciment	Municipi	Any	Àmbit	UE
CM	SANT ESTEVE DE PALAUTORDERA	2003	F	102
Definició	Color	Consistència		
Enderroc	Blanquinós / marró claret	Tova		
Descripció				
Estrat d'enderroc en un 70 % format per pedres de totes mides tipus còdols, la majoria són esquistos sense treballar o només en alguna de les seves cares. El 30% restant és terra de textura molt sorrenca amb moltes restes de morter desfet. Correspon a l'estrat 04 de l'Àmbit F de les anteriors campanyes.				
Interpretació				
Es tracta de l'enderroc dels murs MR-8 i MR-15				
Igual a	101	En contacte amb		
S'adossa a	MR-7, MR-8, MR-15, MR-30	Se li adossa		
Cobreix a	103, MR-14	Cobert per	104	
Reomple a		Tallat per		
S'assenta a		Se li assenta		
Cronologia				
Segles XVI-XVII.				

Jaciment	Municipi	Any	Àmbit	UE
CM	SANT ESTEVE DE PALAUTORDERA	2003	F	103
Definició	Color	Consistència		
Enderroc de teules	marró	Tova		
Descripció				
Estrat format per teules i terra. Correspon a l'estrat 03 de l'Àmbit F de les anteriors campanyes.				
Interpretació				
Enderroc de la teulada de l'edifici 3.				
Igual a		En contacte amb		
S'adossa a	MR-7, MR-14, MR-30	Se li adossa		
Cobreix a	100, 332	Cobert per	102	
Reomple a		Tallat per		
S'assenta a		Se li assenta		
Cronologia				
Finals segle XV, principis segle XVI.				

Jaciment	Municipi	Any	Àmbits	UE
CM	SANT ESTEVE DE PALAUTORDERA	2003	F-G	104
Definició				
Estrat superficial	Color fosc		Consistència Tova	
Descripció				
Estrat format per terra vegetal. Correspon a l'estrat 01 de tots els àmbits de les anteriors campanyes.				
Interpretació				
Estrat superficial.				
Igual a		En contacte amb		
S'adossa a	Torre	Se li adossa		
Cobreix a	101, 102, MR-7, MR-8, MR-15, MR-16, MR-18, MR-32	Cobert per		
Reomple a		Tallat per		
S'assenta a		Se li assenta		
Cronologia				

Jaciment	Municipi	Any	Àmbit	UE
CM	SANT ESTEVE DE PALAUTORDERA	2003	F	105
Definició				
Negatiu				
Forma en planta		Profunditat	Orientació	
Rectangular		Entre 1,20 i 1,30 metres	Nord-sud	
Descripció				
Rasa de fonamentació de secció en "U". A mesura que guanya profunditat es torna més estreta. Correspon a l'estrat 22 de l'àmbit F de les anteriors campanyes.				
Interpretació				
Rasa de fonamentació del mur MR-7				
Igual a		Contemporani a		
Talla a	300, 325, 326, 328, 343, 345, 346, 352, 353, 354, MR-31, MR-30	Tallat per		333
Reomplert per	106, MR-7	Cobert per		100
Cronologia				
Segona meitat del segle XIV.				

Jaciment	Municipi	Any	Àmbit	UE
CM	SANT ESTEVE DE PALAUTORDERA	2003	F	300
Definició	Color		Consistència	
Estrat d'amortització	Negre		Tova	
Descripció				
Estrat de color negre amb presència de carbons petits, molt tacat de morter de calç fragmentat. També conté petites taques d'argila groga i fragments de teules.				
Interpretació				
Estrat d'amortització				
Igual a		En contacte amb		
S'adossa a	MR-31, MR-26, MR-30	Se li adossa		
Cobreix a	309, 324, 325, 326, 328, 337, 338, 340, 341, 344	Cobert per	100, 307	
Reomple a		Tallat per	105, 311, 315, 317, 313, 329, 333, 334	
S'assenta a		Se li assenta	331	
Cronologia				
Segle XIII.				

Jaciment	Municipi	Any	Àmbit	UE
CM	SANT ESTEVE DE PALAUTORDERA	2003	F	306
Definició	Color		Consistència	
Estrat	Gris		Tova	
Descripció				
Es tracta de dues taques de terra de color gris, de textura sorrenca i de consistència tova, amb presència de carbons i fragments petits de material constructiu. Aquest estrat té molt poca potència.				
Interpretació				
Igual a		En contacte amb		
S'adossa a		Se li adossa		
Cobreix a	307	Cobert per	100	
Reomple a		Tallat per		
S'assenta a		Se li assenta		
Cronologia				
Segona meitat del segle XV.				

Jaciment	Municipi	Any	Àmbit	UE
CM	SANT ESTEVE DE PALAUTORDERA	2003	F	307
Definició	Color	Consistència		
Estrat d'amortització	Groc	Tova		
Descripció				
Estrat de color groc, de textura sorrenca amb gravetes i sorra, semblant al sauló.				
Interpretació				
Es tracta de l'estrat d'amortització que es va formar un cop espoliat el paviment 331.				
Igual a		En contacte amb		
S'adossa a	MR-7, MR-30, MR-31, 331	Se li adossa		
Cobreix a	300, 308, 311, 312, 314, 316, 318, 329, 330, 333	Cobert per	306, 100	
Reomple a		Tallat per		
S'assenta a		Se li assenta		
Cronologia				
Segona meitat del segle XV.				

Jaciment	Municipi	Any	Àmbit	UE
CM	SANT ESTEVE DE PALAUTORDERA	2003	Tot el jaciment	309
Definició	Color	Consistència		
Substrat geològic	Groc	Dura		
Descripció				
Substrat geològic format per pedres meteoritzades de composició granítica.				
Interpretació				
Igual a		En contacte amb		
S'adossa a		Se li adossa		
Cobreix a		Cobert per	307, 344, 346, 347, 354	
Reomple a		Tallat per	105, 311, 313, 315, 317, 325, 329, 349, 353, 356,	
S'assenta a		Se li assenta	308	

Jaciment	Municipi	Any	Àmbit	UE
CM	SANT ESTEVE DE PALAUTORDERA	2003	F	312
Definició	Color		Consistència	
Estrat d'amortització	Groc		Tova	
Descripció				
Estrat de textura sorrenca amb presència d'alguna pedra petita.				
Interpretació				
Estrat d'amortització de l'estructura negativa U.E. 311.				
Igual a		En contacte amb		
S'adossa a		Se li adossa		
Cobreix a		Cobert per	307	
Reomple a	311	Tallat per		
S'assenta a		Se li assenta		
Cronologia				
Segona meitat del segle XV.				

Jaciment	Municipi	Any	Àmbit	UE
CM	SANT ESTEVE DE PALAUTORDERA	2003	F	314
Definició	Color		Consistència	
Estrat d'amortització	Groc		Tova	
Descripció				
Estrat de textura sorrenca amb presència d'alguna pedra petita.				
Interpretació				
Estrat d'amortització de l'estructura negativa U.E. 313.				
Igual a		En contacte amb		
S'adossa a		Se li adossa		
Cobreix a		Cobert per	307	
Reomple a	313	Tallat per		
S'assenta a		Se li assenta		
Cronologia				
Segona meitat del segle XV.				

Jaciment	Municipi	Any	Àmbit	UE
CM	SANT ESTEVE DE PALAUTORDERA	2003	F	316
Definició	Color		Consistència	
Estrat d'amortització	Groc		Tova	
Descripció				
Estrat de color groc de consistència dura, amb nòduls de substrat geològic.				
Interpretació				
Estrat d'amortització de l'estructura negativa U.E. 315.				
Igual a		En contacte amb		
S'adossa a		Se li adossa		
Cobreix a		Cobert per	307	
Reomple a	315	Tallat per		
S'assenta a		Se li assenta		
Cronologia				
Segona meitat del segle XV.				

Jaciment	Municipi	Any	Àmbit	UE
CM	SANT ESTEVE DE PALAUTORDERA	2003	F	318
Definició	Color		Consistència	
Estrat d'amortització	Marró fosc		Tova	
Descripció				
Estrat de color marró fosc, de consistència tova.				
Interpretació				
Estrat d'amortització de l'estructura negativa U.E. 317.				
Igual a		En contacte amb		
S'adossa a		Se li adossa		
Cobreix a		Cobert per	307	
Reomple a	317	Tallat per		
S'assenta a		Se li assenta		
Cronologia				
Segona meitat del segle XV.				

Jaciment	Municipi	Any	Àmbit	UE
CM	SANT ESTEVE DE PALAUTORDERA	2003	F	324
Definició	Color	Consistència		
Estrat d'amortització	Negre	Tova		
Descripció				
Concentració de cendres i carbons amb presència de fragments de material constructiu, morter i graves.				
Interpretació				
Amortització del Foc 1.				
Igual a		En contacte amb		
S'adossa a		Se li adossa		
Cobreix a	323	Cobert per	300	
Reomple a		Tallat per		
S'assenta a		Se li assenta		
Cronologia				
Segle XIII.				

Jaciment	Municipi	Any	Àmbit	UE
CM	SANT ESTEVE DE PALAUTORDERA	2003	F	325
Definició				
Negatiu				
Forma en planta	Profunditat	Orientació		
Rectangular	Entre 0,30 i 0,40 metres	Est-oest		
Descripció				
Rasa de fonamentació de secció en "U". A mesura que guanya profunditat es torna més estreta.				
Interpretació				
Rasa de fonamentació del mur MR-30.				
Igual a		Contemporani a		
Talla a	309, 347, 348, 354, 355, 356,	Tallat per	105	
Reomplert per	326	Cobert per	300, 346	
Se li assenta	344			
Cronologia				
Segle XII				

Jaciment	Municipi	Any	Àmbit	UE
CM	SANT ESTEVE DE PALAUTORDERA	2003	F	326
Definició	Color	Consistència		
Estrat de reopliment	Groguenc	Tova		
Descripció				
Estrat sorrenc, gran part de la seva composició és el substrat geològic abocat.				
Interpretació				
Estrat que reomple la rasa de fonamentació (U.E.325) del mur MR-30.				
Igual a			En contacte amb	
S'adossa a	MR-30		Se li adossa	
Cobreix a			Cobert per	300
Reomple a	325		Tallat per	105
S'assenta a			Se li assenta	
Cronologia				
Segle XII				

Jaciment	Municipi	Any	Àmbit	UE
CM	SANT ESTEVE DE PALAUTORDERA	2003	F	328
Definició	Color	Consistència		
Estrat d'amortització	Negre	Tova		
Descripció				
Estrat de color negre amb presència de molts carbons.				
Interpretació				
Estrat d'amortització del paviment U.E. 344.				
Igual a			En contacte amb	
S'adossa a	MR-30, MR-31		Se li adossa	
Cobreix a	309, 338, 340, 343, 344		Cobert per	300
Reomple a			Tallat per	105, 329, 311, 313
S'assenta a			Se li assenta	
Cronologia				
Segle XIII.				

Jaciment	Municipi	Any	Àmbit	UE
CM	SANT ESTEVE DE PALAUTORDERA	2003	F	330
Definició		Color	Consistència	
Estrat d'amortització		Groc	Semi-dura	
Descripció				
Estrat de textura sorrenca, amb alguna pedra petita i algun fragment de teula.				
Interpretació				
Estrat d'amortització de l'estructura negativa U.E. 329				
Igual a		En contacte amb		
S'adossa a		Se li adossa		
Cobreix a		Cobert per	307	
Reomple a	329	Tallat per		
S'assenta a		Se li assenta		
Cronologia				
Segona meitat del segle XV.				

Jaciment	Municipi	Any	Àmbit	UE
CM	SANT ESTEVE DE PALAUTORDERA	2003	F	333
Definició				
Interestrat d'arrasament				
Descripció				
Interestrat horitzontal que afecta al paviment U.E. 331				
Interpretació				
Interestrat causat per l'espoliació del paviment U. E. 331				
Igual a		Contemporani a		
Talla a	308, 331	Tallat per		
Reomplert per		Cobert per	307	
Cronologia				
Segona meitat del segle XV.				

Jaciment	Municipi	Any	Àmbit	UE
CM	SANT ESTEVE DE PALAUTORDERA	2003	F	335
Definició	Color		Consistència	
Estrat d'amortització	Marró fosc		Tova	
Descripció				
Estrat de color marró fosc, de textura sorrenca.				
Interpretació				
Estrat d'amortització de l'estructura negativa U.E. 334.				
Igual a		En contacte amb		
S'adossa a		Se li adossa		
Cobreix a		Cobert per	100	
Reomple a	334	Tallat per		
S'assenta a		Se li assenta		
Cronologia				
Segona meitat del segle XV.				

Jaciment	Municipi	Any	Àmbit	UE
CM	SANT ESTEVE DE PALAUTORDERA	2003	F	337
Definició	Color		Consistència	
Estrat d'amortització	Negre		Tova	
Descripció				
Estrat de tonalitat negre amb molts carbons.				
Interpretació				
Estrat d'amortització del FOC 2				
Igual a		En contacte amb		
S'adossa a	MR-30	Se li adossa		
Cobreix a	338, 339	Cobert per	300	
Reomple a		Tallat per		
S'assenta a		Se li assenta		
Cronologia				
Segle XIII.				

Jaciment	Municipi	Any	Àmbit	UE
CM	SANT ESTEVE DE PALAUTORDERA	2003	F	339
Definició	Color		Consistència	
Estrat d'amortització	Groc		Tova	
Descripció				
Estrat de textura sorrenca.				
Interpretació				
Estrat d'amortització del FOC 2				
Igual a		En contacte amb		
S'adossa a	MR-30	Se li adossa		
Cobreix a	338	Cobert per	337	
Reomple a		Tallat per		
S'assenta a		Se li assenta		
Cronologia				
Segle XIII.				

Jaciment	Municipi	Any	Àmbit	UE
CM	SANT ESTEVE DE PALAUTORDERA	2003	F	341
Definició	Color		Consistència	
Estrat d'amortització	Negre-marronós		Tova	
Descripció				
Estrat de color negre-marronós amb presència de carbons.				
Interpretació				
Estrat d'amortització del FOC 3				
Igual a		En contacte amb		
S'adossa a		Se li adossa		
Cobreix a	340	Cobert per	300	
Reomple a		Tallat per		
S'assenta a		Se li assenta		
Cronologia				
Segle XIII.				

Jaciment	Municipi	Any	Àmbit	UE
CASTELL DE MONTCLÚS	SANT ESTEVE DE PALAUTORDERA	2003	F	342
Definició	Color	Consistència		
Estrat	Negre amb taques grogues i vermelles	Tova		
Descripció				
Estrat de textura sorrenca de color negre amb taques grogues i vermelles. Amb presència de cendres i carbonets.				
Interpretació				
Aquest estrat és l'abocament de les cendres, restes òssies i molta ceràmica de cuina format per l'ús del Foc 2 i Foc 3.				
Igual a			En contacte amb	
S'adossa a	MR-26, MR-30		Se li adossa	
Cobreix a	344, 340		Cobert per	300
Reomple a			Tallat per	
S'assenta a			Se li assenta	
Cronologia				
Segle XIII.				

Jaciment	Municipi	Any	Àmbit	UE
CM	SANT ESTEVE DE PALAUTORDERA	2003	F	343
Definició	Color	Consistència		
Estrat d'amortització	Negre	Tova		
Descripció				
Estrat negre amb molts carbons, concentrat al costat oest del mur MR-26.				
Interpretació				
Estrat d'amortització del paviment U.E.344.				
Igual a			En contacte amb	
S'adossa a	MR-26, MR-30, MR-31		Se li adossa	
Cobreix a	346, 344		Cobert per	328, 345
Reomple a			Tallat per	105
S'assenta a			Se li assenta	
Cronologia				
Segle XIII.				

Jaciment	Municipi	Any	Àmbit	UE
CM	SANT ESTEVE DE PALAUTORDERA	2003	F	345
Definició	Color	Consistència		
Estrat	Marró	Tova		
Descripció				
Estrat de color marró tirant a fosc, de consistència tova i textura sorrenca i esponjosa. Presenta fragments de material constructiu i pedres.				
Interpretació				
Igual a		En contacte amb		
S'adossa a	MR-26	Se li adossa		
Cobreix a	343	Cobert per	100	
Reomple a		Tallat per	105	
S'assenta a		Se li assenta		
Cronologia				
Segle XIII.				

Jaciment	Municipi	Any	Àmbit	UE
CM	SANT ESTEVE DE PALAUTORDERA	2003	F	346
Definició	Color	Consistència		
Estrat d'anivellació	Marró fosc	Tova		
Descripció				
Estrat marró fosc amb molta presència de graves.				
Interpretació				
Estrat d'anivellació del terreny, abocat durant la construcció dels murs MR-30, MR-31.				
Igual a		En contacte amb		
S'adossa a	MR-30, MR-31	Se li adossa		
Cobreix a	325, 326, 352, 353, 354	Cobert per		
Reomple a		Tallat per	105	
S'assenta a		Se li assenta	344, MR-26	
Cronologia				
Segle XII.				

Jaciment	Municipi	Any	Ambit	UE
CM	SANT ESTEVE DE PALAUTORDERA	2003	F	350
Definició	Color	Consistència		
Estrat d'amortització	Marró clar	Tova		
Descripció				
Estrat de textura sorrenca amb presència de carbons. S'han recollit mostres de terra i carbons.				
Interpretació				
Estrat d'amortització de la sitja U.E. 349.				
Igual a		En contacte amb		
S'adossa a		Se li adossa		
Cobreix a		Cobert per		
Reomple a	349	Tallat per		
S'assenta a		Se li assenta	344	
Cronologia				
Finals segle III – segle I a.C.				

Jaciment	Municipi	Any	Àmbit	UE
CASTELL DE MONTCLÚS	SANT ESTEVE DE PALAUTORDERA	2003	F	351
Definició	Color	Consistència		
Estrat d'amortització	Marró clar	Argilosa		
Descripció				
Estrat de textura plàstica amb restes del substrat geològic.				
Interpretació				
Estrat d'amortització de la canalització ibèrica (U.E. 356).				
Igual a		En contacte amb		
S'adossa a		Se li adossa		
Cobreix a		Cobert per	348	
Reomple a	356	Tallat per	325	
S'assenta a		Se li assenta		
Cronologia				
Finals segle III – segle I a.C.				

Jaciment	Municipi	Any	Àmbit	UE
CM	SANT ESTEVE DE PALAUTORDERA	2003	F	352
Definició	Color	Consistència		
Estrat de reompliment	Marró fosc	Tova		
Descripció				
Estrat de color marró fosc de textura sorrenca.				
Interpretació				
Estrat de reompliment de la rasa de fonamentació U. E. 353.				
Igual a	En contacte amb			
S'adossa a	MR-31	Se li adossa		
Cobreix a		Cobert per		346
Reomple a	353	Tallat per		105
S'assenta a		Se li assenta		344
Cronologia				
Segle XII.				

Jaciment	Municipi	Any	Àmbit	UE
CM	SANT ESTEVE DE PALAUTORDERA	2003	F	353
Definició				
Negatiu				
Forma en planta		Profunditat	Orientació	
Rectangular		Entre 0,30 i 0,40 metres	Est-oest	
Descripció				
Rasa de fonamentació de secció en "U". A mesura que guanya profunditat es torna més estreta.				
Interpretació				
Rasa de fonamentació del mur MR-31.				
Igual a	Contemporani a			
Talla a	309, 354, 355, 356		Tallat per	
Reomplert per			Cobert per	
Se li assenta	344		346	
Cronologia				
Segle XII.				

Jaciment	Municipi	Any	Àmbit	UE
CM	SANT ESTEVE DE PALAUTORDERA	2003	F	354
Definició	Color	Consistència		
Estrat d'amortització	Marró fosc	Tova		
Descripció				
Estrat fosc de textura sorrenca amb molta presència de fragments petits de pissarra i d'alguns carbons.				
Interpretació				
Estrat d'amortització d'època ibèrica.				
Igual a		En contacte amb		
S'adossa a		Se li adossa		
Cobreix a	309, 356, 355	Cobert per	346	
Reomple a		Tallat per	325, 353, 105	
S'assenta a		Se li assenta	347	
Cronologia				
Finals segle III – segle I a.C.				

Jaciment	Municipi	Any	Àmbit	UE
CASTELL DE MONTCLÚS	SANT ESTEVE DE PALAUTORDERA	2003	F	355
Definició	Color	Consistència		
Estrat de reompliment	Groc clar	Argilosa		
Descripció				
Estrat de textura plàstica amb presència de pedres (esquistos) sense treballar, mitjanes i petites.				
Interpretació				
Estrat de reompliment de la rasa U. E: 356, feta per construir la canalització ibèrica.				
Igual a		En contacte amb		
S'adossa a		Se li adossa		
Cobreix a	348	Cobert per	354	
Reomple a	356	Tallat per	353, 325	
S'assenta a		Se li assenta		
Cronologia				
Finals segle III – segle I a.C.				

1.2. Fitxes d'estructures

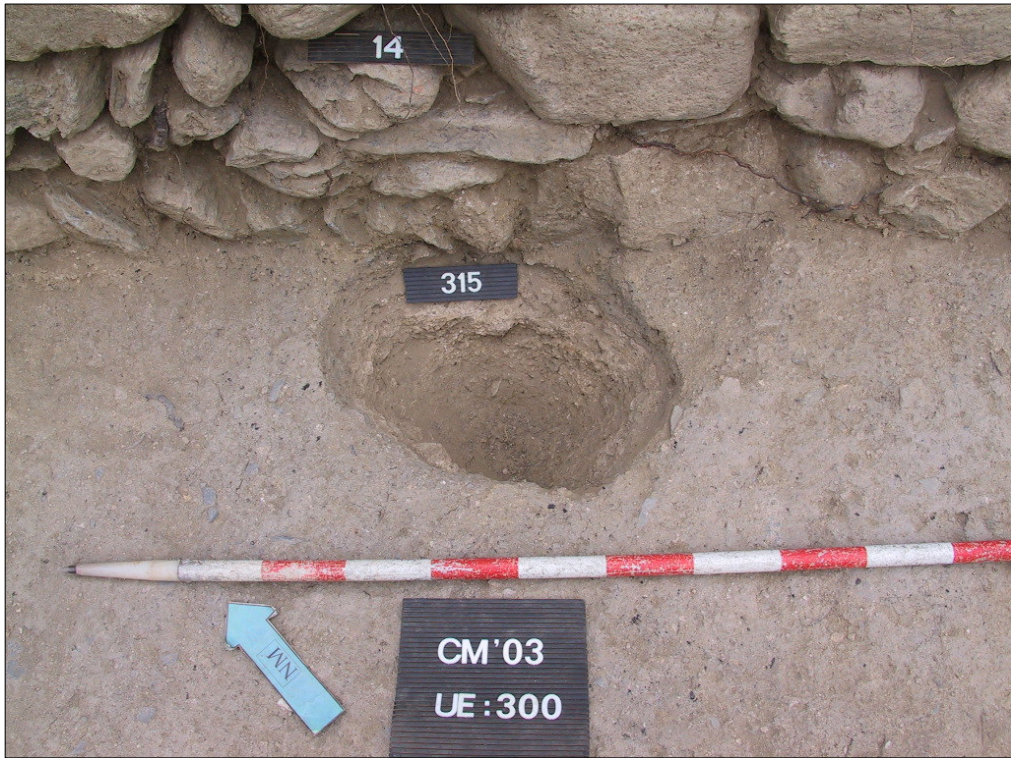
Jaciment	Municipi	Any	Àmbit	UE
CM	SANT ESTEVE DE PALAUTORDERA	2003	G	302
Definició	Components	Filades	Tècnica constructiva	
Estructura indeterminada (possible banqueta)	Pedres	Irregulars	Pedra seca	
Dimensions	Descripció			
Alçada: entre 0,49 i 0,69 m Llargada: 1,80 m Gruix: entre 0,40 i 0,45 m	Estructura adossada a la torre mestra, construïda amb pedres, tipus còdols, de mesures grans i mitjanes sense treballar, formant filades irregulars lligades en sec. La majoria d'aquestes pedres eren esquistos i algun granit. Aquesta estructura es trobava construïda sobre l'enderroc de teules de l'àmbit G.			
Interpretació				
Possible banqueta				
Igual a	303	Cobert per	101	
S'adossa a	303, Torre mestra	Se li adossa		
Talla a		Tallat per		
Reomple a		Reomplert per		
S'assenta a	304	Se li assenta		
Tapia a		Tapiat per		
Cronologia				
Finals segle XV, principis segle XVI.				
Documentació fotogràfica				
				

Jaciment	Municipi	Any	Àmbit	UE
CM	SANT ESTEVE DE PALAUTORDERA	2003	G	303
Definició	Components	Filades	Tècnica constructiva	
Estructura indeterminada (possible banqueteta)	Pedres	Irregulars	Pedra seca	
Dimensions	Descripció			
Alçada: 0,60 m Llargada: 1,54 m Gruix: 0,67 m	Estructura adossada a la torre mestra, construïda amb pedres, tipus còdols, de mesures grans i mitjanes sense treballar, formant filades irregulars lligades en sec. La majoria d'aquestes pedres eren esquistos i algun granit. Aquesta estructura es trobava construïda sobre l'enderroc de teules de l'àmbit G.			
Interpretació				
Possible banqueteta				
Igual a	302	Cobert per	101	
S'adossa a	MR-28, Torre mestra	Se li adossa	302	
Talla a		Tallat per		
Reomple a		Reomplert per		
S'assenta a	304	Se li assenta		
Tapia a		Tapiat per		
Cronologia				
Finals segle XV, principis segle XVI.				
Documentació fotogràfica				
				

Jaciment	Municipi	Any	Àmbit	UE
CM	SANT ESTEVE DE PALAUTORDERA	2003	F	308
Definició	Components	Filades	Tècnica constructiva	
Paviment	Terra i graves	-----	Terra piconada	
Dimensions	Descripció			
Extensió: zona est de l'àmbit F Gruix: Entre 8 i 10 cm	Paviment de terra piconada amb graves petites i taques de carbó. Està format per quatre capes petites, que a mesura que s'anaven abocant es premsaven per donar-li duresa. Totes les capes estan compostes per la mateixa terra i graves. Les capes tenen entre 2 i 3 cm de gruix.			
Interpretació				
Possible reparació del paviment U.E. 331.				
Igual a		Cobert per	307	
S'adossa a		Se li adossa		
Talla a		Tallat per	333	
Reomple a		Reomplert per		
S'assenta a	309	Se li assenta		
Tapia a		Tapiat per		
Cronologia				
Primera meitat del segle XV.				
Documentació fotogràfica				
				

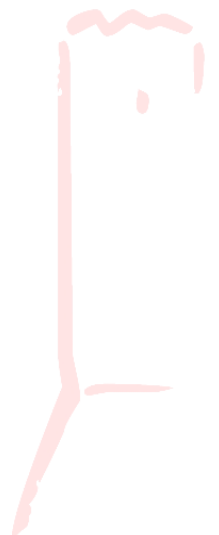
Jaciment	Municipi	Any	Àmbit	UE
CM	SANT ESTEVE DE PALAUTORDERA	2003	F	311
Definició				
Negatiu				
Forma en planta		Profunditat		Orientació
Circular		56 cm		-----
Descripció				
Negatiu de planta circular i secció en forma d' "U"				
Interpretació				
Forat per encaixar un pal de fusta.				
Igual a	313, 315, 317,329	Contemporani a		
Talla a	300, 309, 328, 344	Tallat per		
Reomplert per	312	Cobert per		307
Cronologia				
Primera meitat segle XV.				
Documentació fotogràfica				
				

Jaciment	Municipi	Any	Àmbit	UE
CM	SANT ESTEVE DE PALAUTORDERA	2003	F	313
Definició				
Negatiu				
Forma en planta		Profunditat	Orientació	
Circular		40 cm	-----	
Descripció				
Negatiu de planta circular i secció en forma d' "U"				
Interpretació				
Forat per encaixar un pal de fusta.				
Igual a	311, 315, 317, 329	Contemporani a		
Talla a	300, 309, 328, 329, 344	Tallat per		
Reomplert per	314	Cobert per	307	
Cronologia				
Primera meitat segle XV.				
Documentació fotogràfica				
				

Jaciment	Municipi	Any	Àmbit	UE
CM	SANT ESTEVE DE PALAUTORDERA	2003	F	315
Definició				
Negatiu				
Forma en planta		Profunditat		Orientació
Circular		40 cm		-----
Descripció				
Negatiu de planta circular i secció en forma d' "U"				
Interpretació				
Forat per encaixar una pal de fusta.				
Igual a	311, 313, 317, 329	Contemporani a		
Talla a	300, 309	Tallat per		
Reomplert per	316	Cobert per		307
Cronologia				
Primera meitat segle XV.				
Documentació fotogràfica				
				

Jaciment	Municipi	Any	Àmbit	UE
CM	SANT ESTEVE DE PALAUTORDERA	2003	F	317
Definició				
Negatiu				
Forma en planta		Profunditat		Orientació
Circular		38 cm		
Descripció				
Negatiu de planta circular i secció en "U". Al seu interior es va documentar l'estructura U.E. 319.				
Interpretació				
Forat per encaixar una biga de fusta.				
Igual a	311, 313, 315, 329	Contemporani a		
Talla a	300, 308, 309	Tallat per		
Reomplert per	318, 319	Cobert per		307
Cronologia				
Primera meitat segle XV.				
Documentació fotogràfica				
				

Jaciment	Municipi	Any	Àmbit	UE
CM	SANT ESTEVE DE PALAUTORDERA	2003	F	319
Definició	Components	Filades	Tècnica constructiva	
Estructura	Pedres			
Dimensions	Descripció			
Alçada: Llargada: Gruix:	Pedres encaixades verticalment dins del negatiu U.E. 317.			
Interpretació				
Pedres per falcar un pal de fusta.				
Igual a		Cobert per	307, 318	
S'adossa a		Se li adossa		
Talla a		Tallat per		
Reomple a	317	Reomplert per		
S'assenta a		Se li assenta		
Tapia a		Tapiat per		
Cronologia				
Primera meitat segle XV.				

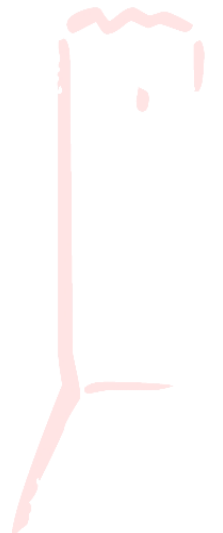
Jaciment	Municipi	Any	Àmbit	UE
CM	SANT ESTEVE DE PALAUTORDERA	2003	F	320
Definició	Components	Filades	Tècnica constructiva	
Estructura (saler)	Pedres i morter de calç			
Dimensions	Descripció			
Alçada: Llargada: Gruix:	Estructura rectangular que forma una cubeta. Està construïda amb pedres sense treballar lligades amb morter de calç. A la part baixa de la cubeta hi ha una peça de ceràmica.			
Interpretació				
Possible cubeta per posar les boles de sal pels cavalls				
Igual a	321, 322	Cobert per	102	
S'adossa a	MR-15	Se li adossa		
Talla a		Tallat per		
Reomple a		Reomplert per		
S'assenta a	MR-14	Se li assenta		
Tapia a		Tapiat per		
Cronologia				
Primera meitat segle XV.				
Documentació fotogràfica				
				

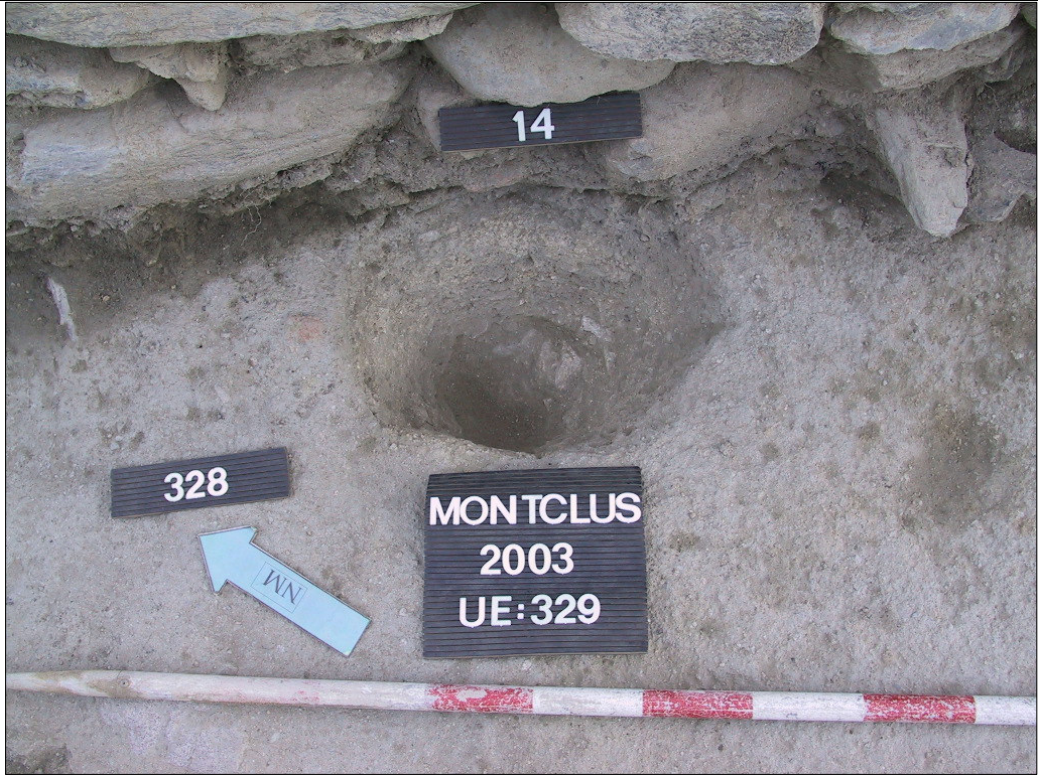
Jaciment	Municipi	Any	Àmbit	UE
CM	SANT ESTEVE DE PALAUTORDERA	2003	F	321
Definició	Components	Filades	Tècnica constructiva	
Estructura (saler)	Pedres i morter de calç			
Dimensions	Descripció			
Alçada: Llargada: Gruix:	Estructura rectangular que forma una cubeta. Està construïda amb pedres sense treballar lligades amb morter de calç. A la part baixa de la cubeta hi ha una peça de ceràmica.			
Interpretació				
Possible cubeta per posar les boles de sal pels cavalls				
Igual a	320, 322	Cobert per	102	
S'adossa a	MR-15	Se li adossa		
Talla a		Tallat per		
Reomple a		Reomplert per		
S'assenta a	MR-14	Se li assenta		
Tapia a		Tapiat per		
Cronologia				
Primera meitat segle XV.				
Documentació fotogràfica				

Jaciment	Municipi	Any	Àmbit	UE
CM	SANT ESTEVE DE PALAUTORDERA	2003	F	322
Definició	Components	Filades	Tècnica constructiva	
Estructura (saler)	Pedres i morter de calç			
Dimensions	Descripció			
Alçada: Llargada: Gruix:	Estructura rectangular que forma una cubeta. Està construïda amb pedres sense treballar lligades amb morter de calç. A la part baixa de la cubeta hi ha una peça de ceràmica.			
Interpretació				
Possible cubeta per posar les boles de sal pels cavalls				
Igual a	320, 321	Cobert per	102	
S'adossa a	MR-15	Se li adossa		
Talla a		Tallat per		
Reomple a		Reomplert per		
S'assenta a	MR-14	Se li assenta		
Tapia a		Tapiat per		
Cronologia				
Primera meitat segle XV.				
Documentació fotogràfica				
				

Jaciment	Municipi	Any	Àmbit	UE
CM	SANT ESTEVE DE PALAUTORDERA	2003	F	323
Definició	Components	Filades	Tècnica constructiva	
Estructura de combustió				
Dimensions	Descripció			
Ample: 25 cm Llargada: 60 cm	Restes del que sembla un foc puntual, ja que no queden restes molt pronunciades de terra cremada.			
Interpretació				
Possible foguera.				
Igual a		Cobert per	307	
S'adossa a		Se li adossa		
Talla a		Tallat per		
Reomple a		Reomplert per		
S'assenta a	309	Se li assenta		
Tapia a		Tapiat per		
Cronologia				
Segle XIII ?				

Jaciment	Municipi	Any	Àmbit	UE
CM	SANT ESTEVE DE PALAUTORDERA	2003	F	329
Definició				
Negatiu				
Forma en planta		Profunditat		Orientació
Circular		50 cm		
Descripció				
Negatiu de planta circular i secció en "U".				
Interpretació				
Forat per encaixar un pal de fusta.				
Igual a	311, 313, 315, 317	Contemporani a		
Talla a	300, 309, 328, 344	Tallat per		
Reomplert per	330	Cobert per		100, 307
Cronologia				
Primera meitat segle XV.				
Documentació fotogràfica				
				

Jaciment	Municipi	Any	Àmbit	UE
CM	SANT ESTEVE DE PALAUTORDERA	2003	F	331
Definició	Components	Filades	Tècnica constructiva	
Paviment	Pedres planes			
Dimensions	Descripció			
Alçada: Llargada: Gruix:	Possible paviment construït amb pedres planes lligades en sec. Ha quedat conservat només una petita part trobada a sota de l'estructura MR-14, que se li assenta.			
Interpretació				
Possible nivell de circulació de l'àmbit a la seva última fase.				
Igual a		Cobert per	100	
S'adossa a	MR-31	Se li adossa		
Talla a		Tallat per	332	
Reomple a		Reomplert per		
S'assenta a	300	Se li assenta	MR-14	
Tapia a		Tapiat per		
Cronologia				
Primera meitat segle XV.				
Documentació fotogràfica				

Jaciment	Municipi	Any	Àmbit	UE
CM	SANT ESTEVE DE PALAUTORDERA	2003	F-G	332
Definició	Components	Filades	Tècnica constructiva	
Marxapeu	Pedres i morter de calç			
Dimensions	Descripció			
Alçada: Llargada: Gruix:	Marxapeu de l'accés entre els àmbits F i G. Es construeix aprofitant l'arrasament del mur MR-31. Per facilitar la circulació i anivellar el pas es va llençar una morterada de morter de calç de tonalitat blanquinosa i granulometria petita i mitjana.			
Interpretació				
Marxapeu de l'accés entre els àmbits F i G.				
Igual a		Cobert per	103	
S'adossa a		Se li adossa		
Talla a		Tallat per		
Reomple a		Reomplert per		
S'assenta a	MR-31	Se li assenta		
Tapia a		Tapiat per		
Cronologia				
Primera meitat segle XV.				
Documentació fotogràfica				

Jaciment	Municipi	Any	Àmbit	UE
CM	SANT ESTEVE DE PALAUTORDERA	2003	F	334
Definició				
Negatiu				
Forma en planta		Profunditat		Orientació
Circular		8 cm		
Descripció				
Negatiu de planta circular i secció en "U".				
Interpretació				
Forat per encaixar un pal de fusta. És molt possible que estigui relacionat amb les menjadores.				
Igual a		Contemporani a		
Talla a	300	Tallat per		
Reomplert per	335	Cobert per	100	
Cronologia				
Primera meitat segle XV.				
Documentació fotogràfica				

Jaciment	Municipi	Any	Àmbit	UE
CM	SANT ESTEVE DE PALAUTORDERA	2003	F	336
Definició	Components	Filades	Tècnica constructiva	
Possible estructura per tapiar un accés	Pedres		Construcció en sec	
Dimensions	Descripció			
Alçada: 10 – 15 cm Llargada: 1,10 m Gruix: 65 – 70 cm	Possible estructura per tapiar l'accés construït entre els murs MR-26 i MR-31. Està construïda amb pedres sense treballar.			
Interpretació				
Possible estructura per tapiar l'accés obert al mur MR-26.				
Igual a		Cobert per	300	
S'adossa a	MR-26	Se li adossa		
Talla a		Tallat per		
Reomple a		Reomplert per		
S'assenta a	328	Se li assenta		
Tapia a		Tapiat per		
Cronologia				
Segles XII-XIII.				
Documentació fotogràfica				

Jaciment	Municipi	Any	Àmbit	UE
CM	SANT ESTEVE DE PALAUTORDERA	2003	F	338
Definició	Components	Filades	Tècnica constructiva	
Estructura de combustió	Terra i argila			
Dimensions	Descripció			
Amplada: 1,60 m Llargada: 2, 50 m	Solera de foguera, formada per un estrat amb diverses tonalitats de colors (taronja, groc, verd, marrons clarets) amb senyals evidents de terra que ha estat en contacte amb el foc.			
Interpretació				
Solera de foguera.				
Igual a		Cobert per	300, 328, 337, 339	
S'adossa a	MR-30	Se li adossa		
Talla a		Tallat per		
Reomple a		Reomplert per		
S'assenta a	344	Se li assenta		
Tapia a		Tapiat per		
Cronologia				
Segles XII-XIII.				
Documentació fotogràfica				
				

Jaciment	Municipi	Any	Àmbit	UE
CM	SANT ESTEVE DE PALAUTORDERA	2003	F	340
Definició	Components	Filades	Tècnica constructiva	
Estructura de combustió	Terra i argila			
Dimensions	Descripció			
Amplada: 1,10 m Llargada: 1,33 m	Solera de foguera formada per terra cremada de tonalitat taronja - vermella i algunes pedres petites i mitjanes que més o menys li fan de marge.			
Interpretació				
Solera de foguera.				
Igual a		Cobert per	300, 341, 342	
S'adossa a	MR-26	Se li adossa		
Talla a		Tallat per		
Reomple a		Reomplert per		
S'assenta a		Se li assenta		
Tapia a		Tapiat per		
Cronologia				
Segles XII-XIII.				
Documentació fotogràfica				
				

Jaciment	Municipi	Any	Àmbit	UE
CM	SANT ESTEVE DE PALAUTORDERA	2003	F	344
Definició	Components	Filades	Tècnica constructiva	
Paviment	Terra piconada			
Dimensions	Descripció			
Amplada: 4 m Llargada: 11,30 m Gruix: Entre 5 i 10 cm	Paviment de color groc/verdós molt dur. Està construït amb una capa de calç líquida sobre terra piconada barrejada amb pedres petites i mitjanes. En molts llocs el substrat geològic (U. E: 309) ja fa de paviment i en d'altres té estratigrafia per sota. És força unitari en tot l'àmbit, encara que hi ha llocs en que no apareix, possiblement en zones que ha estat molt degradat			
Interpretació				
Possible nivell de circulació.				
Igual a		Cobert per	MR-26, 300, 328, 338, 340, 342, 343	
S'adossa a	MR-30, MR-31	Se li adossa		
Talla a		Tallat per	311, 313, 329	
Reomple a		Reomplert per		
S'assenta a	309, 325, 346, 350, 352	Se li assenta		
Tapia a		Tapiat per		
Cronologia				
Segle XII.				
Documentació fotogràfica				
				

Jaciment	Municipi	Any	Àmbit	UE
CM	SANT ESTEVE DE PALAUTORDERA	2003	F	347
Definició	Components	Filades	Tècnica constructiva	
Pastera	Morter de calç			
Dimensions	Descripció			
Amplada: 60 cm Llargada: 1,40 m Gruix: 5 – 8 cm	Restes de pastera de morter de calç de color blanc.			
Interpretació				
Possible pastera relacionada en el moment de construcció de la Torre Mestra.				
Igual a		Cobert per	344	
S'adossa a		Se li adossa		
Talla a		Tallat per	325	
Reomple a		Reomplert per		
S'assenta a	309, 354	Se li assenta		
Tapia a		Tapiat per		
Cronologia				
Segle XI.				
Documentació fotogràfica				
				

Jaciment	Municipi	Any	Àmbit	UE
CM	SANT ESTEVE DE PALAUTORDERA	2003	F	348
Definició	Components	Filades	Tècnica constructiva	
Coberta	Pedres		Pedra seca	
Dimensions	Descripció			
Amplada: 70 cm Llargada: 4 m Gruix: 15 cm	Estructura construïda amb pedres d'esquist grans i planes. A les juntures hi ha encaixades pedres petites per fer-la més hermètica.			
Interpretació				
Coberta de canalització.				
Igual a		Cobert per	355	
S'adossa a		Se li adossa		
Talla a	325	Tallat per		
Reomple a	356	Reomplert per		
S'assenta a		Se li assenta		
Tapia a		Tapiat per		
Cronologia				
Finals segle III – segle I a.C.				
Documentació fotogràfica				

Jaciment	Municipi	Any	Àmbit	UE
CM	SANT ESTEVE DE PALAUTORDERA	2003	F	349
Definició				
Negatiu				
Forma en planta		Profunditat	Orientació	
Circular		90 cm		
Descripció				
Sitja totalment escapçada excavada en el substrat geològic. Part de la seva secció i la pràctica totalitat de la seva planta ens són desconeguts, ja que els murs MR-14 i MR-15 la cobreixen en pràcticament tota la seva superfície.				
Interpretació				
Sitja per emmagatzemar gra.				
Igual a		Contemporani a		
Talla a	309	Tallat per		
Reomplert per	350	Cobert per		
Cronologia				
Finals segle III – segle I a.C.				
Documentació fotogràfica				

Jaciment	Municipi	Any	Àmbit	UE
CM	SANT ESTEVE DE PALAUTORDERA	2003	F	356
Definició				
Negatiu				
Forma en planta		Profunditat	Orientació	
Rectangular		40 cm	Nord-sud	
Descripció				
Canalització excavada al substrat geològic, amb secció en "U". El llit de la canalització està format per una cubeta, també en secció en "U".				
Interpretació				
Canalització.				
Igual a		Contemporani a		
Talla a	309	Tallat per	325, 353	
Reomplert per	348, 351, 355	Cobert per	354	
Cronologia				
Finals segle III – segle I a.C.				
Documentació fotogràfica				
				

Jaciment	Municipi	Any	Àmbit	UE
CM	SANT ESTEVE DE PALAUTORDERA	2003	F	MR-26
Definició	Components	Filades	Tècnica constructiva	
Mur	Pedres	Irregulars	Pedra seca	
Dimensions	Descripció			
Alçada: 20 cm Llargada: 2,90 m Gruix: 50 cm	Mur construït amb pedres majoritàriament esquists de mida mitjana i gran. Les pedres es troben lligades en sec.			
Interpretació				
Mur que compartimenta l'àmbit F.				
Igual a		Cobert per	100	
S'adossa a	MR-30	Se li adossa	300, 307, 328, 336, 340, 345	
Talla a		Tallat per		
Reomple a		Reomplert per		
S'assenta a	343, 344	Se li assenta		
Tapia a		Tapiat per		
Cronologia				
Segles XII-XIII.				
Documentació fotogràfica				

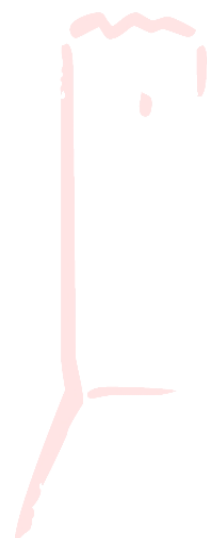

Jaciment	Municipi	Any	Àmbit	UE
CM	SANT ESTEVE DE PALAUTORDERA	2003	F-E	MR-30
Definició	Components	Filades	Tècnica constructiva	
Mur	Pedra i morter de calç	Més o menys irregulars	Maçoneria	
Dimensions	Descripció			
Alçada: Entre 0, 25 i 1 m Llargada: 12, 90 m Gruix: Entre 80 i 83 cm	Mur construït amb pedres de tamany mitjà , sense treballar o poc treballades. Les pedres es troben lligades amb morter de calç molt degradat, sobretot a les filades de cota més alta. El morter és de tonalitat groguenca i de granulometria petita i mitjana. Els fragments de morter ben conservats presenten una gran duresa. En algunes zones del parament es va utilitzar la tècnica del “plec de llibre”. La major part de les pedres utilitzades són esquists allargats que s’intercalen amb algunes pedres de granit, aquestes últimes tenen una forma més quadrada. La orientació del mur és est-oest.			
Interpretació				
Mur sud de l'àmbit F.				
Igual a	MR-31	Cobert per		
S'adossa a		Se li adossa	MR-26, 100, 103, 300, 307, 326, 328, 337, 338, 339, 346	
Talla a		Tallat per	105	
Reomple a		Reomplert per		
S'assenta a		Se li assenta	MR-8	
Tapia a		Tapiat per		
Cronologia				
Segle XII.				
Documentació fotogràfica				
				

Jaciment	Municipi	Any	Àmbit	UE
CM	SANT ESTEVE DE PALAUTORDERA	2003	F-G	MR-31
Definició	Components	Filades	Tècnica constructiva	
Mur	Pedra i morter de calç	Més o menys irregulars	Maçoneria	
Dimensions	Descripció			
Alçada: Entre 0,50 i 2,51 m Llargada: 14 m Gruix: Entre 95 i 100 cm	Mur construït amb pedres de tamany mitjà , sense treballar o poc treballades. Les pedres es troben lligades amb morter de calç molt degradat, sobretot a les filades de cota més alta. El morter és de tonalitat groguenca i de granulometria petita i mitjana. Els fragments de morter ben conservats presenten una gran duresa. En algunes zones del parament es van utilitzar les tècniques del plec de llibre i de l' <i>Opus Spicatum</i> . La major part de les pedres utilitzades són esquists allargats que s'intercalen amb algunes pedres de granit, aquestes últimes tenen una forma més quadrada. La orientació del mur és est-oest.			
Interpretació				
Mur nord de l'àmbit F.				
Igual a	MR-30	Cobert per		
S'adossa a		Se li adossa	MR-14, 300, 307, 346, 352,	
Talla a		Tallat per	105	
Reomple a		Reomplert per		
S'assenta a		Se li assenta	MR-15, MR-16	
Tapia a		Tapiat per		
Cronologia				
Segle XII.				
Documentació fotogràfica				
				

Annex 2.

Inventari de materials arqueològics

2.1 Inventari material arqueològic

El siglatge del material s'ha efectuat d'acord amb el següent criteri:

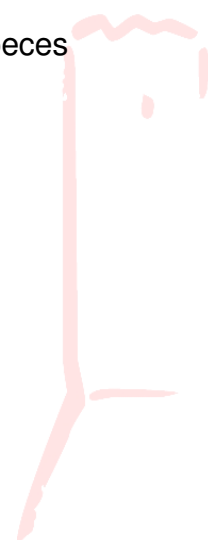
1. Sigles del jaciment: **CM** (Castell de Montclús)
2. Any en que s'ha realitzat la intervenció arqueològica: **03** (2003)
3. Tres dígits corresponents a la unitat estratigràfica: **100, 102, 103**.....
4. Numero de referència de les peces dibuixades: s'inicia sempre a cada estrat a **1**.

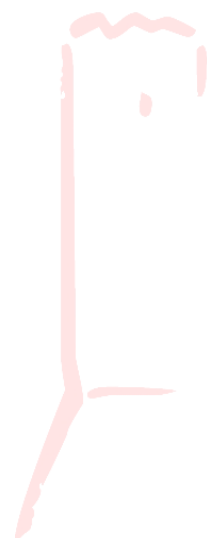
L'inventari del material arqueològic s'ha fet seguint les següents directrius:

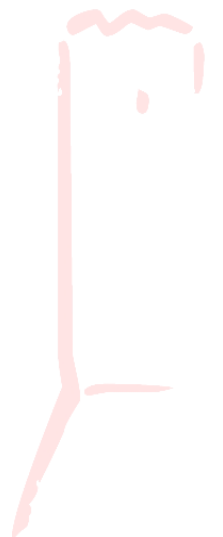
a l'encapçalament de la fitxa s'indica la unitat estratigràfica.

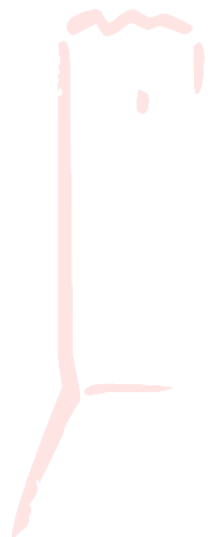
En les següents set columnes es detallen les dades de cada una de les peces.

1. Categoria: ens indica la classe i el tipus de la peça.
2. Número de fragments: ens indica el número de fragments inventariats de cada classe o tipus.
3. Formes: ens indica la tipologia de la peça. En cas de restar en blanc ens indica que es tracta de fragments informes. En el cas de les sigles S/C, ens indica sense classificar.
4. Elements: ens especifica quina classe d'element classificat tenim (vores, nanses, bases.....).
5. Decoració: breu descripció de les decoracions o els acabats de les peces.
6. Cronologia: ens indica la datació de la peça.
7. Número de dibuix: és el número de referència de les peces dibuixades.

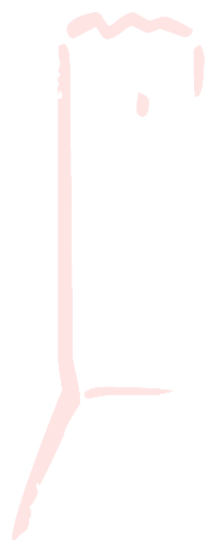

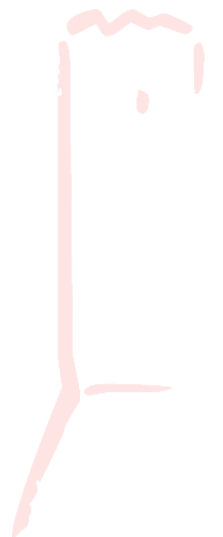

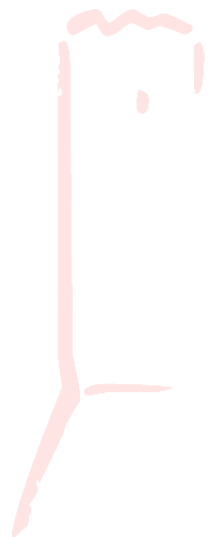

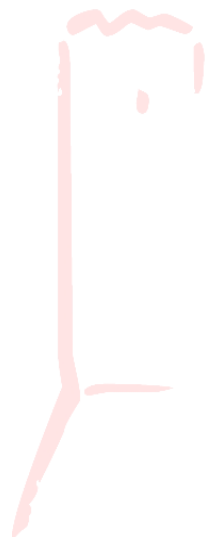

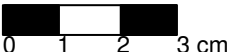

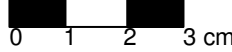

2.2 Fitxes numismàtiques

Jaciment	Municipi	Any	Nº UE	Nº Inventari
Castell de Montclús (CM)	St. Esteve Palautordera (Vallès Oriental)	2003	101	1

Classificació			
Sèrie	Ibèrica	Status	Oficial
País/Entitat Geopolítica	Laiesken	Material	AE Bronze
Autoritat emissora	Laiesken	Nominal	As
Seca	Laiesken	Cronologia	c. segona meitat s. II aC

Descripció Anvers		Descripció Revers	
Llegenda	-	Llegenda	LAIESKEN (en caracters ibèrics)
Tipus	Cap viril amb llorer a dreta, amb <i>lemniscos</i>	Tipus	Genet amb palma a dreta, a sota, sobre una línia inscripció ibèrica LAIESKEN
Marques Secundàries	Punta de llança	Marques Secundàries	-
Marques Posteriors	-	Marques Posteriors	-

Dibuix	Fotografia	Dibuix	Fotografia
 		 	

Bibliografia

- VILLARONGA, L. (1994): *Corpus, Nummum Hispaniae ante Augusti aetatem*, Madrid: José A. Herrero, SA, p. 191.

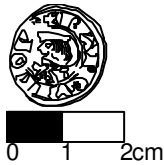

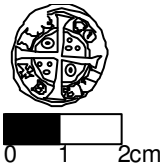

Notes i observacions

--

Jaciment	Municipi	Any	Nº UE	Nº Inventari
Castell de Montclús (CM)	St. Esteve Palautordera (Vallès Oriental)	2003	103	3

Classificació			
Sèrie	Medieval	Status	Oficial
País/Entitat Geopolítica	Corona catalano-aragonesa	Material	Billó
Autoritat emissora	Jaume I	Nominal	Diner
Seca	Barcelona	Cronologia	A partir de 1271

Descripció Anvers		Descripció Revers	
Llegenda	BARQUINON[A]	Llegenda	[-IA-CO-B'R-EX]
Tipus	Bust a esquerra. Corona amb tres puntes	Tipus	Creu passant amb anells en 1º i 4º i tres punts en 2º i 3º. IA en tres punts
Marques Secundàries	--	Marques Secundàries	--
Marques Posteriors	--	Marques Posteriors	--

Dibuix	Fotografia	Dibuix	Fotografia
			

Bibliografia

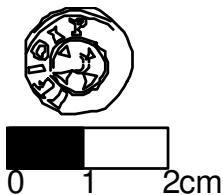

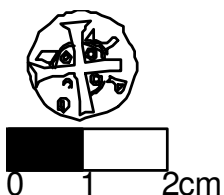

- CRUSAFONT i SABATER, M. (1992): *Acuñaciones de la corona Catalano-Aragonesa y de los reinos de Aragón y Navarra, catálogo general de las monedas imperiales*, vol IV. Ed. Vico & Segarra, Madrid, p. 82

Notes i observacions

Jaciment	Municipi	Any	Nº UE	Nº Inventari
Castell de Montclús (CM)	St. Esteve Palautordera (Vallès Oriental)	2003	102	4

Classificació			
Sèrie	Medieval	Status	Oficial
País/Entitat Geopolítica	Corona catalano-aragonesa	Material	Billó
Autoritat emissora	Pere I	Nominal	Òbol
Seca	Barcelona	Cronologia	c. 1196 - 1213

Descripció Anvers		Descripció Revers	
Llegenda	[BARQU]INON[A]	Llegenda	[-PE-TR'-RE- :X:-]
Tipus	Creu interior amb botó central.	Tipus	Creu passant amb anells en espais.
Marques Secundàries	--	Marques Secundàries	--
Marques Posteriors	--	Marques Posteriors	--

Dibuix	Fotografia	Dibuix	Fotografia
			

Bibliografia
<ul style="list-style-type: none"> CRUSAFONT i SABATER, M. (1992): <i>Acuñaciones de la corona Catalano-Aragonesa y de los reinos de Aragón y Navarra, catálogo general de las monedas imperiales</i>, vol IV. Ed. Vico & Segarra, Madrid, p. 75

Notes i observacions
<div style="border: 1px solid black; height: 50px; width: 100%;"></div>

2.3 Inventari restes faunístiques i malacològiques

Montse Piñeiro Costan

Estudi preliminar de la fauna de les Ues 106, 300, 337, 346 i 354.

L'anàlisi macroscòpica d'aquestes unitats estratigràfiques ha permès quantificar un **NTR** (número total de restes) de 25 : 14 d'OVCP, 9 de SUDO, 1 de GADO i 1 de MALACOFANA.

Pel que fa al **NMI** (número mínim d'individus) es constata un total de 6: 2 OVCP, 2 SUDO, 1 GADO i 1 MALACOFANA.

Es tracta d'un conjunt de restes que apareixen molt fragmentades i afectades, en un 50%, per l'acció directa de les altes temperatures pròpies dels processos culinaris i de deposició en les llars o brases emprades en aquests processos. Aquests aspectes, a més de la presència de parts anatòmiques amb gran quantitat d'aport càrnic i d'alguns individus joves fan pensar en unes restes fruit del consum de les diferents espècies representades, si bé la quantitat de fragments que presenta algun tipus de traça o fracturació intencionada és molt petita. Les causes de l'alta fragmentació poden ser diverses, diferents i complementàries, i poden dividir-se en dos conjunts: causes naturals i causes culturals o antròpiques.

Causas naturals

Aquest primer conjunt aplegaria les vinculades a la fragmentació "natural" o fragmentació de les restes per causes naturals, és a dir, relacionades amb les condicions i les característiques deposicionals i postdeposicionals (la problemàtica tafonòmica). Val a dir, amb tot, que la participació d'aquestes causes en el grau de fragmentació d'un conjunt de restes arqueofaunístiques esdevé difícil de precisar quantitativament, i, en aquest cas, a diferència del

que es pot observar en d'altres jaciments arqueològics, es pot afirmar que ha estat molt poc important. Llurs efectes han estat més aviat alteradors de les restes, i no pas fragmentadors pròpiament dit. Les causes naturals més importants són:

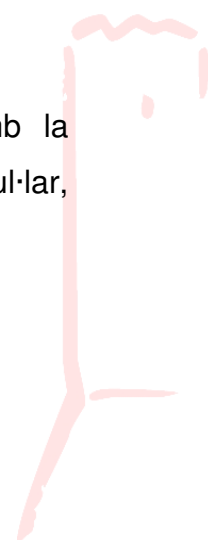
- La taxa de sedimentació (característiques del sediment);
- L'activitat físicoquímica del sòl;
- L'activitat dels carronyers: gossos, gats i rosegadors;
- L'actuació d'arrels, fongs o mol·luscs;
- L'erosió i fragmentació pels agents climàtics;
- La fragmentació per causes mecàniques: trencament per trepig, per la mobilitat de les restes, etc.

Es podria afegir-hi, finalment, la conservació diferencial de les restes: les d'algunes espècies (els súids per exemple), així com les restes no fusionades d'individus infantils i joves, tenen una pitjor capacitat de conservació, de manera que són propenses a la destrucció.

Si les causes culturals o antròpiques, objectiu primer de l'arqueozoòleg, són més o menys fàcils d'enregistrar, no passa el mateix amb les causes naturals. La raó d'aquest baix grau d'incidència de les causes naturals sobre les restes arqueozooològiques cal veure-les, d'una banda, en el baix nombre de restes, i, d'altra, en la naturalesa del jaciment.

Causas culturals o antròpiques.

Refereixen a totes aquelles pràctiques o tècniques relacionades amb la consumició de les diferents espècies: esquarterament, aprofitament medullar, fragmentacions per obtenir greixos i/o brou, descarnació, evisceració, etc.

No totes aquestes tècniques comporten la fragmentació de l'os (ex. Descarnació) ni l'evidència de traces. Són nombroses les vegades en que la causa d'una fragmentació intencionada resta com a no determinada.

A part de dos dels protagonistes de l'anomenada "*triada domèstica*" pròpia de gran part de l'època històrica (OVCP, SUDO i BOTA), cal destacar la presència d'un fragment de tibia de *gallus domesticus*, una part secundària de galls i gallines, possiblement emprada per a l'enriquiment de brous i altres menges. No s'ha pogut determinar el sexe de l'individu, fet que deixa en el aire el possible aprofitament dels seus ous (si correspon a una femella) o de la seva capacitat reproductora, en el cas d'un mascle.

Cal ressaltar també el fragment de malacofauna marina recuperat, indicatiu d'una dieta més variada del que en un principi podria pensar-se i del qual estem a l'espera de poder determinar més dades.

Pel fet de tractar-se d'un molt petit conjunt de restes les dades obtingudes són del tot parcials, però la seva relació amb una estructura de combustió determinada sí que ens permet donar algunes pinzellades d'alguns dels darrers àpats que s'hi van elaborar i/o consumir. S'hi confirma la carn d'ovelles i porcs com a base de l'alimentació de gran part de l'Edat Mitjana, sobretot entre les classes dominants, per les quals el consum de carn tenia un significat no només proteic sinó també simbòlic.

Bibliografia

- BOESSNECK, J.; MÜLLER, H. (1964): Osteologische Unterscheidungsmerkmale zwischen Schaf (*Ovis aries* Linné) und Ziege (*Capra hircus* Linné). *Kunh-Archiv*, 78, 1-2.
- BRUNI, A.C., i ZIMMERL, V. (1951): *Anatomia degli animali domestici*, vol. I. Casa Editrice Dtr. Francesco Vallardi, Milano.

- DRIESCH, A. Von den (1976): A guide to the measurement of animal bones from archaeological sites. *Peabody Museum Bulletin 1*, Harvard, IX.

- LLORENTE, G.; MONTORI, A.; SANTOS, X.; CARRETERO, M. (1995): *Atlas dels amfibis i rèptils de Catalunya i Andorra*. Edicions el Brau, Figueres.

- PALES, M.; GARCÍA, M. (1981): *Atlas Ostéologique des Mammifères*. Éditions du CNRS.

- PURROY, F.; VARELA, J. (2003): *Guía de los Mamíferos de España. Península, Baleares y Canarias*. Lynx Edicions –SEO/Birdlife, Bellaterra (Barcelona).

- SCHMID, E. (1972): *Atlas of Animal Bones*. Elsevier Publishing Company.

.

Inventari

UE 300 :

-1 fragment corpus d'escàpula d'adult de SUDO. Amb presència de fracturació recent (FR) i afectació per part d'arrels i sediment.

UE 106:

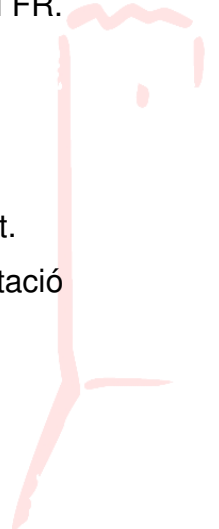
-1 fragment corpus de costella d'adult d'OVCP. Fracturació oblíqua parcial i FR. Afectació sediment.

-1 fragment diàfisi medial tíbia d'adult d'OVCP. FR i afectació sediment.

-1 fragment diàfisi medial ulna de subadult d'OVCP. FR.

-1 fragment corpus d'escàpula de subadult d'OVCP. FR. Afectació sediment.

-1 fragment diàfisi medial radi d'individu infantil de SUDO. FR i afectació sediment.

-1 fragment diàfisi medial de tibia d'adult de SUDO. Afectació temperatura. Fracturació oblíqua.

UE 337:

-1 fragment d'espina de vèrtebra toràcica d'adult OVCP. Afectació temperatura.

UE 354:

-1 fragment d'atles de subadult d'OVCP. FR i afectació sediment.

-1 fragment de diàfisi medial i epífisi distal d'húmer de subadult SUDO. Molt afectat per temperatura.

-1 fragment diàfisi medial metacarp d'individu infantil SUDO.

-1 fragment diàfisi medial d'húmer de subadult d'OVCP. Afectació temperatura.

-1 fragment diàfisi medial tibia de subadult d'OVCP. Afectació temperatura.

-1 fragment diàfisi medial radi subadult de SUDO. Afectació temperatura i sediment.

-1 fragment de corpus de costella d'adult d'OVCP. FR i afectació sediment.

-1 fragment corpus d'escàpula de subadult d'OVCP. Fracturació oblíqua.

-1 fragment crani de subadult de SUDO. FR i afectació sediment.

UE 346:

-1 fragment axis de subadult d'OVCP amb FR i fracturació oblíqua. Afectació temperatura.

-1 fragment de diàfisi medial d'húmer de subadult d'OVCP. Traces i FR. Afectació temperatura.

-1 fragment condil mandíbula de subadult SUDO. FR.

-1 fragment de diàfisi medial i epífisi proximal de tibia d'adult de GADO. Afectació temperatura.

-1 fragment diàfisi medial tibia d'adult d'OVCP. Afectació temperatura i sediment.

-1 fragment diàfisi medial de fèmur d'adult d'OVCP. Afectació sediment.

-1 fragment d'epífisi distal d'húmer de subadult de SUDO. FR i afectació temperatura.

-1 fragment malacofauna per determinar.

Nomenclatura inventari de fauna

Llegenda os:

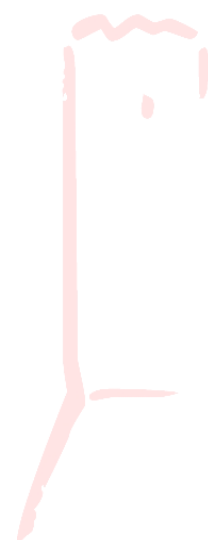
AS	Astràgal	ID3	Tercera incisiva decidual
AT	Atlas	IND	Incisiu no determinat
Ax	Axis	M1	Primera molar
C	Canina	M2	Segona molar
C 2+3	Os carpale II+III	M3	Tercera molar
C I	Os carpale I	M4	Quarta molar
C II	Os carpale II	MALL	Malleolar
C III	Os carpale III	MC	Metacarpia
C IV	Os carpale IV	MC II, III	Metacarpia, segon, tercer
CAC	OS carpi accessorium	MD	Mandíbula
CAL	Calcani	MND	Molar no determinada
CCEN	Os carpi centrale	MP	Metàpode no determinat
CD	Canina decidual	MT	Metatarsia
CENTQ	Os centroquartale	MT II, III	Metatarsia segon,
CINT	Os carpi intermedium	tercer...	
CLA	Clavicula	MX	Maxilar
CR	Crani	ND	No determinat
CRAD	Os carpi radiale	P1	Primera premolar
CST	Costella	P2	Segona premolar
CUL	Os carpi ulnare	P3	Tercera premolar
D	Dent no determinada	P4	Quarta premolar
D1	Primera decidual	PEL	Pelvis
D2	Segona decidual	PND	Premolar no determinada
D3	Tercera decidual	PSES	Petit sesamoides
D4	Quarta decidual	R	Radi
DND	Dent decidual no determinada	RO	Ròtula
E	Escapula	SA	Sacre
EST	Esternó	T 2+3	Os tarsale II+III
FA1	Primera falange	T I	Os tarsale I
FA2	Segona falange	T II	Os tarsale II
FA3	Tercera falange	T III	Os tarsale III
FE	Femur	T IV	OS tarsale IV
FI	Fibula	TA	Talus
FND	Falange no determinada	TCEN	Os tarsi centrale
GSES	Gran sesamoides	TI	Tibia
HU	Humer	UL	Ulna
I1	Primera incisiva	VCA	Vertebra caudal
I2	Segona incisiva	VCE	Vertebra cervical
I3	Tercera incisiva	VL	Vertebra lumbar
ID1	Primera incisiva decidual	VND	Vertebra no determinada
ID2	Segona incisiva decidual	VT	Vertebra toràcica

*En el cas de les incisives, premolars i molars s'indica si són:

IN: inferior (MD)

SU: superior (MX)

Ossos llargs:	CA	Caput (FE)	Crani	BT	Bulla timpànica
	DD	Diàfisi distal		COC	Condil occipital
	DM	Diàfisi medial		CUE	Cornamenta
	DP	Diàfisi proximal		FRO	Frontal
	ED	Epífisi distal		IMX	Intermaxilar
	EP	Epífisi proximal		LA	Lacrymal
	S	Sencer		MX	Maxilar
				NA	Nasal
Escàpula	ART	Articulació		OC	Occipital
	CO	Coll		OI	Os incisif
	COR	Corpus		PAL	Palatin
	PC	Procès coronoide		PAR	Parietal
	SP	Espina		TEM	Temporal
	S	Sencer		ZY	Zygomatic
				S	Sencer
Pelvis	A	Acetabulum			
	IL	Ala iliaca	Costelles	AC	Angle costal
	IS	Isquion		ACC	Articulació costo-
	PU	Pubis			
	SIN	Sínfisi	Condral	CA	Cap
	S	Sencer		CC	Cartíleg costal
				CO	Coll
Falanges	DF	Diàfisi		COR	Corpus
	ED	Epífisi distal		TC	Tubercle costal
	EP	Epífisi proximal		S	Sencer
	S	Sencer			
			Vèrtebres	ARC	Arc vertebral
Mandíbula	AN	Angle		ART	Procès articular
ascendent	BR	Branca		COR	Cos vertebral
	CON	Condil		FV	Foramen vertebral
	COR	Corpus		PT	Procès transvers
	DIA	Diastema		SP	Procès espinós
	F.D.	Fracció dentària		S	Sencer
	PC	Procès coronoide	Esternó	AC	Faceta articular
	SIN	Sínfisi	clavícula		
	S	Sencer		COR	Corpus
				M	Manubrium
Talús	DI	Distal		XP	Procès xifoideo
	MD	Medial		S	Sencer
	PR	Proximal			
Calcani	DI	Distal			
	MD	Medial			
	PR	Proximal			
	S	Sencer			

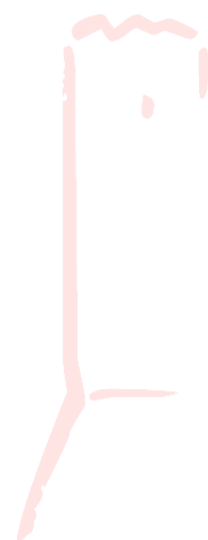

Els ossos del carp, tras, os malleolar, òtula i sesamoides es consideren una unitat. La seva representació s'indicarà nitjançant una fracció (1/2, 1/4,...). Les restes dentàries es dividiran també en tres parts principals:
 O= corona
 COL= coll

Per les restes no determinades a nivell anatòmic s'utilitzaran les següents categories d'agrupament:
 OP: fragment os pla (E, PEL)
 OCR: fragment os crani
 FOL: diàfisi os llarg no determinat
 DFND: diàfisi no determinada

ART	C cap (CUE+CR+MX+MD) CIN cintura (E+PEL) E extremitat no determinada (MP+FND+SES...) EA extremitat anterior (HU+R+UL+CARP+MC+FA) EP extremitat posterior (FE+TI+FI+RO+MALL+TRAS+MT+FA) ND no determinada T tronc (CST+V+ES+CLA)
COSTAT	D Dret D/E Dret i esquerre E Esquerre ND No determinat
FUSIÓ	F Epífisi fusionada ND No determinat PF Epífisi en procés de fusió U Epífisi no fusionada UD Epífisi distal no fusionada UP Epífisi proximal no fusionada
SEXE	C Castrat F Famella M Mascle ND No determinat
EDAT	AD Adult (dentició permanent, epífisis fusionades) EM Embrional (embrió) FE Fetal (poc abans de néixer) IN Infantil JU Juvenil (reemplaçament de les dents, EP, U) NEO Neonat (al néixer) SAD subadult (reemplaçament acabat, EP, PF) SE senil ND no determinat

*Criteris anteriors: segons E. SCHIMD, 1972

*Per les restes dentàries: -a la casella F s'indicarà si és INF o SUP.
 -a la casella EDAT s'utilitzaran les següents categories de desgast:

SD: sense desgast
 DI: desgast incipient
 DM: desgast mig
 DN: desgast notable
 CD: completament gastat
 DND: desgast no determinat

Espècie:

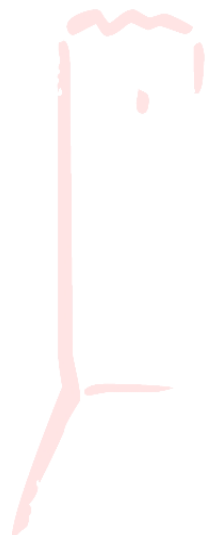
BOTA: *Bos taurus* (boví)
 CAND: *Canis familiaris* (gos) / *Canis lupus* (llop): cànid no determinat.
 CEEL: *Cervus elaphus* (cèrvol)
 CPHI: *Capra hircus* (cabra)
 EQCA: *Equus caballus* (cavall)
 FEDO: *Felis domestica* (gat)
 LEND: *Lepus capensis* (llebre) / *Oryctolagus cuniculus* (conill): lepòrid no determinat.
 OCND: *Ovis / capra* (ovicàpid no determinat)
 OVAR: *Ovis aries* (ovella)
 SUND: *Sus domesticus* (porc) / *Sus scrofa* (senclar): suid no determinat.

-En els casos en els quals l'atribució específica sigui impossible s'utilitzaran les següents categories:

-MGND: mamífer de talla gran no determinat (*Equus*, *Bos*, *Cervus*,...)
 -MMND: mamífer de talla mitjana no determinat (*Sus*, *Ovis*, *Capra*, *Canis*,...)
 -MPND: mamífer de talla petita no determinat (conill, gat,...)

Llegenda tafonomia:

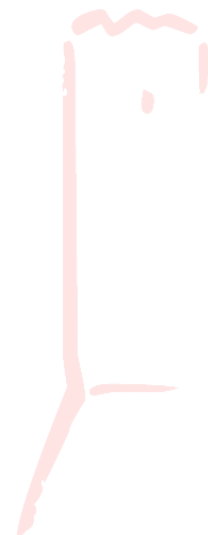
Q cremat (bollit, rostit,...)	N no P parcial T total
C color.....	AL altres BL blanc GR gris MA marron NE negre
AN alteracions naturals	AE acció eòlica AI aigua AL altres AR arrels HU humitat

	MC	mossegades carnívor
	MR	mossegades rossegador
	N	no
	NI	no identificada
	PO	polit
	SE	sediment
	TEM	temperatura
	TR	transport
AA alteracions antròpiques...	T	traces
	AL	altres
	ND	no determinades
	OT	os treballat
	TL	traces de tallant
	XC	xoc contundent
FI fracturació intencionada...	FL	fractura longitudinal
	FO	fractura obliqua
	FT	fractura transversal
	P	percussió
	N	no
FR fracturació recent	S	si
	N	no

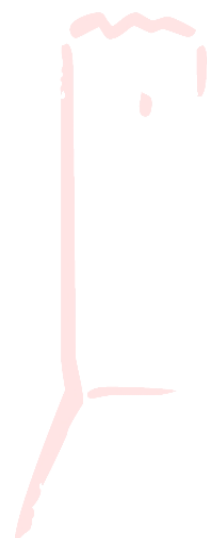
Llegenda fitxes registre: restes determinades

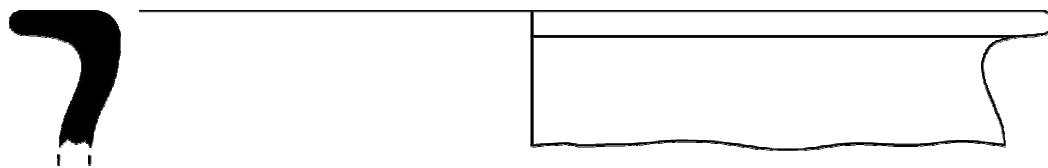
ESTR. nº	Número d'estrat
FRACCIÓ	Fracció d'os representat
Os	Os representat
P	Part anatòmica
C	Costat anatòmic
F	Estat de fusió
ESP	Espècie
EDAT	Estimació de l'edat
SX	Sexe
Q	Traces de foc
C	Color
AN	Alteracions naturals
AA	Alteracions antròpiques
FI	Fracturació intencionada
OBS	Observacions
MESURES	3 mesures (llarg x ample x gruix), en mil·límetres.

Annex 3.

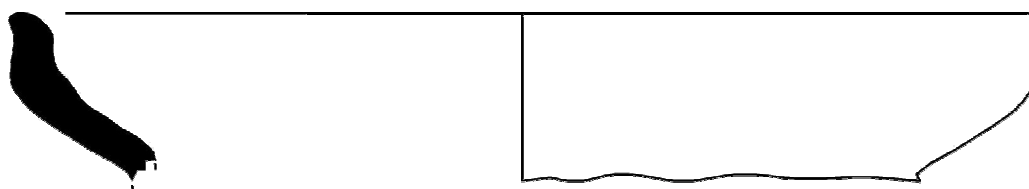
Làmines de material arqueològic

C.M.'03 - 354/1
Ø 18 cm

0 5 cm

0 5 cm

C.M.'03 - 100/2
Ø 18 cm

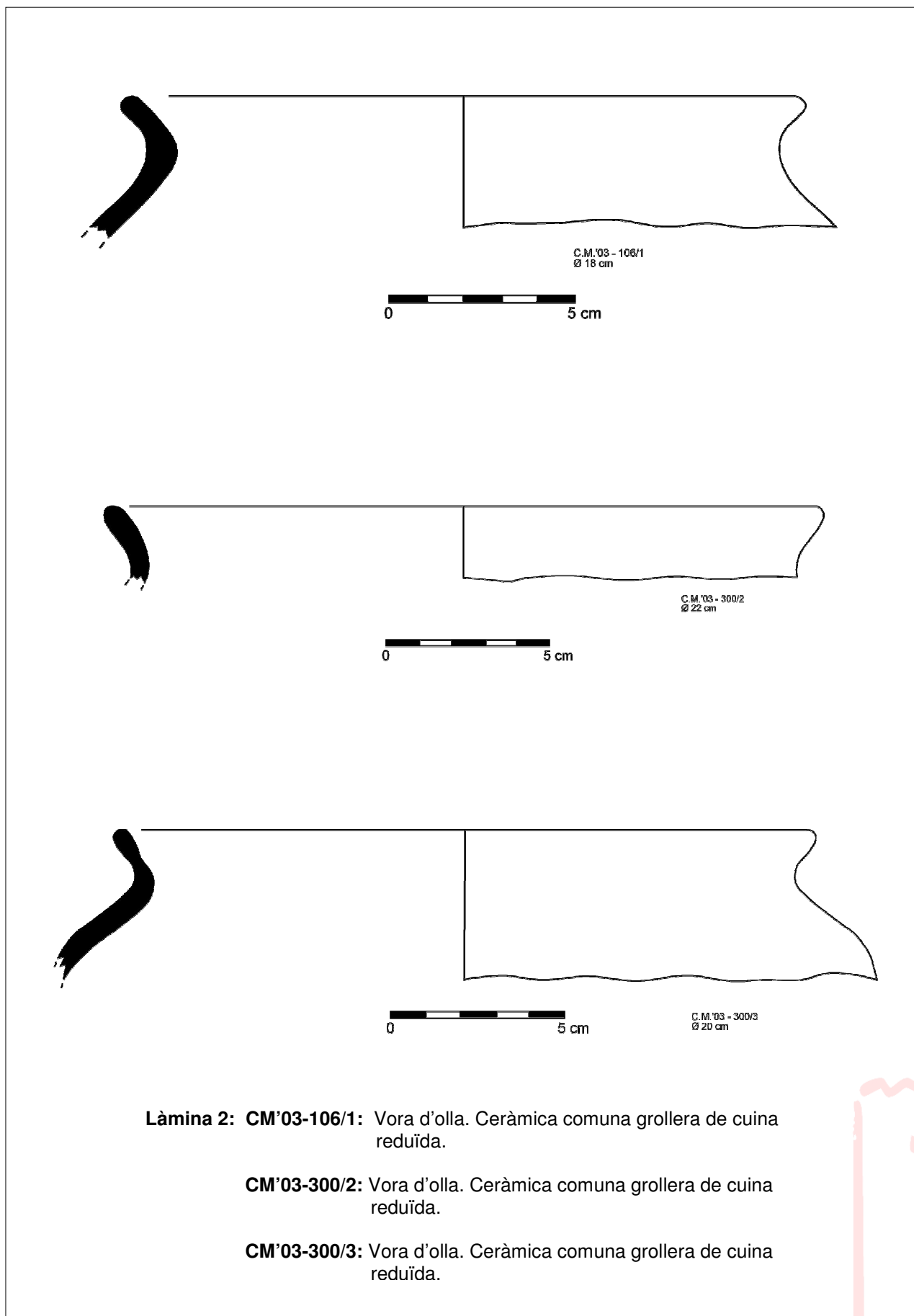
C.M.'03 - 100/1
Ø indet.

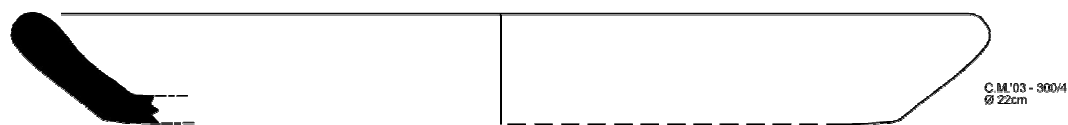
0 5 cm

Làmina 1: CM'03-354/1: Vora. Ceràmica comuna ibèrica oxidada.

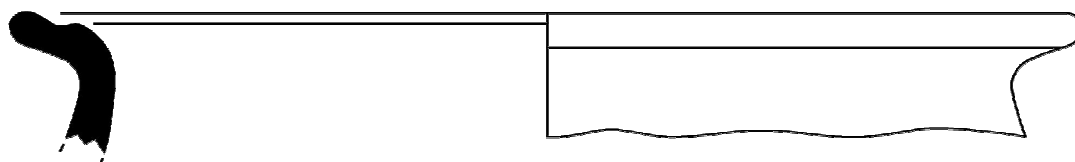
CM'03-100/2: Vora d'olla. Ceràmica comuna grollera de cuina reduïda.

CM'03-100/1: Vora d'olla. Ceràmica comuna grollera de cuina reduïda.

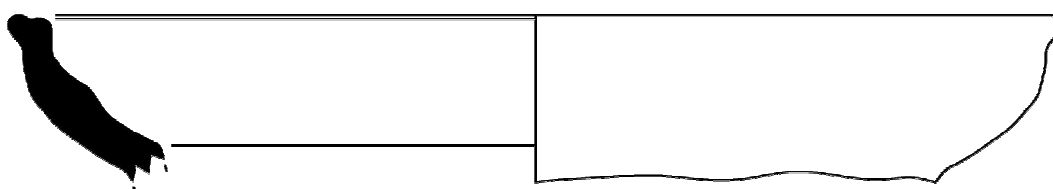

0 5 cm

C.M.'03 - 102/2
Ø 18 cm

0 5 cm

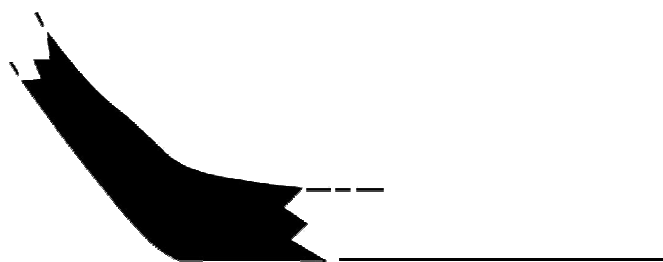
C.M.'03 - 102/3
Ø 18 cm

0 5 cm

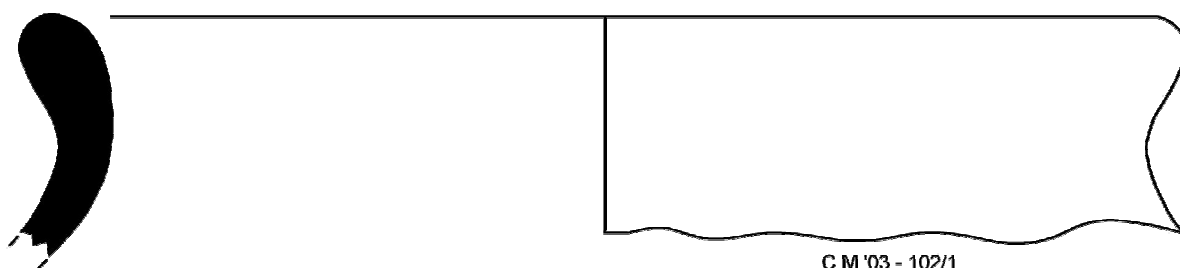
Làmina 3: CM'03-300/4: Plat. Ceràmica comuna grollera de cuina reduïda.

CM'03-102/2: Vora d'olla. Ceràmica comuna grollera de cuina reduïda.

CM'03-102/3: Vora d'olla. Ceràmica comuna grollera de cuina reduïda.

C.M.'03 - 343/1
Ø indet.

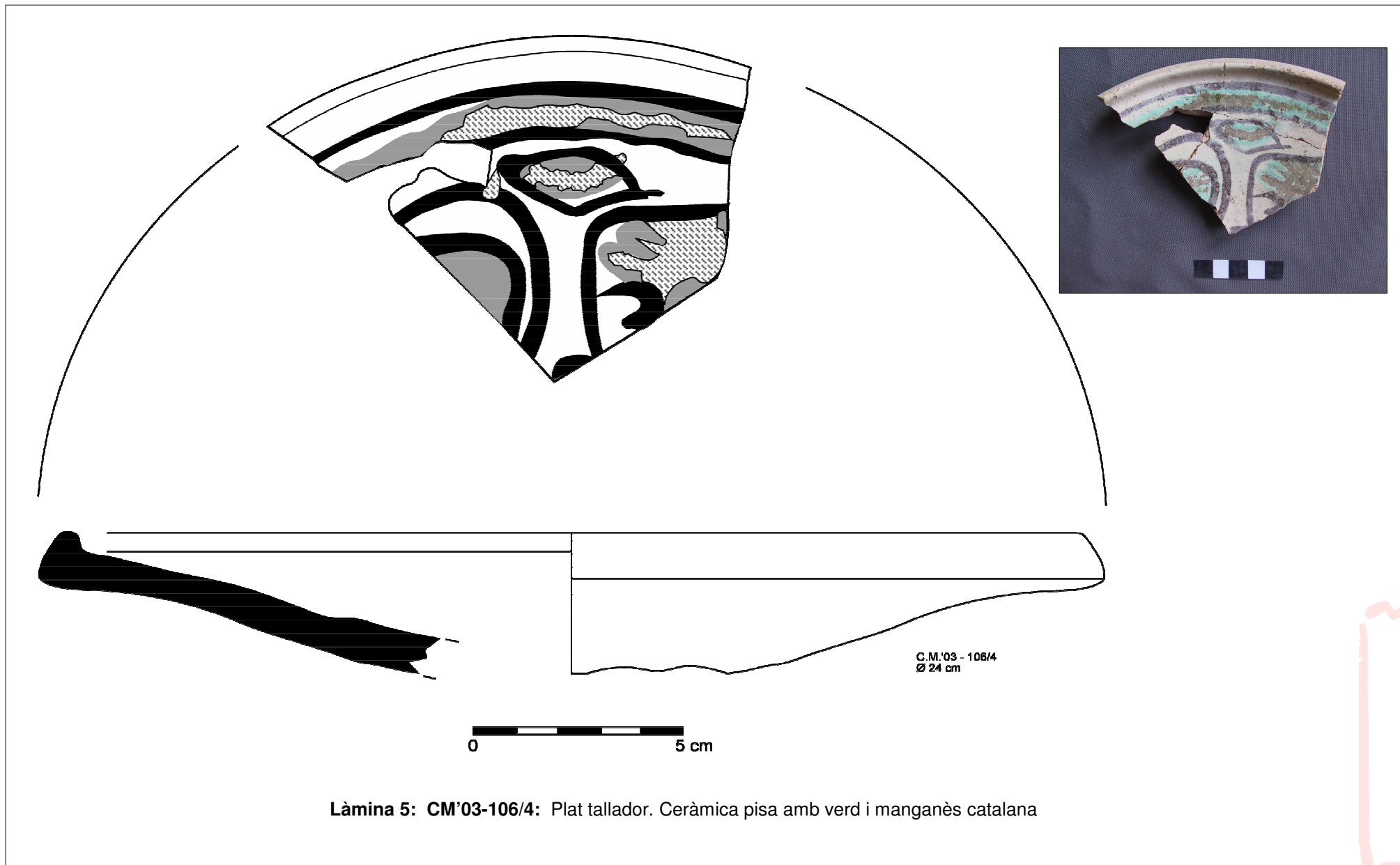

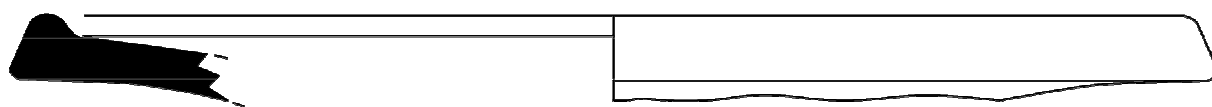
C.M.'03 - 102/1
Ø 16 cm

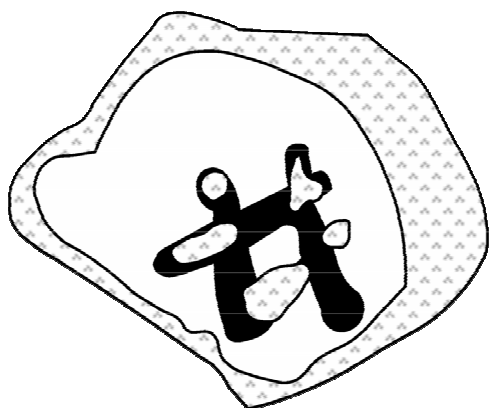
Làmina 4: CM'03-343/1: Base. Ceràmica comuna grollera de cuina oxidada.

CM'03-102/1: Vora d'olla. Ceràmica comuna vidrada marró.

C.M.'03 - 103/1
Ø 23cm

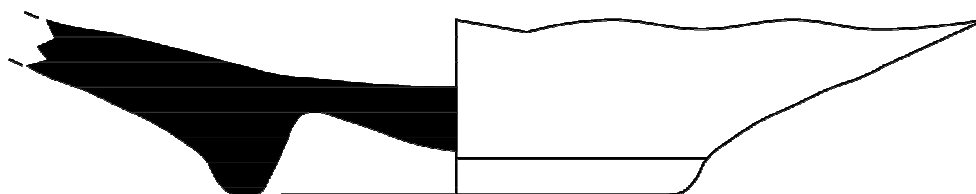

C.M.'03 - 101/2
Ø 6cm

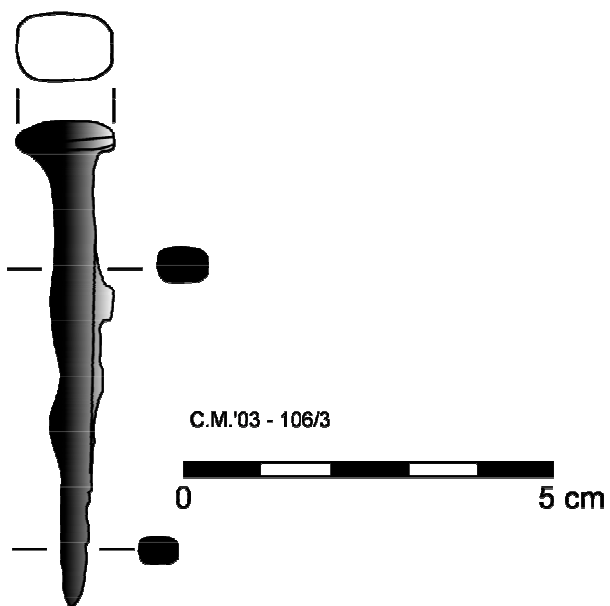
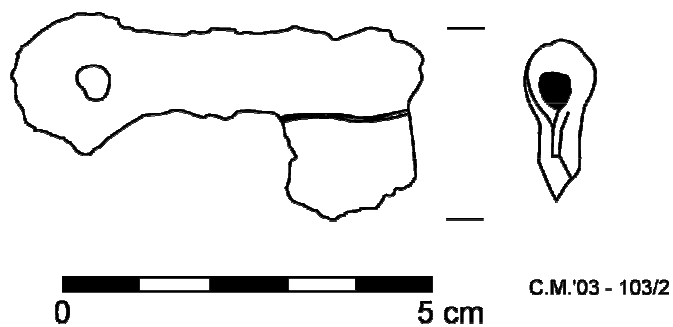
Làmina 6: CM'03-103/1: Vora plat tallador. Ceràmica pisa blanc estannífer.

CM'03-101/2: Base d'escudella. Ceràmica pisa blava de Barcelona

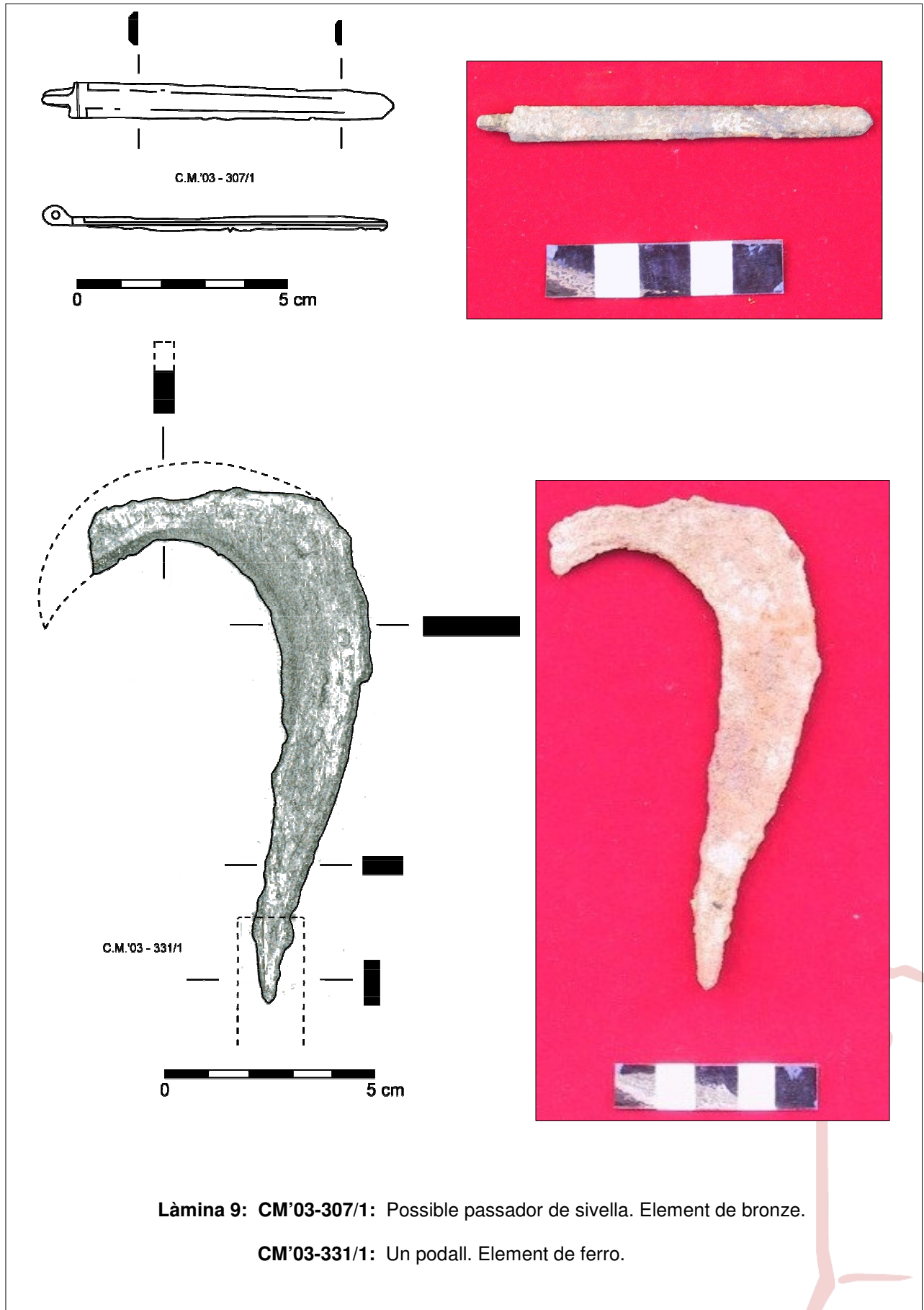
C.M.03 - 106/2
Ø 8 cm

Làmina 7: CM'03-106/2: Base escudella. Ceràmica pisa blava de València.

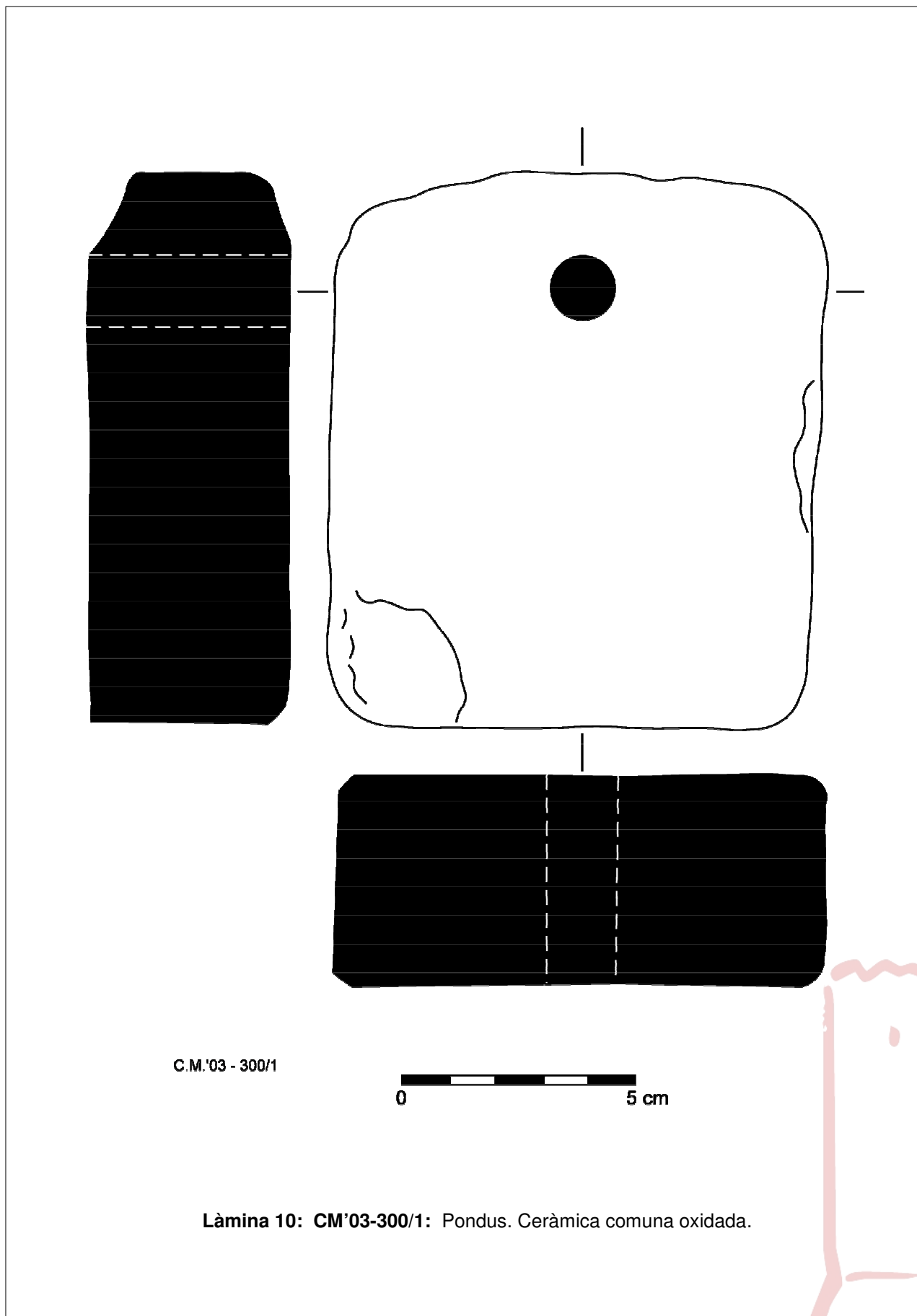
Làmina 8: CM'03-103/2: Una clau. Element de ferro.

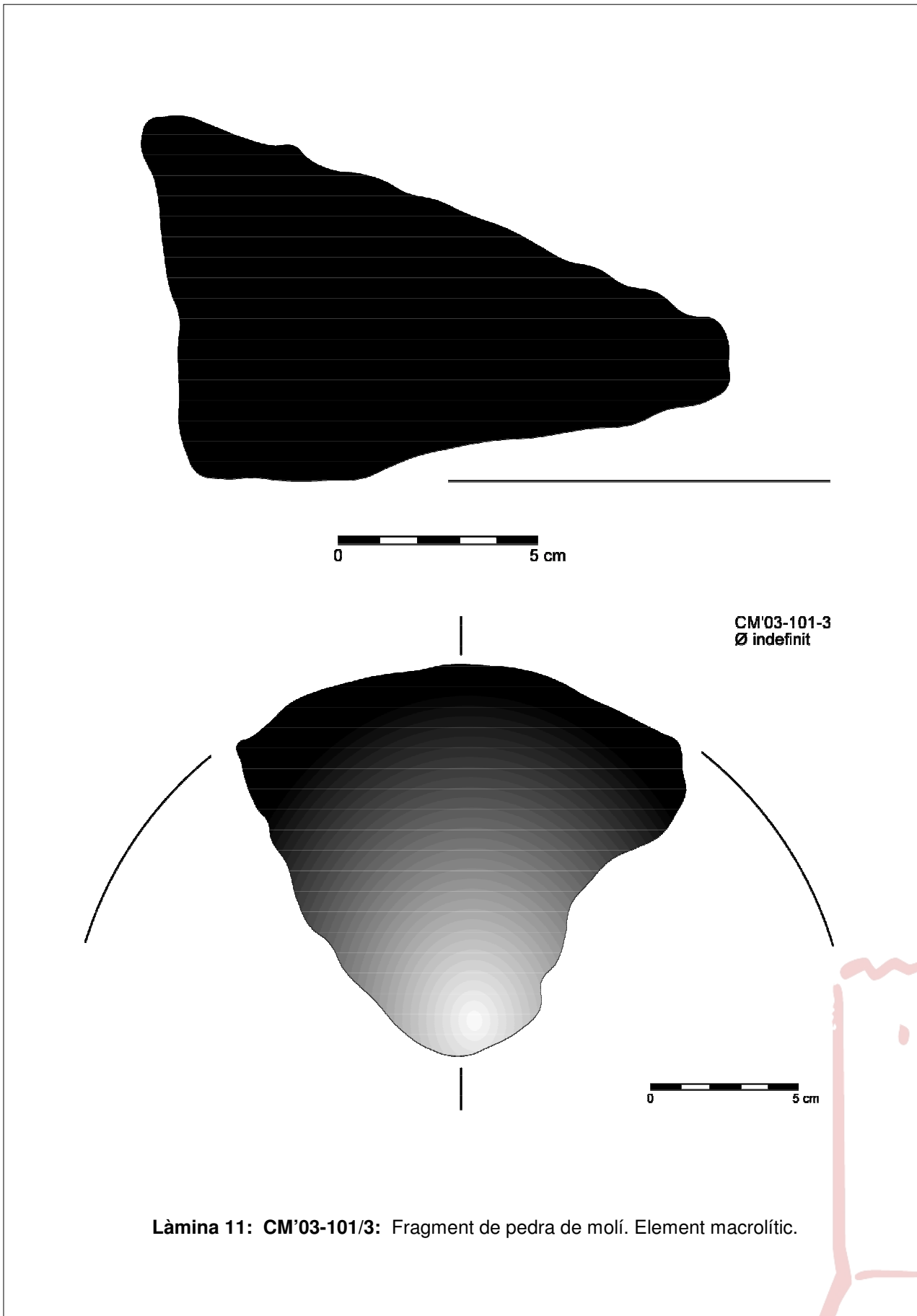
CM'03-106/3: Clau. Element de ferro.

Làmina 9: CM'03-307/1: Possible passador de sivella. Element de bronze.

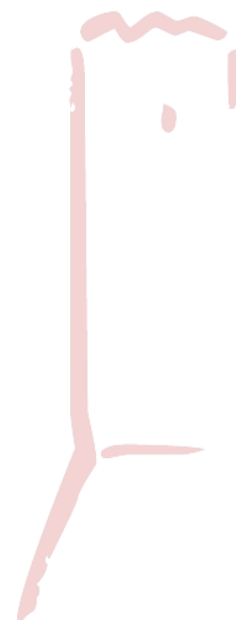
CM'03-331/1: Un podall. Element de ferro.

Annex 4.

Documentació fotogràfica

Relació de fotografies

Foto 1. Àmbit F. Vista general de la UE 300.

Foto 2. Àmbit F. Possible reparació del paviment UE 331.

Foto 3 . Àmbit F. Detall del paviment UE 331 conservat sota el mur MR-14.

Foto 4 . Àmbit F. UE 320. Saler.

Foto 5 . Àmbit F. UE 321. Saler.

Foto 6 . Àmbit F. UE 322. Saler.

Foto 7 . Àmbit F. UE 311. Forat de pal.

Foto 8 . Àmbit F. UE 313. Forat de pal.

Foto 9 . Àmbit F. UE 315. Forat de pal.

Foto 10. Àmbit F. UE 317. Forat de pal.

Foto 11. Àmbit F. UE 329. Forat de pal.

Foto 12. Àmbit F. Llar de foc UA FOC 2

Foto 13. Àmbit F. Llar de foc UA FOC 3

Foto 14. Àmbit F. (UE105) Rasa de fonamentació del mur MR-7 abans de la seva excavació.

Foto 15. Àmbit F. (UE 105) Rasa de fonamentació del mur MR-7 després de la seva excavació i mur MR-26.

Foto 16. Àmbits F-G. (UE 332) Marxapeu de l'accés entre els àmbits F i G, reaprofitant el coronament del mur MR-31.

Foto 17. Àmbit F. Mur MR-30. Podem apreciar la línia de morter de calç que sobresurt del parament del mur i que cobreix a l'estrat UE 354.

Foto 18. Àmbit F. Mur MR-31. Podem apreciar la línia de morter de calç que sobresurt del parament del mur i que cobreix a l'estrat UE 354.

Foto 19. Àmbit F. Coberta de la canalització ibèrica (UE 348).

Foto 20. Àmbit F. Canalització ibèrica (UE 348) un cop finalitzada la seva excavació.

Foto 21. Àmbit F. Secció de la canalització ibèrica amb el mur MR-31 **Foto 22.** Àmbit F. Tapiat de la canalització ibèrica amb la construcció dels fonaments del mur MR-30.

Foto 23. Àmbit F. (UE 349) Sitja ibèrica després de la seva excavació.

f

Foto 24. Àmbit F. Cantonada entre els murs MR-7, MR-8 i MR-30. Es pot apreciar la superposició de **Foto 25.** Àmbit F. Paviment UE 344 i en primer terme el mur MR-26.

Foto 26. Àmbit F. Foto final d'excavació.

Foto 27. Àmbit F. Foto final d'excavació.

Foto 28. Àmbit F. Foto penya - segat.

Foto 29. Àmbits F-G. Al nord l'accés entre els dos àmbits.

Foto 30. Àmbit G. Mur MR-32.

Foto 31. Àmbit F i la torre Mestra un cop finalitzada la restauració.

Foto 32. Tasques de restauració a l'interior de la torre Mestra.

Foto 33. La torre Mestra abans d'iniciar-se la intervenció.

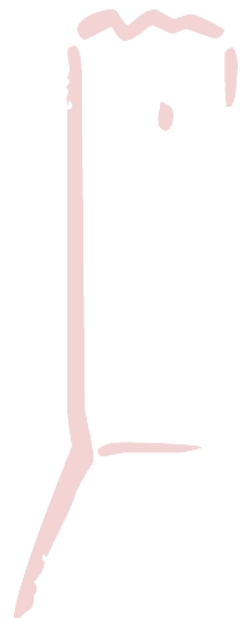

Foto 1. Àmbit F. Vista general de la UE 300.

Foto 2. Àmbit F. Possible reparació del paviment UE 331.

Foto 3. Àmbit F. Detall del paviment UE 331 conservat sota el mur MR-14.

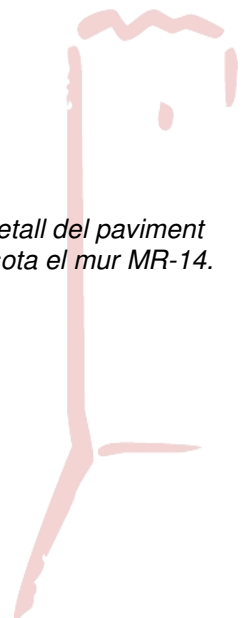

Foto 4 . Àmbit F. UE 320. Saler.

Foto 5 . Àmbit F. UE 321. Saler.

Foto 6 . Àmbit F. UE 322. Saler.

Foto 7 . Àmbit F. UE 311. Forat de pal.

Foto 8 . Àmbit F. UE 313. Forat de pal.

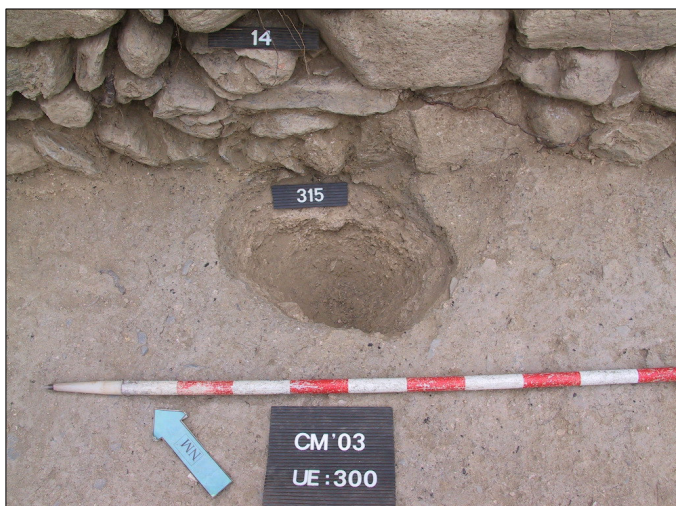

Foto 9 . Àmbit F. UE 315. Forat de pal.

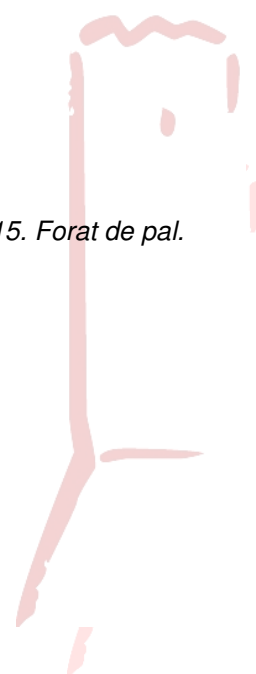

Foto 10. Àmbit F. UE 317. Forat de pal.

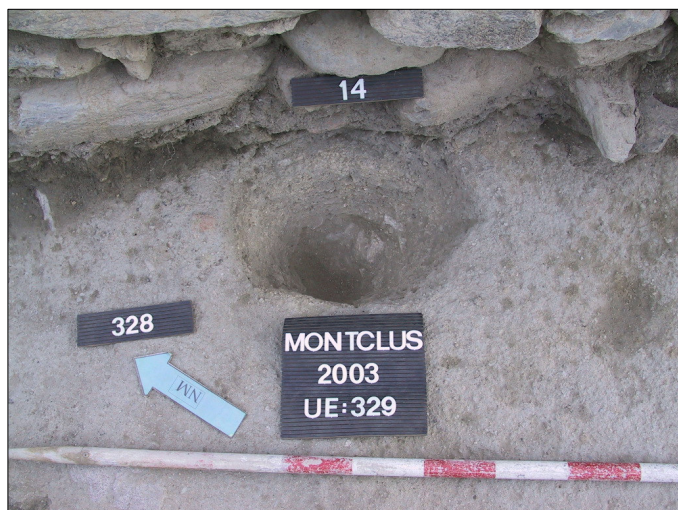

Foto 11. Àmbit F. UE 329. Forat de pal.

Foto 12. Àmbit F. Llar de foc UA FOC 2

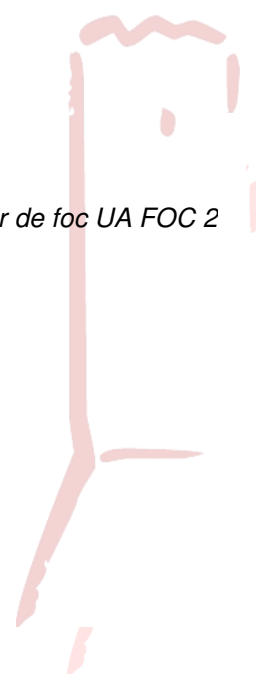

Foto 13. Àmbit F. Llar de foc UA FOC 3

Foto 14. Àmbit F. (UE105) Rasa de fonamentació del mur MR-7 abans de la seva excavació.

Foto 15. Àmbit F. (UE 105) Rasa de fonamentació del mur MR-7 després de la seva excavació i mur MR-26.

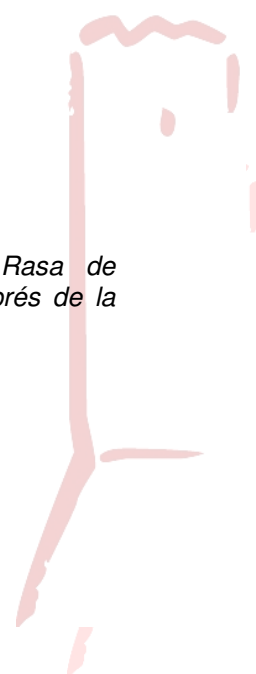

Foto 16. Àmbits F-G. (UE 332) Marxapeu de l'accés entre els àmbits F i G, reaprofitant el coronament del mur MR-31.

Foto 17. Àmbit F. Mur MR-30. Podem apreciar la línia de morter de calç que sobresurt del parament del mur i que cobreix a l'estrat UE 354.

Foto 18. Àmbit F. Mur MR-31. Podem apreciar la línia de morter de calç que sobresurt del parament del mur i que cobreix a l'estrat UE 354.

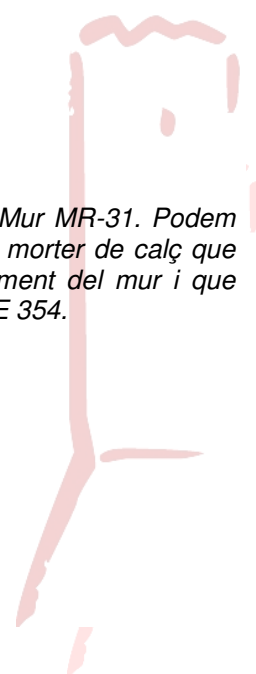

Foto 19. Àmbit F. Coberta de la canalització ibèrica (UE 348).

Foto 20. Àmbit F. Canalització ibèrica (UE 348) un cop finalitzada la seva excavació.

Foto 21. Àmbit F. Secció de la canalització ibèrica amb el mur MR-31 cobrint-la.

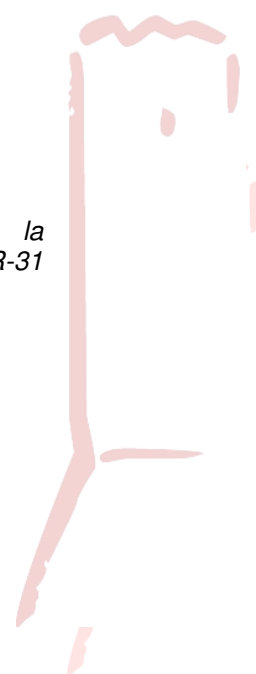

Foto 22. Àmbit F. Tapat de la canalització ibèrica amb la construcció dels fonaments del mur MR-30.

Foto 23. Àmbit F. (UE 349) Sitja ibèrica després de la seva excavació.

Foto 24. Àmbit F. Cantonada entre els murs MR-7, MR-8 i MR-30. Es pot apreciar la superposició de fases constructives.

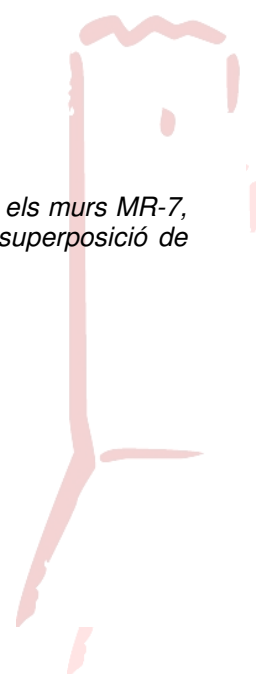

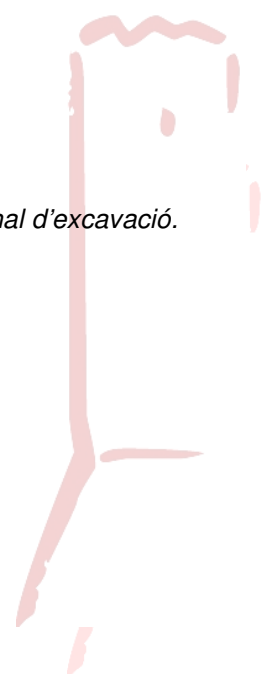
Foto 25. Àmbit F. Paviment UE 344 i en primer terme el mur MR-26.

Foto 26. Àmbit F. Foto final d'excavació.

Foto 27. Àmbit F. Foto final d'excavació.

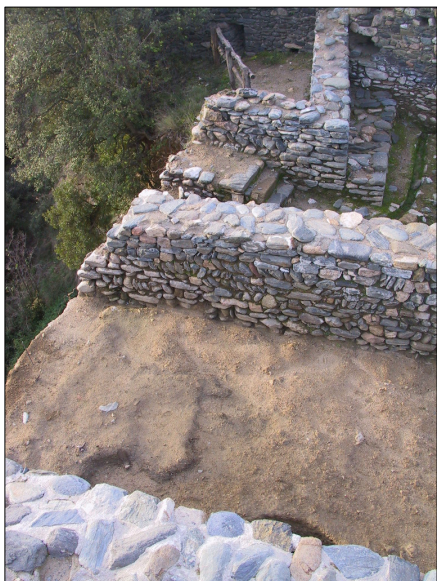

Foto 28. Àmbit F. Foto penya - segat.

Foto 29. Àmbits F-G. Al nord l'accés entre els dos àmbits.

Foto 30. Àmbit G. Mur MR-32.

Foto 31. Àmbit F i la torre Mestra un cop finalitzada la restauració.

Foto 32. Tasques de restauració a l'interior de la torre Mestra.

Foto 33. La torre Mestra abans d'iniciar-se la intervenció.

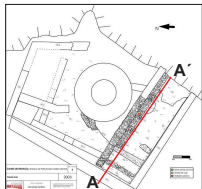
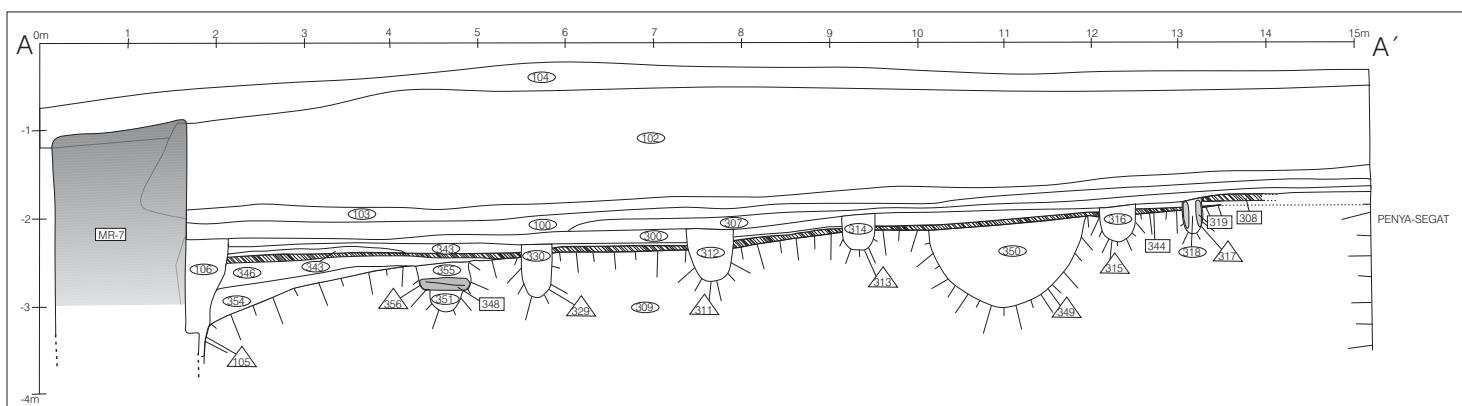

Annex 5.

Planimetries

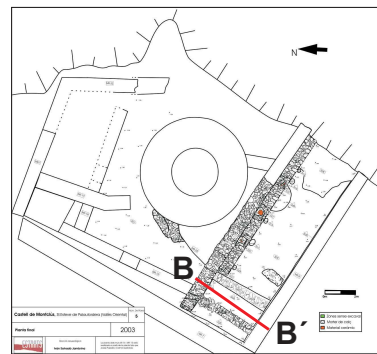
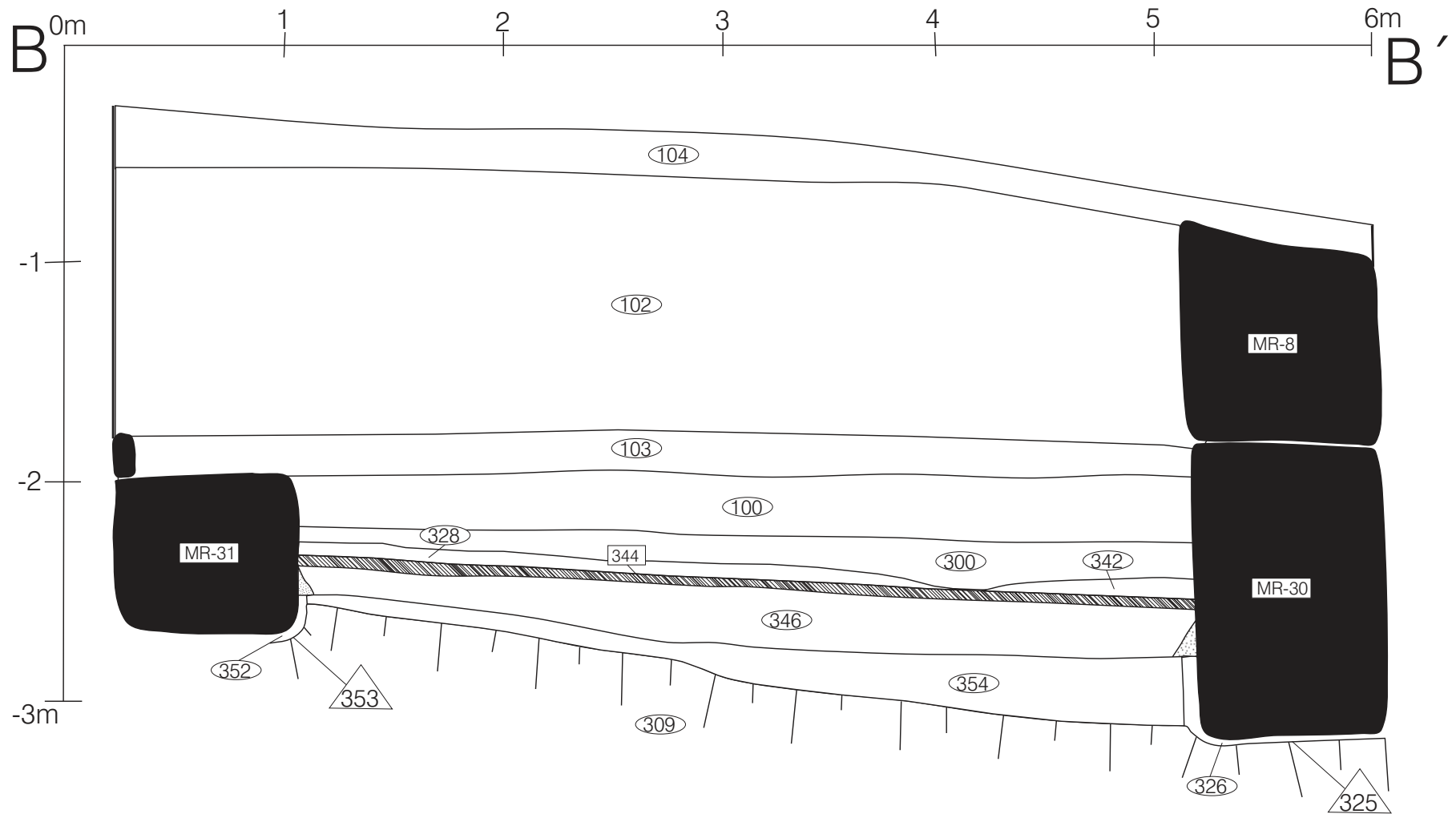

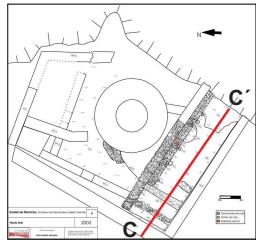
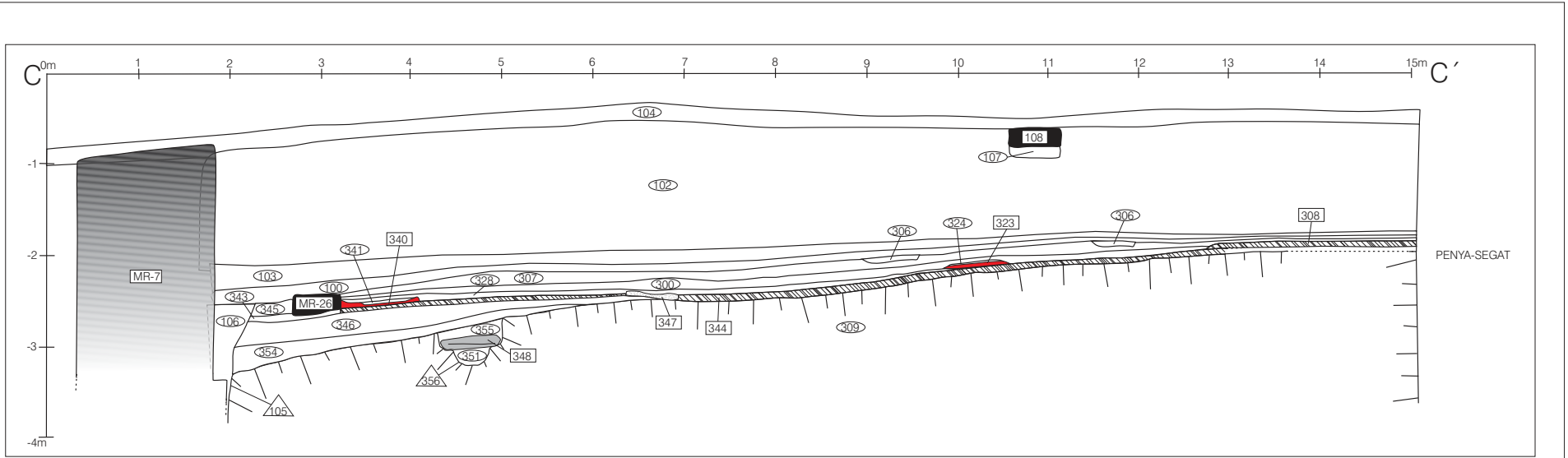

0m 1m

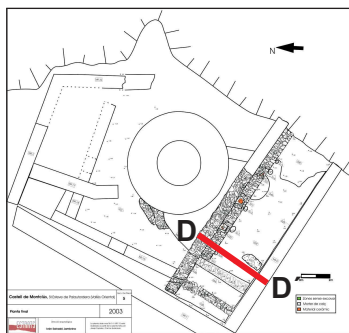
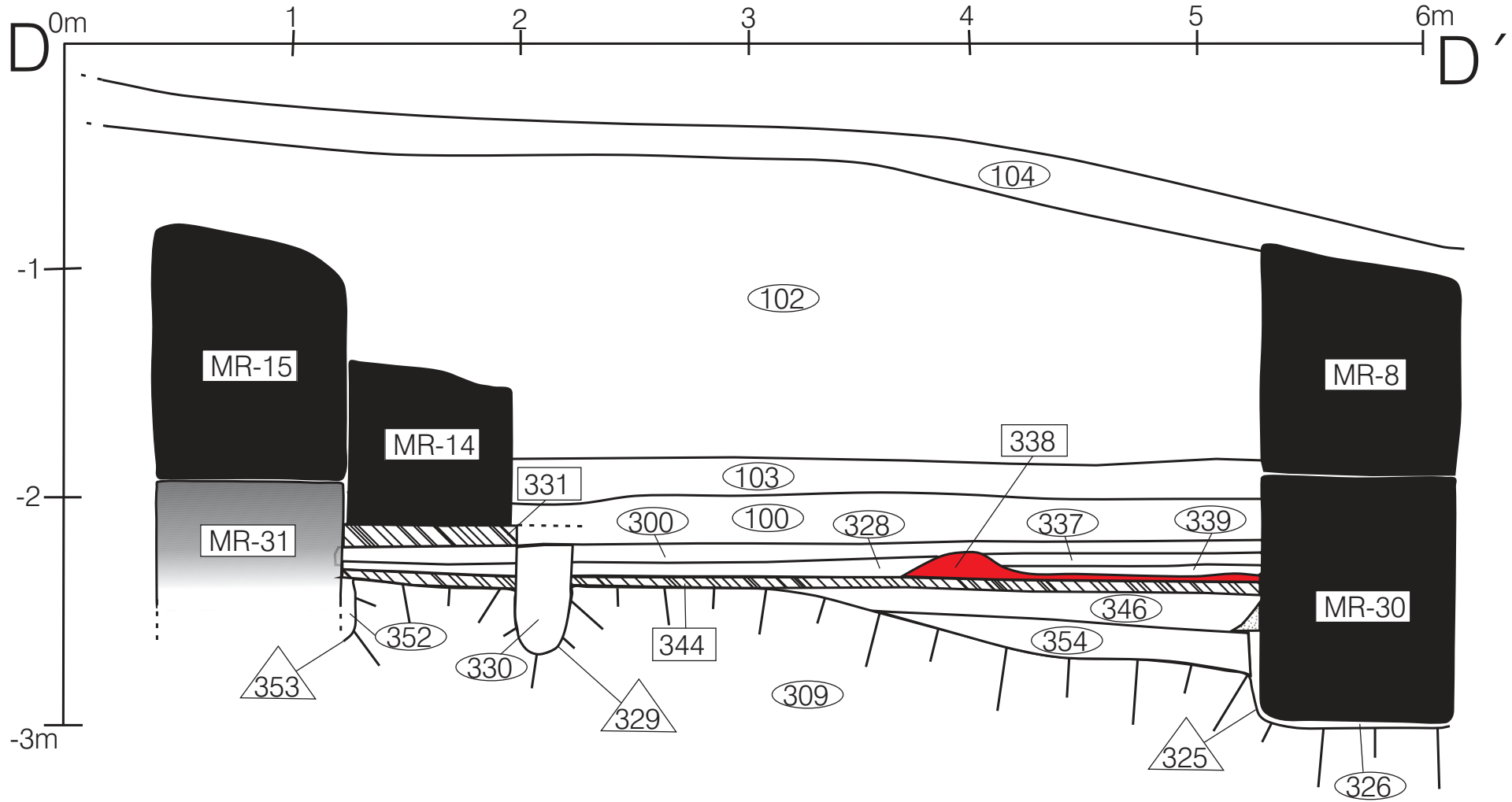
Castell de Montclús, St.Esteve de Palautordera (Vallès Oriental)		Núm. De Plànol 2
Secció A - A' - Àmbit F		2003
	Direcció arqueològica Iván Salvadó Jambrina	Promoció/finançament Ajuntament de St.Esteve de Palautordera Diputació de Barcelona Caixa Llaiana

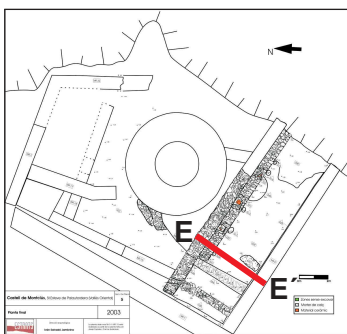
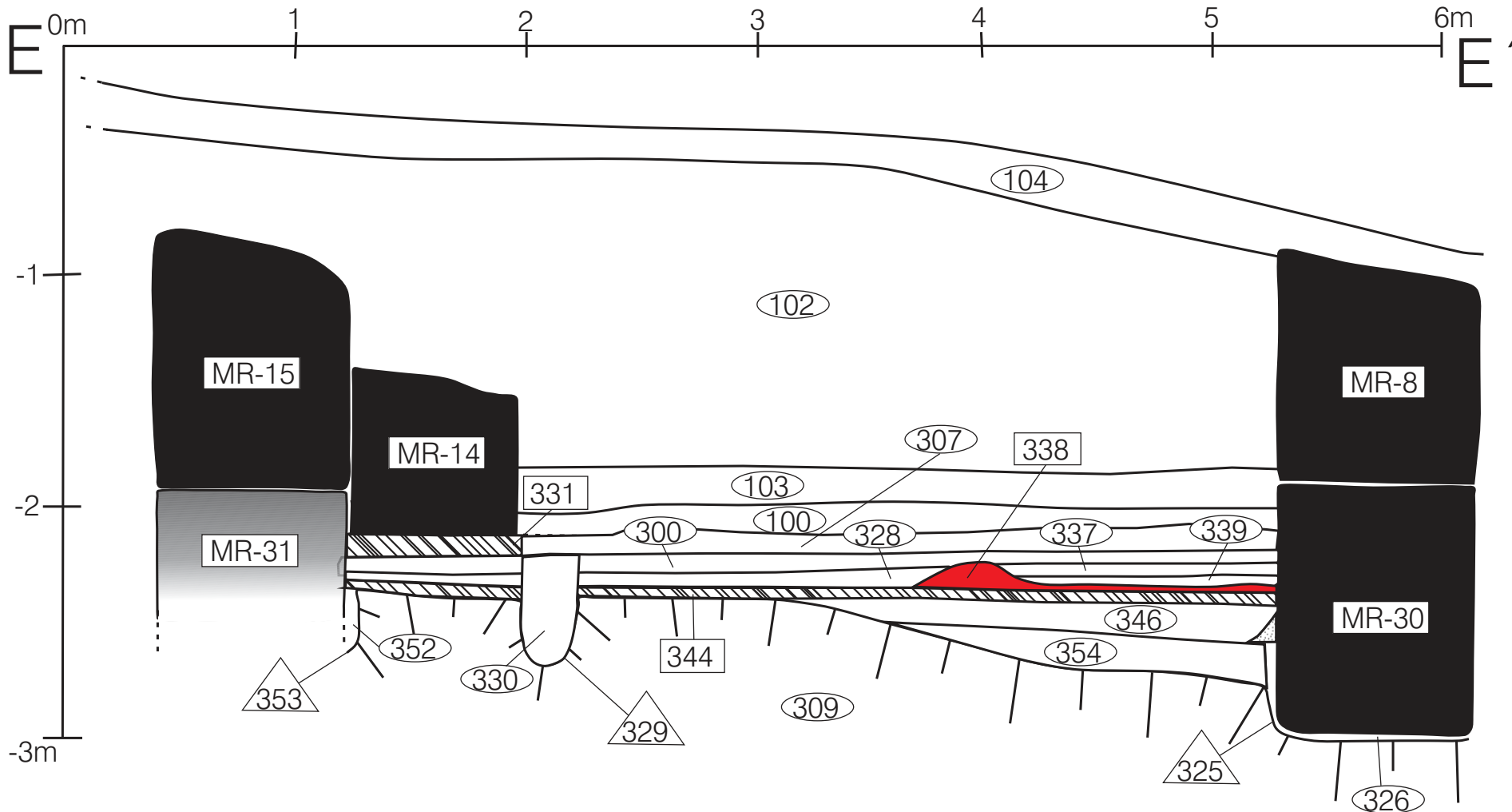
Castell de Montclús, St.Esteve de Palautordera (Vallès Oriental)		Núm. De Plànol 3
Secció B-B' - Àmbit F		2003
	Direcció arqueològica Iván Salvadó Jambrina	Promoció/finançament Ajuntament de St.Esteve de Palautordera Diputació de Barcelona Caixa Laietana

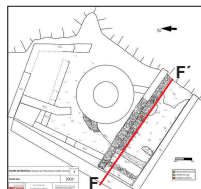
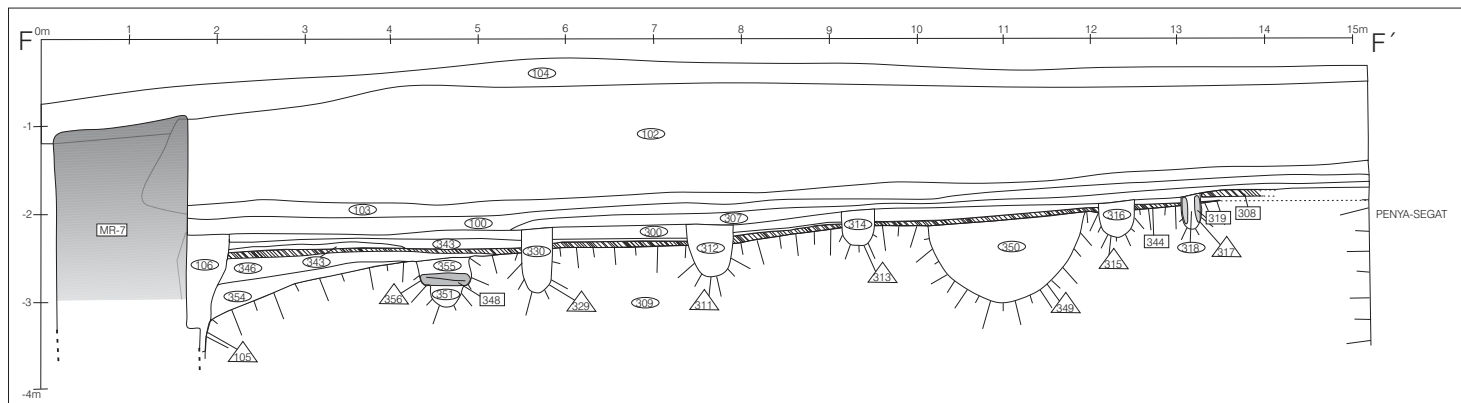
Castell de Montclús, St.Esteve de Palautordera (Vallès Oriental)		Núm. De Plànol
		4
Secció C-C' - Àmbit F		2003
	Direcció arqueològica	Promoció/finançament
	Iván Salvadó Jambrina	Ajuntament de St.Esteve de Palautordera Diputació de Barcelona Caixa Lletana

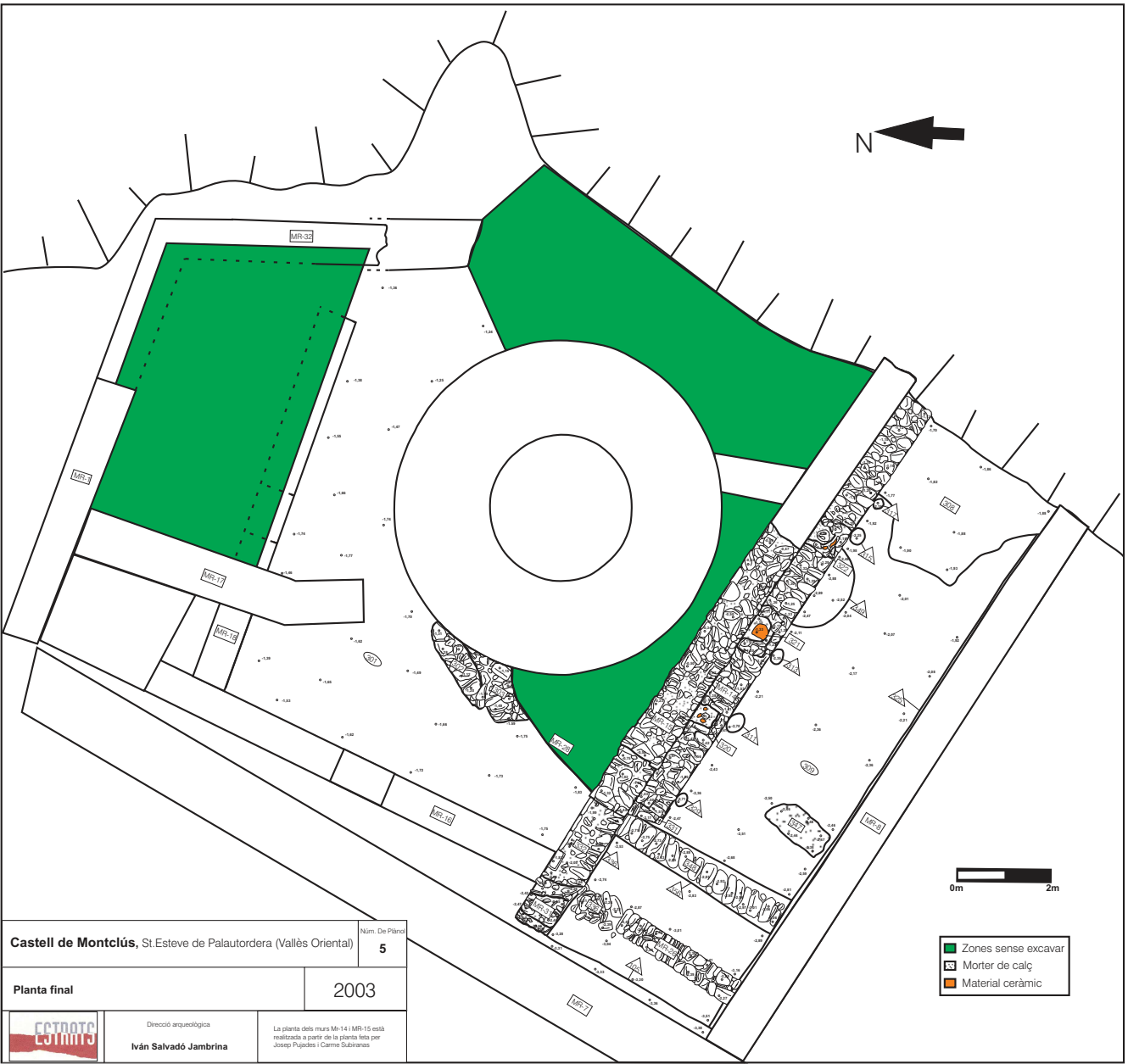
Castell de Montclús, St.Esteve de Palautordera (Vallès Oriental)		Núm. De Plànol 5
Secció D-D' - Àmbit F		2003
	Direcció arqueològica Iván Salvadó Jambrina	Promoció/finançament Ajuntament de St.Esteve de Palautordera Diputació de Barcelona Caixa Laietana

Castell de Montclús, St.Esteve de Palautordera (Vallès Oriental)		Núm. De Plànol 6
Secció E-E' - Àmbit F		2003
	Direcció arqueològica Iván Salvadó Jambrina	Promoció/finançament Ajuntament de St.Esteve de Palautordera Diputació de Barcelona Caixa Laietana

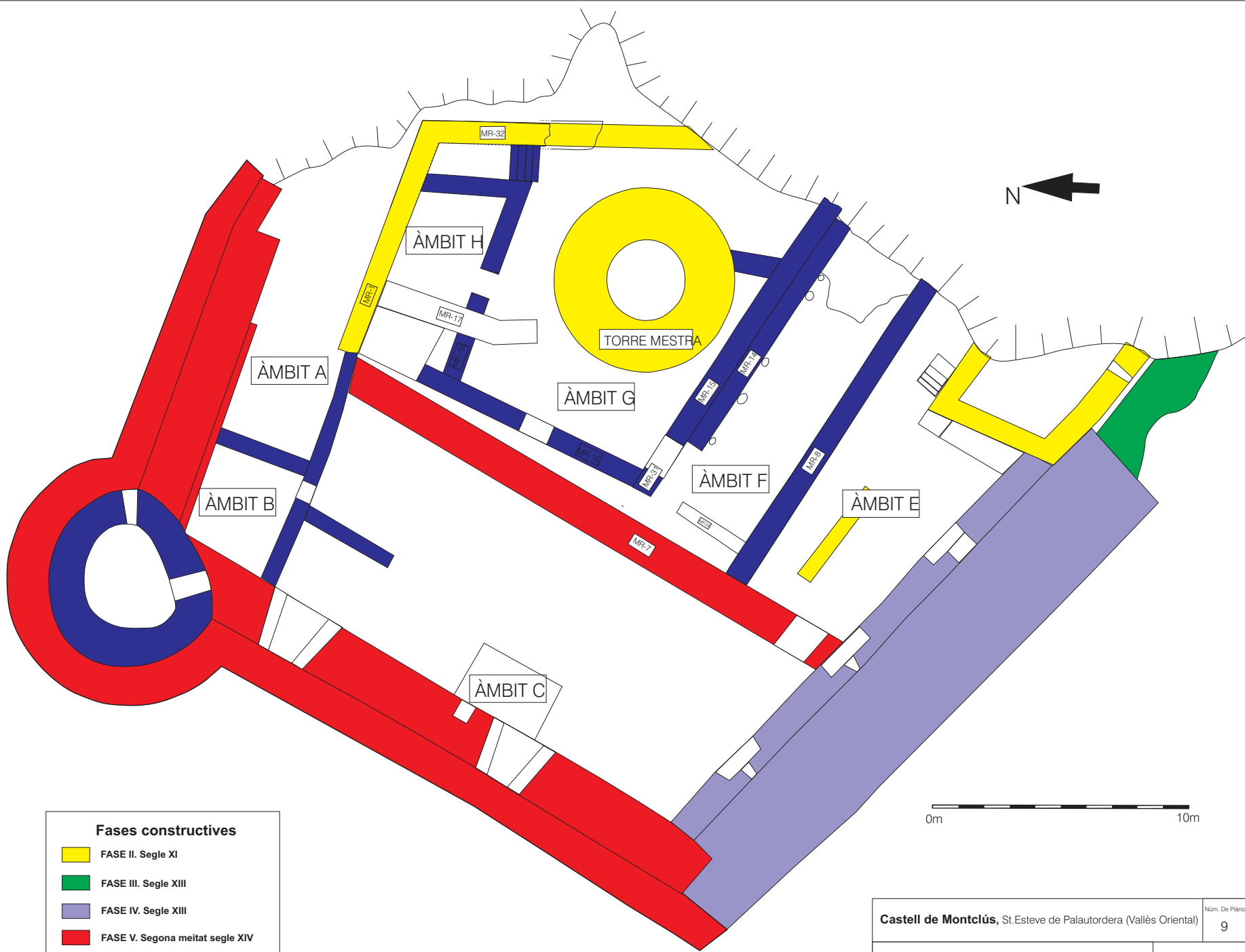
Castell de Montclús, St. Esteve de Palautordera (Vallès Oriental)		Núm. De Plans 7
Secció F-F' - Àmbit F		2003
	Direcció arqueològica Iván Salvadó Jambrina	Promoció/finançament Ajuntament de St. Esteve de Palautordera Diputació de Barcelona Caixa Llaetana

Castell de Montclús, St. Esteve de Palautordera (Vallès Oriental) Num. De Plànol 5

Pianta final 2003

ESTRATS
 Direcció arqueològica
 Iván Salvadó Jambriña
 La planta dels murs MR-14 i MR-15 està realitzada a partir de la planta feta per Josep Puigades i Carme Subirana

Fases constructives	
■	FASE II. Segle XI
■	FASE III. Segle XIII
■	FASE IV. Segle XIII
■	FASE V. Segona meitat segle XIV
■	FASE VI. Primera meitat segle XV

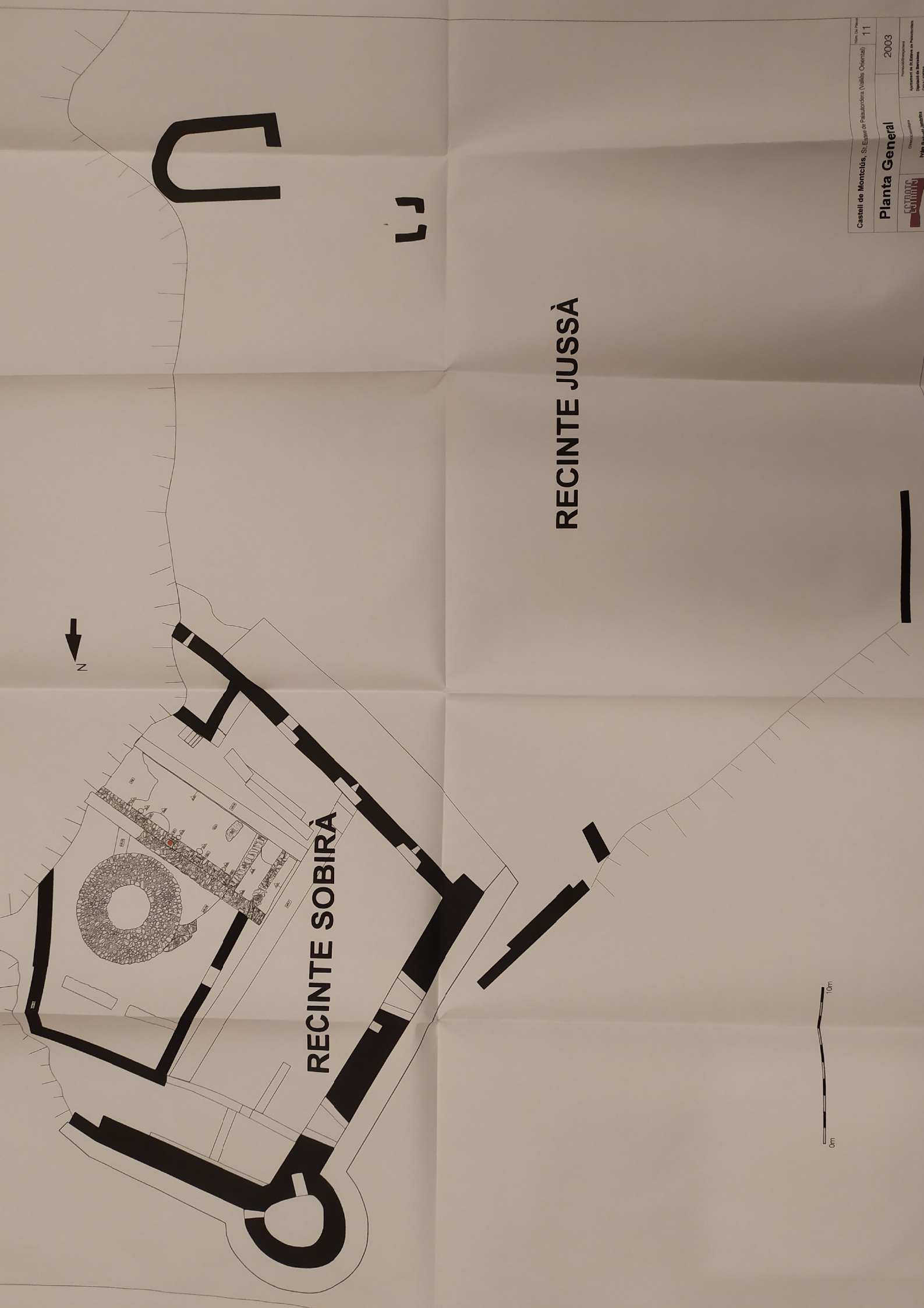
Castell de Montclús, St. Esteve de Palautordera (Vallès Oriental) Núm. De Plànol
9

Planta fases constructives 2003

Direcció arqueològica
Iván Salvadó Jambrina

Promoció/finançament
Ajuntament de St. Esteve de Palautordera
Diputació de Barcelona
Caixa Lletana

RECINTE SOBIRÀ

RECINTE JUSSÀ

